

**Barne- og familiedepartementet
Utenriksdepartementet**

BARNETS RETTIGHETER

**Norges tredje rapport til FNs komité
for barnets rettigheter**

2003

Innhold

Forord.....	4
Innledning	5

Barn og unges levekår i Norge – risikomomenter og utfordringer	5
Prosjekt "Livet under 18"	6
Kapittel 1 – Generelle tiltak vedrørende gjennomføring av konvensjonen	7
A. Tiltak innen nasjonal lovgivning og praksis (artikkel 4)	7
B. Tiltak for å gjøre barnekonvensjonens prinsipper og bestemmelser alminnelig kjent for voksne og barn (artikkel 42)	14
C. Tiltak for å gjøre Norges rapport tilgjengelig	18
Kapittel II - Definisjon av barn	19
Kapittel III – Generelle prinsipper	23
A. Ikke-diskriminering (artikkel 2)	23
B. Barnets beste (artikkel 3)	29
C. Retten til liv, overlevelse og utvikling (artikkel 6)	36
D. Respekt for barnets synspunkter (artikkel 12)	37
Kapittel IV – Menneskerettigheter og friheter	43
A. Navn og nasjonalitet (artikkel 7)	44
B. Bevaring av identitet (artikkel 8)	45
C. Ytringsfrihet (artikkel 13)	45
D. Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet (artikkel 14)	45
E. Organisasjonsfrihet (artikkel 15)	47
F. Beskyttelse av privatlivets fred (artikkel 16)	47
G. Tilgang til riktig informasjon (artikkel 17)	48
H. Retten til ikke å bli utsatt for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (artikkel 37 (a))	49
Kapittel V – Familie og alternativ omsorg	50
A. Familiestruktur – herunder enslige forsørgere	50
B. Foreldreveiledning	51
C. Foreldreansvar	53
D. Atskillelse fra foreldre	54
E. Familiegjenforening	54
F. Ulovlig utføring og ikke-retur (artikkel 11)	55
G. Betaling for underhold av barnet	55
H. Barn fratatt sitt familiemiljø (artikkel 20)	56
I. Adopsjon (artikkel 21)	58
J. Regelmessig vurdering av plassering (artikkel 25)	59
K. Mishandling og omsorgssvikt (artikkel 19), inkludert fysisk og psykisk rehabilitering og samfunnsmessig tilbakeføring (artikkel 39)	60
Kapittel VI – Helse og velferd	61
A. Funksjonshemmede barn (artikkel 23)	61
B. Helse- og helsetjenester (artikkel 6 og 24)	64
B. Folketrygd og barneomsorgstjenester (artikkel 26 og 18, nr. 3)	76
D. Levestandard (artikkel 27, nr. 1-3)	78
Kapittel VII – Utdanning, fritid og kulturelle aktiviteter	80
A. Utdanning, inkludert fagopplæring og veiledning (artikkel 28)	80
B. Målsettinger for utdanningen (artikkel 29)	90
C. Fritid, rekreasjon og kulturelle aktiviteter (artikkel 31)	90
Kapittel VIII – Spesielle beskyttelsestiltak	96
A. Barn i nødssituasjoner, herunder	96
1. Flyktningebarn (artikkel 22)	96
2. Barn i væpnede konflikter inkludert fysisk og psykisk rehabilitering og sosial integrering (artikkel 38)	99
B. Barn i konflikt med loven	100
1. Administrering av rettssaker mot ungdom (artikkel 40)	100
2. Barn som blir utsatt for frihetsberøvelse (artikkel 37)	102
3. Rettslig forfølgelse av barn med særlig referanse til forbud mot dødsstraff og fengsling på livstid (artikkel 37 a)	103
4. Fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering (artikkel 39)	103
C. Barn utsatt for utnytting, inkludert fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering, herunder:	103
1. Økonomisk utnytting av barn, inkludert barnearbeid (artikkel 32)	103
2. Rusmiddelmissbruk (artikkel 33)	104

3. Seksuell utnytting og seksuelt misbruk (artikkel 34)	105
4. Bortføring, salg og handel med barn (artikkel 35)	108
5. Andre former for utnytting (artikkel 36)	109
D. Barn som tilhører minoritetsgrupper eller urbefolkningsgrupper (artikkel 30)	110

Forord

1. Denne tredje periodiske rapporten er organisert i henhold til de generelle retningslinjene om form og innhold av periodiske rapporter fra stater jf. artikkel 44, nr. 1 (b) i konvensjonen (CRC/C/58 av 20. november 1996). Ifølge retningslinjene skal fokus i oppfølgingsrapporter være på endringer eller ny utvikling som har funnet sted siden Norge oversendte foregående rapport.
2. For å lette gjennomgangen av denne rapporten blir det fortløpende referert til Norges første rapport (CRC/C/8/Add.7 av 12. oktober 1993) og Norges andre rapport (CRC/C/70/Add.2, av 18. november 1998). Det blir også vist til de avsluttende merknadene og anbefalingene til FNs komité for barnets rettigheter (CRC/C/15/Add.126 av 2. juni 2000) til Norges andre rapport. Merknadene og anbefalingene er gjengitt i rapporten, men i en forkortet versjon. Det vises også til det norske CORE-dokumentet (HRI/CORE/1/Add.6 av 3. juni 1992) om informasjon vedrørende land og folk, generell politisk struktur, den generelle juridiske rammen som menneskerettene blir beskyttet under, samt informasjon og bekjentgjøring.
3. Som innledning til den foreliggende rapporten følger en kort beskrivelse av noen utfordringer Norge står overfor når det gjelder barn og unges levekår.

Innledning

Barn og unges levekår i Norge – risikomomenter og utfordringer

4. Norge er i likhet med de fleste andre samfunn preget av stadig raskere endringer, større krav til omstilling i arbeidslivet, endringer i familierelasjoner, et større kulturelt mangfold, globalisering og internasjonalisering. Samfunnsendringene innebærer mange framskritt – også for barn og unge. Boligforhold, inntekt og utdanningsmuligheter er bedret. Den nye informasjonsteknologien har gitt oss nye muligheter. Bedre tilgang på informasjon og økt innvandring gir barn og unge økt kulturell forståelse. Samtidig medfører disse samfunnsendringene risikomomenter som kan ramme noen – de mest sårbare gruppene.
5. Samlivsbrudd forekommer hyppig i samfunnet vårt. Det finnes en rekke risikofaktorer knyttet til samlivsbrudd som kan gi en negativ utvikling for barn. Svekkelse av økonomien i husholdningen, det å måtte flytte fra hjemmet, tap av vennenettverk, dårlig samarbeid mellom foreldre og tap av samvær med en av foreldrene hører med til slike risikofaktorer.
6. Ved inngangen til 2001 representerte barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn på landsbasis om lag 6 prosent av samtlige barn og unge. De fleste klarer seg bra på skolen og i samfunnet for øvrig. Men enkelte møter også problemer i forhold til språk, skolegang og arbeid. Noen opplever diskriminering og utestenging. En spesielt sårbar gruppe er barn og unge som kommer til landet som enslige mindreårige asylsøkere. Mange har vært utsatt for påkjenninger som følge av krig og konflikt, tap av familie, sosialt nettverk og hjemland.
7. Barne- og ungdomsbefolkningen i Norge har allment god helse. Både spedbarnsdødeligheten og dødsfall blant barn som følge av ulykker og sykdom er sterkt redusert i løpet av de siste 40-50 år. Samtidig har det kommet nye risikofaktorer. Det har skjedd en økning i forekomsten av luftveissykdommer, som for eksempel astma. Psykososiale problemer er sannsynligvis det helseproblemet som øker mest blant barn og unge. Det dreier seg om spiseforstyrrelser, ensomhet og mistrivsel, omsorgssvikt og mishandling, atferdsproblemer og rusmisbruk. Problematferd i skolen representerer et sammensatt problemkompleks, og gir seg utslag i for eksempel forstyrrende og utagerende atferd, antisosial atferd og sosial isolasjon.
8. Noen barn og unge er av ulike grunner i en risikosituasjon – de står ikke like sterkt rustet til å nyte godt av de velferdsgoder som samfunnet tilbyr. Det er derfor en utfordring å utvikle kompetanse og tiltak som inkluderer disse gruppene barn og ungdom, gir dem like muligheter, og tar deres ressurser i bruk på lik linje med barn og ungdom flest.
9. Norge har en rekke utfordringer og problemer som berører barn og unge, der løsningen krever internasjonalt samarbeid. Dette gjelder for eksempel utbredelsen av pornografi og vold via Internett, seksuell utnyttning av barn og unge gjennom Internett og gjennom menneskehandel. Organisert kriminalitet fører med seg handel med narkotiske stoffer på tvers av landegrensene. Krig og fattigdom i ulike deler av verden fører til migrasjon av befolkningsgrupper over landegrensene. Flyktninger som kommer til Norge har ofte en vanskelig sosial situasjon, og en bakgrunn som gjør at de har behov for ekstra hjelp og støtte i møte med det norske samfunnet. Norge ønsker å bidra til forskning,

informasjonsutveksling, dialog og samarbeid på tvers av landegrensene for å komme disse utfordringene i møte, og forebygge de problemene som oppstår.

10. Barn og unges medvirkning og deltakelse er blitt et anerkjent prinsipp i det norske samfunnet, selv om vi fortsatt strever med å gjennomføre det i praksis både i den private og den offentlige sfære. Ikke minst på de områdene som er nevnt ovenfor er det viktig å innhente barns synspunkter og erfaringer for å finne løsninger på problemene. Barn er handlende subjekter, de har engasjement, omtanke for andre, rettferdighetssans, idéer og forslag og vilje til å handle. Men i de voksnes iver etter å gjøre det beste for barna kan barna også komme i bakgrunnen. Derfor har vi i denne rapporten tilstrebet å ta med barns egne synspunkter.

Prosjekt "Livet under 18"

11. FNs barnekomité har tidligere kommet med anbefalinger til norske myndigheter om å satse sterkere på opplæring i barnekonvensjonen og barns rettigheter både overfor barn selv og ulike profesjonsgrupper. Som ledd i arbeidet med Norges tredje rapport er det derfor satset på at barn og unge skal medvirke i rapporteringsprosessen. Barneombudet har initiert prosjektet "Livet under 18" i samarbeid med Forum for barnekonvensjonen, Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner og Barne- og familiedepartementet. Se følgende nettside: <http://www.livetunder18.no>
12. Hovedmålsettinger i prosjektet er:
  - Spre kunnskap og skape engasjement om barnekonvensjonen
  - Involvere ulike grupper barn og unge i Norges rapportering til FNs barnekomité
  - Utvikle et undervisningsopplegg om barnekonvensjonen for grunnskoler, videregående og høyskoler
  - Bidra til å følge opp FNs Spesialsesjon om barn
  - Bidra til å utvikle og prøve ut metodikk som kan bringe barn og unges stemmer inn i nasjonale rapporteringsprosesser i andre land.
13. Prosjektet har lagt til rette for at barn og unge i Norge i 2002 har fått uttrykke hvordan de har det på skolen og i fritiden – hva som engasjerer, hva som er bra og hva som er mindre bra, hva de savner og hva de ønsker – hvordan det kan bli enda bedre for barn og unge å vokse opp i Norge. De har viktige erfaringer og løsningsforslag som kan brukes i arbeidet med å lage gode tiltak og aktiviteter.
14. Prosjektet har vektlagt å involvere barn og unge med ulike livserfaringer og arbeidsprosessene har vært viktige. Barn og unge fra skoler, organisasjoner og i høringer har utført 15 visuelle og kreative oppdrag - plakater, foto, tippekupong, collage og spørreskjema. 25 elevråd fra skoler i ulike deler av Norge ble invitert til å gjennomføre oppdragene gjennom Barneombudets Internett Parlament. Internett Parlamentet er barneombudets verktøy for å få inn barns stemmer, og representerer 6.400 elever i Norge.

15. Barn og unge fra organisasjoner og med erfaringer fra barnevern, asylmottak, psykiske lidelser og samlivsbrudd har deltatt i 10 høringer, tilrettelagt av erfarne medvirkningsarbeidere. Til sammen har 1000 barn og unge i alderen 10-19 år arbeidet i prosesser over en eller flere dager. I tillegg har 2-3000 elever i ungdomsskole og videregående skole bidratt gjennom Elevinspektørene – en nettbasert spørreundersøkelse hvor elever kan gi sin vurdering av skolen. Barn og unge som har deltatt i prosjektet er ikke en representativ gruppe i vitenskapelig forstand. Men de representerer forskjellige grupper, både grupper med spesielle livserfaringer og barn og ungdom flest. Deres synspunkter er viktige og bør tillegges vekt.
16. Mange av deltakerne har gjennom prosjektet arbeidet med FNs barnekonvensjon for første gang. Tilbakemeldingene tyder på at metodikken har fengst barn og unge, og gjort barnekonvensjonen mer synlig og aktuell. Lærere og ansatte på institusjoner gir uttrykk for at opplegget var gjennomarbeidet, morsomt og engasjerende.
17. Som et av resultatene i prosjektet er erfaringer og løsningsforslag fra barn og unge tatt inn i den foreliggende rapporten og plassert under relevante artikler i barnekonvensjonen.

Kapittel 1 – Generelle tiltak vedrørende gjennomføring av konvensjonen

A. Tiltak innen nasjonal lovgivning og praksis (artikkel 4)

Menneskerettighetsloven

Jf. Norges 2. rapport, pkt. 3-4.

18. Gjennom Menneskerettsloven av 21. mai 1999 ble de tre sentrale menneskerettighetskonvensjonene inkorporert i norsk rett, nemlig Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter og FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. *Jf. også kap. IV, pkt. 213 - 215 i denne rapporten.*

Innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov

Jf. Barnekomitéens merknad 12/ anbefaling 13.

19. *Komitéen anbefaler at man overveier å inkorporere barnekonvensjonen i det nasjonale lovverk på tilsvarende måte som andre regionale og internasjonale menneskerettsdokumenter.*
20. Regjeringen fremmet våren 2003 odelstingsproposisjon om innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk rett jf. Ot.prp. nr. 45 (2002-2003). I proposisjonen foreslås det å inkorporere barnekonvensjonen i norsk lov. Det foreslås også endringer flere steder i

lovverket for å synliggjøre konvensjonen bedre, og konkretisere hvilke rettigheter og plikter som følger av barnekonvensjonen i ulike sammenhenger.

21. I proposisjonen foreslås det å inkorporere barnekonvensjonen ved å føye den til listen over menneskerettskonvensjoner som etter menneskerettsloven (lov 21. mai 1999 nr. 30) skal gjelde som norsk lov. Dette medfører at konvensjonen vil gjelde som norsk lov og at konvensjonen vil ha forrang dersom det skulle oppstå motstrid mellom konvensjonen og annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven § 3. Ved å inkorporere barnekonvensjonen er Barnekomitéens anbefaling nr. 13 i tilknytning til Norges andre rapport fulgt opp.
22. Når konvensjonen foreslås inkorporert som norsk lov, er det særlig fordi inkorporasjon antas å gi den sterkeste signaleffekt når det gjelder å vise at norske myndigheter tar konvensjonen på alvor. Regjeringen legger til grunn at norsk rett også uten inkorporasjon i all hovedsak oppfylder barnekonvensjonens krav, og til dels også gir barn sterkere rettigheter enn konvensjonen krever. Regjeringen antar likevel at inkorporering ville kunne styrke barns rettsstilling. Det vises til at inkorporering innebærer en lovfesting bl.a. av prinsippet i konvensjonens artikkel 3 om at hensynet til barnets beste skal være et sentralt hensyn i alle forhold som gjelder barn. Gjennom forrangsprinsippet i menneskerettsloven § 3 får konvensjonens bestemmelser dessuten ekstra gjennomslagskraft i norsk rett.
23. I tillegg til å foreslå inkorporering av barnekonvensjonen, foretok Regjeringen en gjennomgang av lovgivning som berører barns rettigheter. Hensikten var dels å fjerne eventuelle uoverensstemmelser med konvensjonen, og dels å synliggjøre og konkretisere konvensjonens krav. Barnekonvensjonen inneholder en rekke plikter for statene som i praksis utføres av personer som ikke har juridisk utdanning, f.eks. i skole, helsevesen og barneverntjeneste. En synliggjøring av barnekonvensjonen i relevant lovgivning, som også nedfelles i retningslinjer, rundskriv og lignende, gjør reglene om barns rettigheter bedre tilgjengelig for brukerne av regelverket, og vil dermed kunne sikre en bedre gjennomføring av konvensjonen i praksis. Prosjektet med å synliggjøre barnekonvensjonen førte i første omgang til forslag om endringer i tvistemålsloven, forvaltningsloven og adopsjonsloven for å synliggjøre og presisere barnets rett til å bli hørt, jf. artikkel 12, og i barnevernloven for å synliggjøre og presisere artikkel 12 og artikkel 20. Regjeringen har også fremmet forslag om å endre barneloven. *Jf. Kap. III D, pkt. 80 - 89 i denne rapporten.* Det legges også vekt på å synliggjøre barnekonvensjonens artikkel 28 og 29 i arbeidet med ny friskolelov, *jf. Kap. VII A., pkt. 424 - 428 i denne rapporten.* I desember 2001 ble det satt ned et lovutvalg for å utarbeide forslag til ny utlendingslov. Det ligger i deres mandat å vurdere på hvilken måte barnekonvensjonen skal innarbeides i utlendingsloven.

Tiltak gjennomført for å sikre gjennomføring av konvensjonen på lokalt og regionalt plan/et likeverdig tjenestetilbud i kommunene

Jf. Barnekomiteens merknader 14/15 og 16/17

24. *Komiteén påpeker at den betydelige desentraliseringen av tjenestetilbud og forvaltning fra statlige til kommunale myndigheter, dels som følge av ulik kommuneøkonomi, kan føre med seg prioriteringsforskjeller og ulike tilbud til barn alt etter hvor i landet de bor.*

25. Kommunene får om lag 70 prosent av inntektene gjennom inntektssystemet. Gjennom inntektssystemet skal kommunene settes i stand til å gi innbyggerne et likeverdig tjenestetilbud. Rammefinansieringssystemet legger til grunn en desentralisering av oppgavene, og at kommunene selv skal settes i stand til å betale for igangsatte oppgaver. Gjennom lokalt selvstyre skal kommunene selv prioritere mellom oppgaver, og slik sikre en fordeling av tjenester tilpasset lokale behov. Det fremgår av tabell 1) nedenfor at samlede overføringer fra staten til kommunene har økt fra 79 264 til 97 240 mill. kr i perioden 1998 til 2002 (rammeoverføringer og øremerkede overføringer).
26. De siste årene har det vært en sterkere grad av øremerking av kommunale tilskudd. Øremerkede tilskudd krever stort sett kommunal medfinansiering, og fører til at fordelingen av tjenester avhenger av kommunenes økonomi i større grad enn ved rammefinansiering av kommunal virksomhet. I kommuneøkonomiproposisjonen for 2001 ble det lagt en plan for innlemming av øremerkede tilskudd, og regjeringen fortsetter dette arbeidet. I tabell 1 vises statens samlede overføringer til kommunene – rammeoverføringer og øremerkede tilskudd. Kommunenes skatteinntekter kommer i tillegg, men framgår ikke av tabellen.

Tabell 1) Kommuneforvaltningens inntekter – rammeoverføringer og øremerkede overføringer fra staten 1998 – 2002 1)

	1998	1999	2000	2001	2002 2)
Rammeoverføringer	46 699	49 199	54 186	52 944	53 082
Øremerkede overføringer innenfor kommuneopplegget 3)	26 197	30 947	33 322	35 995	14 722
Øremerkede overføringer utenfor kommuneopplegget 4)	6 368	6 216	6 369	9 163	29 436
Samlede overføringer fra staten	79 264	86 362	93 877	98 102	97 240

1) Alle tall er i millioner Nkroner i løpende priser

2) Tallene for 2002 er anslag

3) Reduksjonen i øremerkede overføringer fra 2001 til 2002 skyldes i hovedsak at sykehusene er blitt statliggjort fra 1.1.02.

4) Øremerkede overføringer utenfor kommuneopplegget gjelder tilskudd til flyktninger og asylsøkere

Kilde: Rapport fra teknisk beregningsutvalg 2002, Rundskriv nr. H-18-02

27. I forbindelse med satsingen på det psykiske helsearbeid i kommunene, er betydningen av en sterkere fokusering på innsatsen for barn og unge understreket i de siste budsjettproposisjonene. Sosialkomiteen har sluttet seg til at 20 prosent av innsatsen bør rettes inn mot barn og unge, og at dette bør være et veiledende normtall for kommunene ved fordeling av tilskuddene.
28. I henhold til kommunehelsetjenesteloven § 2-1 har enhver rett til nødvendig helsehjelp i de kommune der han eller hun bor eller midlertidig oppholder seg. Samme lovs § 2-2 bestemmer at barn har rett til nødvendig helsehjelp også i form av helsekontroll i den kommune barnet bor eller midlertidig oppholder seg. Selv om ikke loven inneholder klare regler for hva som skal anses som nødvendig helsehjelp, og selv om det må tas hensyn til den enkelte kommunes ressursituasjon, forutsetter lovens forarbeider at det finnes en minstestandard som kommunene ikke kan gå under. Denne minstestandarden er overlatt til praksis, men må ses i sammenheng med kommunenes plikt til å ha en helsetjeneste av medisinsk forsvarlig standard. Det vises for øvrig til omtalen av rett til helsehjelp i henhold til pasientrettighetsloven, *jf. kap. III C, pkt. 177 - 180 i denne rapporten.*
29. Barn med funksjonshemming skal ifølge barnehageloven (1995) gis prioritet ved opptak i barnehager. *Jf. Norges andre rapport, pkt. 136. Se også kapittel VI A, pkt. 318 denne rapporten.*

30. Når det gjelder økonomisk sosialhjelp, innførte Sosialdepartementet i februar 2001 veiledende satser for utmåling av stønad til livsopphold etter sosialtjenesteloven. Det er også gitt egne veiledende satser for barn. Målet er en mer ensartet praksis for denne typen stønad i kommunene. Se nærmere om dette i *kap. VI, D pkt. 411 i denne rapporten*. Kommunene kan i mange tilfeller ikke nekte å yte tjenester eller tilbud til barn og barnefamilier av budsjettmessige årsaker. Avhengig av hvilke typer tjenester som er aktuelle, kan søkere klage over kommunale vedtak til fylkesmannen, fylkeslegen eller utdanningsdirektøren.

Stortingsmelding om oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge

31. I juni 2002 la regjeringen frem den første samlede stortingsmeldingen om oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge (St.meld. nr. 39 (2001-2002)). Målet er å bidra til en barne- og ungdomspolitik som skaper en trygg, meningsfull og utviklende hverdag for flere. Et hovedperspektiv er barn og ungdom som ressurs. Barn og unges kreativitet og skapertrang, evne til kritisk tenkning, verdivalg, engasjement og medvirkning er en ressurs for samfunnet. Et annet viktig perspektiv i meldingen er styrking av foreldreansvaret.
32. Regjeringen legger i meldingen opp til en styrket innsats for å bedre oppvekstmiljøet for barn og ungdom. For å sikre den nødvendige oppfølgingen er det behov for bedre samordning og koordinering av innsatsen for barn og ungdom både på statlig og på lokalt nivå. Økt samspill og samarbeid med barn og ungdom, foreldre og frivillige organisasjoner er av særlig betydning. Dette stiller både lokale og sentrale myndigheter overfor nye utfordringer. I meldingen fremheves betydningen av en lokal organisering som sikrer det nødvendige tverrfaglige samarbeidet og samspillet med frivillige sektor. Også på statlig nivå vil det bli lagt opp til styrket samarbeid og samspill.
33. I meldingen fremheves betydningen av at alle barn og unge skal ha likeverdige tilbud og tjenester. *Jf. Barnekomitéens merknad 14 om barnekonvensjonens gjennomføring på lokalt nivå*. Sentralt i meldingen står arbeid for å motvirke marginalisering og bidra til utjevning av levekårsforskjeller blant barn og unge. Kommunene oppfordres til å styrke innsatsen for barn og ungdom, med særlig vekt på innsats overfor dem som trenger det mest. Videre oppfordres kommunene til å ta bedre hensyn til barn og ungdoms interesser i det lokale planarbeidet og sikre en god koordinering av det lokale barne- og ungdomsarbeidet. Kommunene oppfordres også til å tilrettelegge for god informasjon til barn og ungdom, og sikre barn og ungdom økt deltakelse og innflytelse i lokal planlegging.
34. For å stimulere til en god barne- og ungdomspolitik i kommunene vil regjeringen blant annet årlig utpeke en barne- og ungdomskommune. Dette skal være en kommune der barn og ungdom har innflytelse og som har utmerket seg gjennom et langsiktig arbeid for å bedre oppvekstmiljøet.

Stortingsmelding om barne- og ungdomsvernet

35. Regjeringen la i juli 2002 fram St. meld. nr. 40 Om barne- og ungdomsvernet (2001-2002). Stortingsmeldingen ble behandlet i Stortinget den 11. februar 2003. Meldingen gir en helhetlig gjennomgang av barne- og ungdomsvernet i Norge og inneholder om lag 70 forslag til tiltak. Stortinget sluttet seg til tiltakene. Tidlig og god hjelp til barn og familier er viktig for å forebygge problematferd, mishandling og omsorgssvikt. Det argumenteres for en dreining av barne- og ungdomsvernet mot mer forebyggende familiearbeid, slik at

foreldrene og miljøet omkring, som er den viktigste rammen om barns oppvekst, gis mulighet til å løse oppgavene først. Samtidig ses hensynet til barnets beste som grunnleggende. Hjelp fra barnevernet skal i større grad skje i samarbeid med brukerne av tjenesten og med andre etater og hjelpeinstanser. Det foreslås at én instans i kommunene påtar seg en koordinerende rolle overfor de ulike hjelpeinstansene for barn, unge og familier, for å samle og målrette den forebyggende innsatsen.

36. De viktigste målsettingene i meldingen er å:

- styrke det forebyggende familiearbeidet og bedre tilbudet for utsatte barn, unge og familier
- øke fokuset på foreldrenes og familiens muligheter
- bedre oppfølging av foreldre der barnevernet plasserer barn utenfor hjemmet
- styrke nærmiljøbaserte metoder for å forebygge og behandle alvorlige atferdsproblemer,
- styrke samarbeidet mellom barnevernet og andre hjelpetjenester som møter utsatte barn, unge og familier
- bedre oppfølging av fosterforeldre
- styrke arbeidet med barn og familier med annen etnisk bakgrunn og enslige mindreårige flyktninger
- øke fokus på barns rett til informasjon og til å få si sin mening
- større fokus på åpenhet i barnevernet og fylkesnemnda
- styrke barnevernets kompetanse i forebyggende familiearbeid og arbeid med barn og unge med alvorlige atferdsproblemer

Handlingsplan for menneskerettigheter

37. Regjeringen la fram stortingsmelding nr. 21 (1999-2000) ”Menneskeverd i sentrum. Handlingsplan for menneskerettigheter” i desember 1999 som en oppfølging av en anbefaling fra Verdenskonferansen for menneskerettigheter i 1993. Planen gir en samlet og systematisk framstilling av norsk menneskerettighetspolitikk, og foreslår at mer enn 300 tiltak i Norge og internasjonalt skal gjennomføres innen en femårsperiode. Barns rettigheter er et av de områder som gis prioritet i planen. *Jf. kap. V, pkt. 214 – 215 i denne rapporten.*

38. Norge vil bidra til å fremme respekten for menneskerettighetene internasjonalt. Overholdelse av menneskers sivile og politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter er viktig utfra respekten for menneskeverdet og bidrar til fred, stabilitet og utvikling. Her spiller Norge en aktiv rolle, både gjennom internasjonale fora, som FN, og bilateralt i forhold til enkeltland vi samarbeider med. Det har i årene 1999 til 2001 blitt utarbeidet årsrapporter om arbeidet med menneskerettigheter. Hensikten er for det første å gjøre opp status for hvor langt arbeidet med tiltakene i Handlingsplanen har kommet – men minst like viktig er det å påpeke hvilke områder det fortsatt må gjøres en innsats, og inspirere til videre arbeid for fremme av menneskerettighetene så vel her hjemme som ute i verden.

Stortingsmelding om Asyl- og flyktningspolitikken i Noreg

39. Stortingsmelding nr. 17 (2000-2001) om Asyl- og flyktningspolitikken i Noreg ble lagt fram i desember 2000. Tiltakene i meldingen har en sentral plass i dagens politikk. Barn som er asylsøkere og flyktningsbarn er prioritert. Særlig fokus rettes mot enslige mindreårige asylsøkere - d.v.s. barn under 18 år som kommer til Norge uten å være i følge

med foreldre eller andre med foreldreansvar, og som søker asyl. Asylsøknader fra enslige mindreårige asylsøkere prioriteres i alle ledd. Enslige mindreårige prioriteres også i mottakene, og ved bosetting. Overformynderiene i kommunene skal øke innsatsen for å rekruttere verger. Bemanningen og fagkompetansen til de ansatte ved avdelinger eller mottak for enslige mindreårige og tilsynet med enslige mindreårige i mottak er styrket. Det er utarbeidet en tilsynsinstruks som skal sikre dette. Skoletilbudet til enslige mindreårige i mottak følges også opp. Regjeringen la også i meldingen opp til at de enslige mindreårige skal få tilbud om en oppfølgingssamtale og en grundigere helseundersøkelse i det ordinære mottaket, slik at eventuelle hjelpebehov kan avklares tidlig. Det arbeides også med å styrke kompetansen i kommunene i forhold til enslige mindreårige.

40. Et resultat av meldingen er at regjeringen innførte en ny ordning for bosetting av flyktninger der kommunene samarbeider om bosetting og tar et større kollektivt og solidarisk ansvar for å sikre at de som skal bosettes i en kommune ikke må vente unødige lenge. Den økonomiske støtten, det såkalte integreringstilskuddet, som kommunene får ved bosetting av flyktninger er også blitt økt. For 2003 er integreringstilskuddet 376 000 kr. Ved bosetting av en enslig mindreårig får kommunen i tillegg 96 400 kr i årlig integreringstilskudd til fylte 21 år. Alle nyankomne flyktninger, personer som har fått opphold på humanitært grunnlag og familiegjennforente til disse har rett og plikt til å delta i et introduksjonsprogram så raskt som mulig etter at de er bosatt i en kommune. Dette gjelder personer i alderen 18-55 år, og det er et vilkår at personene har behov for et slikt program.
41. Tydeligere mål for drift og tilbud i mottak har blitt utarbeidet, og tilsynet med mottakene er videreutviklet, spesielt når det gjelder oppvekstvilkårene for barn og ungdom.

Innsats for barn og unge med etnisk minoritetsbakgrunn

42. De fleste barn og ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn klarer seg bra på skolen og i samfunnet for øvrig. En mindre gruppe befinner seg imidlertid i en situasjon som gir grunn til bekymring. De møter særlige utfordringer i forhold til språk, skolegang og arbeid. De deltar mindre i det organiserte fritidstilbudet og faller i større grad ut av utdanningssystemet enn barn og ungdom med norsk bakgrunn. Tiltakene i Handlingsplan for barn og ungdom med innvandrerbakgrunn (1996), er gjennomført (*jf. Norges andre rapport punkt 16 og 17*). Videre utfordringer på dette området er beskrevet i St.meld. nr. 39 (2001-2002) Oppvekst- og levekår for barn og ungdom i Norge, og Handlingsplanen "Tiltak for å øke deltakelsen i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn" (juni 2002). For beskrivelse av tiltakene, *se kap. III D pkt. 212 i denne rapporten*.
43. Høsten 1998 startet Barne- og familiedepartementet et treårig forsøk med gratis korttidstilbud i barnehage for alle femåringer i bydel Gamle Oslo. For nærmere omtale, *jf. kap. VIII D, pkt. 586 i denne rapporten*.
44. Regjeringen holdt en stor dialogkonferanse 24. august 2002 med fokus på hvordan vi kan skape økt dialog mellom majoritetssamfunnet og etniske minoriteter. Et av temaene var ungdom med minoritetsbakgrunn, og flere representanter fra organisasjoner for minoritetsungdom deltok i debatten. Høsten 2004 skal regjeringen legge fram en stortingsmelding om det flerkulturelle Norge. Meldingen vil blant annet ta opp hvordan man kan sikre like muligheter til deltakelse for alle barn og unge.

Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet

45. Som et ledd i arbeidet med å forebygge og bekjempe barne- og ungdomskriminalitet la regjeringen i desember 1999 frem Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (St.meld. nr. 17 (1999-2000)). Planen omfatter vel 40 igangsatte og nye innsatsområder, innenfor følgende hovedområder: Bedre samordning og koordinering av det forebyggende arbeidet, bedre oppfølging av barn og ungdom med alvorlige atferdsproblemer, unge lovovertredere og kriminelle ungdomsgjenger, kunnskapsutvikling og forskning. Seks departement samarbeider om planen, som skal gjennomføres over en periode på fem år (2000-2004). Se også omtale i *kap. VIII B, pkt. 536 – 547 i denne rapporten.*

Handlingsplan mot kjønnslemlestelse

46. Høsten 2000 ble kjønnslemlestelse av unge jenter sterkt fokusert i norske media.

Kjønnslemlestelse strider mot grunnleggende menneskerettigheter som ikke-diskriminering, retten til privatliv og retten til helse. Allerede i 1995 fikk Norge lov om forbud mot kjønnslemlestelse, men det var først i 2000 at regjeringen for alvor satte arbeidet mot kjønnslemlestelse høyt på den politiske dagsorden. En handlingsplan mot kjønnslemlestelse ble lagt fram i desember 2000 med tre års virketid. Å nå ut til den voksne befolkningen for å få slutt på denne tradisjonen er den største utfordringen i arbeidet. I april 2001 ble det gjennomført en stor nasjonal konferanse som startskudd for implementeringen av handlingsplanen.

47. Regjeringen har videre lagt fram et program ”Regjeringens innsats mot kjønnslemlestelse 2002”. Innsatsen omfatter 33 tiltak og er en konkretisering av handlingsplanen samt nye forslag som gjennomføres i regi av ulike departementer og gjennom det nasjonale prosjektet ”OK - omsorg og kunnskap mot kvinnelig omskjæring”. En tverrdepartemental gruppe følger arbeidet, som koordineres av Barne- og familiedepartementet. Parallelt med Regjeringens innsats, vil Norge støtte tilsvarende prosesser internasjonalt. *Jf. også Kap. VI B, pkt. 381 – 385 i denne rapporten.*

Handlingsplan mot tvangsekteskap

48. Utover 90-tallet fikk vi økt kunnskap gjennom media, forskning og skjønnlitteratur om unge jenter og gutter med minoritetsbakgrunn som ble tatt med til foreldrenes hjemland og giftet bort mot sin vilje. På anmodning fra Stortinget ble Handlingsplan mot tvangsekteskap lagt fram (1998-2001). Tiltakenes formål var å forebygge at ungdom trues med eller utsettes for tvangsekteskap, samt gi hjelp og støtte til de ungdommene som har vært utsatt for tvangsekteskap. Det er gitt midler til utarbeidelse av informasjonsmateriell, til arbeid direkte med målgruppene og til krisehjelp for ungdom. Informasjonstelefonen mot tvangsekteskap ble opprettet våren 2000. Flere tiltak er gjennomført i regi av frivillige organisasjoner. Problematikken rundt tvangsekteskap har også vært utredet på nordisk nivå gjennom Nordisk ministerråds migrasjonsutvalg og foreligger i TemaNords rapportserie. Forskningsrapporten ”Rettslig regulering av tvangsekteskap og bigami” ble lagt fram i 2000.

49. Regjeringen la i april 2002 fram programmet ”Fornytt innsats mot tvangsekteskap våren 2002 – tiltaksprogram”. Dette omfatter 30 tiltak som flere departementer har ansvaret for å følge opp. Gjennom behandlingen av revidert nasjonalbudsjett (2002) er det innvilget i underkant av 10 mill. kr til arbeid mot kjønnslemlestelse og tvangsekteskap.

50. I et høringsnotat av juni 2002 la Barne- og familiedepartementet fram forslag til endringer i ekteskapsloven for å følge opp tiltak 7, 10 og 14 i regjeringens program. Det ble foreslått

at prøving av ekteskapsvilkårene legges til et offentlig organ for alle, slik at trossamfunn ikke lenger skal foreta prøvingen før ekteskapsinngåelsen. Videre ble det foreslått å gjeninnføre en regel om at fylkesmannen kan reise sak for retten om et ekteskaps gyldighet, og at fylkesmannen under visse omstendigheter skal få adgang til å fastslå ugyldighet i de tilfellene der et ekteskap er inngått ved tvang. Det ble i høringsnotatet også foreslått at det skal tas inn i barneloven en bestemmelse som tydeliggjør at foreldrene ikke kan inngå en bindende avtale om ekteskap på vegne av barnet.

51. I et høringsnotat av desember 2002 la Justisdepartementet fram forslag til endringer i straffeloven for å følge opp tiltak 8 og 9 i regjeringens program. Det ble foreslått innført ubetinget offentlig påtale i saker om tvang og trusler. Videre ble det foreslått å ta inn i lovteksten at det kan være et straffskjerpene moment om tvang er brukt for å få noen til å inngå ekteskap (fører til høyere strafferamme). I tillegg ble det foreslått at det å medvirke til ekteskap med noen under 16 år skal være straffbart i seg selv. Departementet vil om kort tid legge fram en proposisjon til oppfølging av høringsnotatet.
52. Innsatsen i Norge krever også vektlegging av internasjonalt samarbeid. Mange unge opplever å bli tatt med til foreldrenes hjemland for å tvangsgiftes der. For å sikre disse ungdommene hjelp og beskyttelse arbeider Regjeringen med å bygge ut kontakter med myndighetene i relevante land for håndtering av konkrete saker.

Tiltak for barn og unge med alvorlige atferdsvansker

53. Det er faglig enighet om at institusjonstiltak egner seg dårlig for barn og unge med alvorlige atferdsproblemer. Det er derfor igangsatt et omfattende arbeid med å innføre nærmiljøbaserte tiltak for denne gruppen barn og unge, f.eks. PMT (Parent Management Training) og MST (Multisystemic Therapy) *Jf. kap. V, pkt B, pkt. 257 – 261 i denne rapporten.*

B. Tiltak for å gjøre barnekonvensjonens prinsipper og bestemmelser alminnelig kjent for voksne og barn (artikkel 42)

54. I Barneombudets landsrepresentative undersøkelse fra 2002 (N=647) svarer 49,3 prosent av befolkningen at de kjenner til FNs barnekonvensjon. 26,9 prosent svarer at de ikke kjenner til den, og 23,8 prosent er usikre. I aldersgruppen 15-24 år svarer 37,6 prosent ja, mens dette er tilfelle for 58,6 prosent i aldersgruppen 40-59 år.
55. Fra "Livet under 18": Barn og unge i prosjektet kjenner i liten grad til hva de ulike bestemmelsene i FNs barnekonvensjon inneholder, men mange engasjerer seg sterkt, og ønsker å arbeide mer med den. Mange har trodd at barnekonvensjonen bare gjaldt for barn i andre land, men etter å ha arbeidet med den, mener de at nesten alle artiklene også gjelder for barn og unge i Norge. Utfordringene fra unge i prosjektet er at barn og unge får arbeide mer med barnekonvensjonen i skolen og at det utvikles undervisningsmaterieell som gjør barnekonvensjonen aktuell for barn og unge i Norge – både i innhold og uttrykksform.

Tiltak innenfor skolen

Jf. Norges første rapport pkt. 1.4 og Norges andre rapport, pkt. 21.

56. I juni 2002 ble det nye nasjonale valgfaget Menneskerettigheter fastsatt i videregående opplæring. Her blir blant annet barns rettigheter omtalt. *Jf. kap. VII B, pkt. 474 i denne rapporten.* En kartlegging av opplæring i menneskerettigheter i norsk skole igangsettes i 2002, med planlagt ferdigstilling i 2003.

Tiltak gjennomført for å spre kunnskap om konvensjonen

57. I forbindelse med feiringen av barnekonvensjonens 10 års jubileum høsten 1999 ble det igangsatt et nytt prosjekt, "Barn i Fokus" (1999 – 2000). Prosjektet hadde som formål å sette i gang en prosess lokalt som styrker barn og unges medvirkning og øker deres kjennskap til egne rettigheter. En lang rekke tiltak er gjennomført; bl.a. utsendelse av materiell om barnekonvensjonen og barns rettigheter (idébøker, plakat, infomateriell) til alle barnehager, skoler, fritidsklubber, asylmottak og frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner. Sluttrapporten fra prosjektet peker på at et mindretall av barn og unge kjenner FNs barnekonvensjon. Barn forbinder barns rettigheter med barn i krig, nød, sult, osv. og knytter den ikke til forhold som er mer nærliggende for barn i Norge, som for eksempel dårlig læremiljø, mobbing, press av ulik art, etc. Rapporten konkluderer bl.a. med at skolen bør være hoveddrammen for en langsiktig opplæring i Barnekonvensjonen.
58. Som ledd i arbeidet med Norges 3. rapport til FN om barnekonvensjonen, ble det høsten 2002 tatt initiativ til et prosjekt, "Livet under 18" der barn og unge skal involveres i rapporteringsprosessen. Prosjektet skal bidra til å spre kunnskap og skape engasjement i Norge for barn og unges rettigheter, og involvere ulike grupper barn og unge i rapporteringen til FNs barnekomité. Prosjektet skal også være et bidrag til å følge opp FNs Spesialsesjon om barn og den nasjonale handlingsplanen som Norge skal utforme i løpet av 2003. *Jf. kap. I B, pkt. 69 i denne rapporten.* Det er videre et mål å utvikle undervisningsopplegg om barnekonvensjonen for grunnskoler og høyskoler, og utvikle og prøve ut metoder som kan bringe barn og unges stemmer inn i nasjonale rapporteringsprosesser i ulike land. Prosjektet startet i august 2002, og drives i samarbeid mellom Barneombudet, Forum for barnekonvensjonen og Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner.
59. Barne- og familiedepartementet utgir årlig publikasjonen "Satsing på barn og ungdom" som er en samlet oversikt over regjeringens mål og innsatsområder. Publikasjonen trykkes i 8000 eksemplarer og distribueres til alle landets kommuner og til frivillige lag, organisasjoner og ungdomsmiljø. Fra og med 2002 er barnekonvensjonen synliggjort i publikasjonen ved at konvensjonens artikler inngår i teksten på relevante områder.

Opplæring i konvensjonen overfor profesjonsgrupper

60. **Fra "Livet under 18": Barn og unge har gjennom arbeidet i prosjektet etterlyst kunnskap og erfaring nok hos lærerne til å ta opp tema som samlivsbrudd og mobbing. Å ta opp slike viktige tema, mener de er grunnleggende for å ha det bra i livet sitt. Unge i prosjektet formidler at lærerne sier de har lært lite om Barnekonvensjonen. Men både unge og voksne har satt pris på gjennom prosjektet å arbeide med barns rettigheter og ønsker seg et varig opplegg til bruk på skoler og i organisasjoner.**

Jf. Barnekomitéens merknad 18/anbefaling 19.

61. *Barnekomitéen merker seg at opplæringen av fagfolk som i sitt arbeid kan få med barn å gjøre, ikke er systematisk, og anbefaler opplæring overfor bl.a. lærere, jurister og kommuneansatte.*
62. I rammeplanene (1999) for barnevernspedagogutdanning, sosionomutdanning og allmennlærerutdanning er det vist til FNs barnekonvensjon som et sentralt tema innenfor

fagområdet Juridiske emner. Ved universitetene inngår barnekonvensjonen som et element i spesialfaget barnerett ved de juridiske fakultetene. Statlige myndigheter har imidlertid ikke myndighet til å pålegge institusjonene faglig innhold utover det som er fastsatt i rammeplanene. Disse er på et overordnet nivå og fastsetter ikke i detalj hva det skal gis undervisning i.

63. I 1998 ble det foretatt en undersøkelse om barnekonvensjonens status som undervisningstema ved høyskoler og universitet. Undersøkelsen konkluderte bl.a. med at 11 av 19 høyskoler og 2 av 3 universitet har undervisningspersonale med den nødvendige kunnskap om barnekonvensjonen. Ved disse institusjonene er barnekonvensjonen et tema i undervisningen. Konvensjonen er for eksempel et element i undervisningen om ”barns rettigheter” i universitetets jus-studium. Likevel kan det ut fra denne rapporten, slik komiteen peker på, se ut til at ikke alle utdanningsinstitusjoner fullt ut har et systematisk tilbud om FNs barnekonvensjon innenfor relevante profesjonsutdanninger. Undersøkelsen konkluderer også med at en bredere kjennskap og mer undervisningsmaterieell overfor universitetenes og høyskolenes undervisningspersonale er nødvendig. Barne- og familiedepartementet har distribuert rapporten til alle høyskoler og universitet, og oppfordret disse til ytterligere å styrke sitt undervisningstilbud om barnekonvensjonen.
64. I Handlingsplan for menneskerettigheter (St.meld. nr. 21 (1999-2000)) ble det foreslått en økt satsing på etterutdanning av lærere på menneskerettighetsområdet. Dette er fulgt opp gjennom flg. Tiltak: Norgesnettrådet har både i 2000 og 2001 lagt til rette for etterutdanningstilbud rettet mot menneskerettighetene for lærere og fagpersoner i lærerutdanningen. To av høyskolene er tildelt stipendiatstillinger for å arbeide med menneskerettighetsspørsmål i opplæringssystemet (Høgskolen i Nord-Trøndelag og Høgskolen i Oslo)
65. Undervisnings- og forskningsdepartementet prioriterte både i 2000 og 2001 kurstilbud om menneskerettighetene til lærere i skolen og fagpersonale i lærerutdanning, gjennom en bevilgning på kr 600.000 (2001) til Statens lærerkurs. Handlingsplanen har videre som mål å fremme forskning om menneskerettigheter i Norge. Målet er også å bedre kunnskapene om menneskerettigheter innenfor statsforvaltningen.

Barneombudet

Det vises til Norges første rapport, punkt 1.3.10 og Norges andre rapport pkt. 25.

FNs Spesialsesjon om barn (Barnetoppmøtet)

66. Både regjeringen og en rekke frivillige organisasjoner deltok aktivt i forberedelsene til og gjennomføringen av FNs barnetoppmøte 8.-10. mai 2002. Det ble holdt jevnlig nasjonale konsultasjonsmøter mellom de berørte departementene og frivillige organisasjoner. Regjeringen utarbeidet en nasjonal rapport, ”Policy relating to children and young people in Norway – status and challenges at the beginning of a new decade”, som ble distribuert på spesialsesjonen. Det ble også gitt ut andre publikasjoner av involverte parter. Spesialsesjonen skapte et stort engasjement blant alle parter i Norge.
67. Den norske delegasjonen ble ledet av utviklingsministeren, og i tillegg deltok barne- og familieministerens. Utover representanter fra embetsverket, deltok bl.a. 3 parlamentarikere, tre NGO-representanter og to barnedelegater. Den ene av barnedelegatene holdt Norges hovedinnlegg sammen med utviklingsministeren, mens den andre av barnedelegatene

sammen med barne- og familieministeren holdt det norske innlegget under ett av de tre rundebordene.

68. For å sikre en best mulig tilretteleggelse av aktiv deltakelse før og under Barnetoppmøtet av norske frivillige organisasjoner bevilget Utenriksdepartementet og Barne- og familiedepartementet til sammen NOK 900.000 til Forum for barnekonvensjonen, det koordinerende organ for norske frivillige organsiasjoners aktiviteter i forbindelse med møtet. Forumets tre hovedaktiviteter i denne perioden var gjennomføring av en rekke medvirkningsprosesser med barn og unge med spesielle livserfaringer, avholdelse av et seminar om barns rettigheter og utvikling samt oppfølging av forhandlingsprosessen i FN i tilknytning til Barnetoppmøtets sluttokument. Se nærmere om medvirkningsprosessene, i *kap. III D, pkt. 198 i denne rapporten.*
69. Generalforsamlingens anbefaling om en nasjonal rapport for oppfølging av sluttokumentet "A world fit for children" vil bli fulgt opp i Norge og en rapport vil bli utarbeidet i løpet av 2003. Barn og unge vil delta i prosessen.

Multilaterale fora/internasjonalt samarbeid om barn

70. Norge ratifiserte Barnekonvensjonens tilleggsprotokoll om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi 2. oktober 2001. Tilleggsprotokollen om barn i væpnet konflikt ble undertegnet 13. juni 2000 og man arbeider nå med å gjennomføre de nødvendige lovendringer slik at protokollen kan ratifiseres. Norge har også ratifisert ILOs konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid. *Jf. kap. VIII C1, pkt. 552 i denne rapporten.*
71. I forbindelse med Den 2. verdenskongress mot seksuell, kommersiell utnyttelse av barn i Yokohama, Japan, i desember 2001 deltok Norge både under de regionale forberedelsene og med en delegasjon ledet av Barne- og familieministeren under selve kongressen. *Jf. Kap. VIII C, pkt. 573 i denne rapporten.*
72. Norges deltakelse på FNs verdenskonferanse mot rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og beslektede former for intoleranse i Sør-Afrika i september 2001 er nærmere omtalt i *kap. III A, pkt. 110 i denne rapporten.*

Tabell 2. Andel av multilateral og bilateral bistand tildelt programmer for barn og for å fremme barns rettigheter (2001)		
	Mill. kroner	%
Norsk bistand totalt ¹⁾	12 103,7	100,0
Bilateral bistand ²⁾	7 861,2	65,0
Hvorav andel av bilateral bistand som går til barn og	1 122,1	14,3

til å fremme barns rettigheter		
Multilateral bistand 3)	3 647,4	30,1
Hvorav andel av multilateral bistand til organisasjoner som retter sitt arbeid mot barns behov og rettigheter	310,0	8,5
Administrasjon	595,2	4,9
Bilateral bistand	7 861,2	100,0
Andel av bilateral bistand til helse	730,1	9,3
Andel av bilateral bistand til utdanning	700,3	8,9
Andel av bilateral bistand til sosial sektor	640,9	8,1
Andel av bilateral bistand til andre sektorer	5 789,8	73,7
Total bistand til barn (bilateral og multilateral)	1 432,1	11,8

- 1) Bilateral bistand inkludert multilateral bistand og fratrukket avdrag på lån (netto bistand)
- 2) Bilateral bistand inkludert muliti-bi bistand og fratrukket avdrag på lån
- 3) Multilateral bistand er generelle bidrag til multilaterale organisasjoner

Arbeidet med en utdanningsstrategi i bistanden

73. Norge har til hensikt å øke sin støtte til utdanning for alle fra et nivå på om lag 9 prosent av den samlede bistanden i 2002 til 15 prosent i 2005. Utenriksdepartementet er, som et ledd i denne opptrappingen, i ferd med å klarstille en utdanningsstrategi. Hensikten med strategien er å fremme utdanning for alle som en menneskerett gjennom Norges utviklingssamarbeid og å synliggjøre utdanning som et prioritert område innen bistanden. Strategien angir hovedtrekk i Norges utdanningsbistand som en oppfølging av de store utdanningskonferansene i Jomtien (1990) og Dakar (2000) og målene som ble vedtatt i Dakar og på FNs millenniumsforsamling. Hovedmålene er å sikre alle en grunnutdanning og oppnå likestilling mellom gutter og jenter i utdanningen. I strategien drøftes hvordan utfordringene kan møtes og Norges tilnærming, satsingsområder og kanaler beskrives. *Jf. kap. VII A, pkt. 467 - 473 i denne rapporten.*

Arbeidet med Norges 3. rapport

74. Arbeidet med denne rapporten er gjennomført i henhold til retningslinjene for periodiske rapporter, CRC/C/58, 20. november 1996 "General guidelines regarding the form and contents of periodic reports." Barne- og familiedepartementet har koordinert arbeidet, og følgende departement har bidratt i prosessen: Arbeids- og administrasjonsdepartementet, Forsvarsdepartementet, Helsedepartementet, Justis- og politidepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Kultur- og kirke departementet, Miljøverndepartementet, Sosialdepartementet, Utdannings- og forskningsdepartementet og Utenriksdepartementet. Barne- og familiedepartementet har samarbeidet med barn og unge, barneombudet og frivillige organisasjoner i prosessen. *Jf. kap. I B, pkt. 58 i denne rapporten.*

C. Tiltak for å gjøre Norges rapport tilgjengelig

Jf. Norges første rapport, pkt. 1.5 og Norges andre rapport, pkt. 31.

Jf. Barnekomitéens merknad 57/ anbefaling 58.

75. *Komiteén er betenkt over at Norges 2. rapport ikke ble distribuert på bred nok basis, og anbefaler at komitéens spørsmål og avsluttende merknader gjøres tilgjengelig for et bredt publikum.*
76. Norges 2. rapport til FN fra 1998 ble distribuert på bred basis, tilsvarende Norges 1. rapport fra 1993. En trykt engelsk utgave forelå i februar 1999, og en trykt norsk utgave forelå i september 1999. Rapportene ble sendt samtlige kommuner, statlige instanser, undervisningsinstitusjoner og frivillige organisasjoner. Både i den engelske og i den norske utgaven ble FNs avsluttende merknader til Norges første rapport, datert 25.4.1994, trykket som vedlegg. Vedlagt var også informasjon fra norske myndigheter vedrørende forslag og anbefalinger fra FN, datert 2.8.96. Dette for at et bredt publikum skulle ha mulighet for å følge den dialogen som har pågått mellom norske myndigheter og FN siden Norge ratifiserte barnekonvensjonen. FNs konvensjon om barnets rettigheter fulgte også som vedlegg. Som innledning til hvert av kapitlene i rapporten ble den aktuelle artikkelen i konvensjonen tatt inn. Dette for å gjøre rapporten mer leservennlig og tilgjengelig for et bredt publikum. Rapporten er trykket opp i et stort opplag og er tilgjengelig for alle som etterspør den. Rapporten i engelsk og norsk utgave med vedlegg ble lagt ut på Internett (Odin) så snart de var ferdig trykket.
77. På bakgrunn av Norges 2. rapport ble norske myndigheter eksaminert av FNs barnekomité i mai 2000. Barnekomitéens avsluttende merknader (juni 2001) samt komitéens spørsmål forut for eksaminasjonen og norske myndigheters svar på disse ble oversatt til norsk, samlet i en rapport og trykket opp i et stort opplag. Rapporten ble i oktober samme år sendt samtlige kommuner, statlige myndigheter, frivillige organisasjoner, høyskoler og universitet, med en oppfordring om å sette i gang debatt for å styrke gjennomføringen av barnekonvensjonen i Norge. Rapporten ble også lagt ut på Internett (Odin).

Kapittel II - Definisjon av barn

Myndighetsalderen

Jf. Norges første rapport, pkt 2.1

Skolegang og utdanning

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.2 og Norges andre rapport, pkt. 209 – 218.

Inntektsgivende arbeid

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.3 og Norges andre rapport, pkt. 32.

78. Arbeidsmiljøloven ble endret i 1998. Definisjonen av barn i arbeidsmiljøloven § 34 første ledd, jf. § 35 b, og c, er nå utvidet til også å omfatte barn som er skolepliktige etter lov om grunnskolen og den videregående opplæring (opplæringslova), *jf. kap. VIII pkt. 550 og 551 i denne rapporten.*

Barnets rett til å bli hørt og retten til gradvis selvbestemmelse

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.4 og Barnekomitéens merknad 24/anbefaling 25 til Norges andre rapport.

79. *Komiteen anbefaler at parten fortsetter å informere barn og andre – herunder foreldre og jurister – om barnets rett til å gi uttrykk for sine meninger.*

80. Som et ledd i arbeidet med innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk lov, er det fremmet en rekke lovforslag for å synliggjøre og presisere barnekonvensjonens artikkel 12. Hensikten er å styrke barnets rett til å bli hørt.

Endringer i barneloven, adopsjonsloven og barnevernloven

81. **Fra "Livet under 18": Barn og unge i prosjektet opplever i stor grad at de ikke blir spurt om hvem de ønsker å bo hos etter samlivsbrudd, men opplever i stedet å bli tilsidesatt mens voksne prøver å løse problemene. utfordringer fra de unge: Fra fylte 15 år bør foreldrene høre på og følge det barna har å si om hvor de ønsker å bo. Fra 12 år bør unge bli tatt med på råd, helst også de som er yngre.**

82. Regjeringen har foreslått endringer i barneloven, adopsjonsloven, og barnevernloven som innebærer at barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det treffes avgjørelser i saker som berører dem. En regelendring i barneloven vil være aktuell i barnefordelingssaker, for å sikre at flere barn blir hørt. I forbindelse med en eventuell regelverksendring vil det være viktig å vurdere kompetansehevingstiltak, herunder informasjonsbrosjyrer. Når det gjelder adopsjonssaker, er det presisert at dette gjelder avgjørelser av om adopsjonsbevilling skal gis. Videre følger det av forslagene at barnets mening skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet. *Jf. også Norges andre rapport, pkt. 63.*

Endringer i forvaltningsloven

83. Regjeringen foreslår en rekke endringer i forvaltningsloven for å forbedre barns muligheter til å gi uttrykk for sitt syn i forvaltningssaker der barnet er part, i samsvar med artikkel 12 i barnekonvensjonen. Barnets prosessuelle rettigheter i forvaltningssaker er styrket, selv om hovedregelen fortsatt er at det er vergen som representerer barnet.

84. Det er foreslått å endre § 17 om forvaltningens plikt til å opplyse saken slik at det presiseres at forvaltningen plikter å påse at et barn som er part i en sak, har fått mulighet til å gi uttrykk for sitt syn, i den grad barnet er i stand til å danne seg egne synspunkter. Barnets syn skal tillegges vekt i samsvar med barnets alder og modenhet. Forvaltningen må vurdere konkret i forhold til sakens art i hvilken grad barnet kan være i stand til å danne seg egne synspunkter. Plikten til å forelegge nye opplysninger for parten er utvidet til også å gjelde barn over 15 år, selv om de er representert ved verge som ellers ivaretar deres partsinteresser.

85. § 11 d gir parter rett til på nærmere vilkår å ha muntlig samtale med en tjenestemann ved det forvaltningsorgan som behandler saken. Bestemmelsen foreslås endret slik at barn som er part i en sak også får en slik rett på samme vilkår som myndige parter selv om de er representert ved verge. En slik rett er særlig viktig for barn, som oftest har vanskeligere for å uttrykke seg skriftlig. Det gjelder ingen aldersgrense for denne retten.

86. Retten til å få innsyn i sakens dokumenter er foreslått utvidet, slik at barn, i tillegg til vergen, vil få rett til å gjøre seg kjent med sakens dokumenter (§ 18). Barn under 15 år skal imidlertid ikke gjøres kjent med opplysninger som er undergitt lovbestemt taushetsplikt.

87. Det er også foreslått at mindreårig part over 15 år som ikke allerede har uttalt seg i saken, skal bli varslet før vedtak treffes i saken og gis mulighet til å uttale seg innen en nærmere angitt frist (§ 16). Videre er det foreslått at mindreårig part over 15 år skal også underrettes om vedtaket på lik linje med voksne parter (§ 27). Varsel og underretning skal gis både den mindreårige og vergen.

Endringer i tvistemålsloven

88. Det er også foreslått endringer i reglene for sivile søksmål. Tidligere bestemte tvistemålsloven § 37 at mindreårige over 16 år skal varsles til rettsmøtene og meddeles prosesskrift samtidig med vergen. Denne aldersgrensen er nå foreslått senket til 15 år og harmonerer dermed med aldersgrensen for de lignende prosessuelle rettighetene etter forvaltningsloven.

89. Det foreslås videre at mindreårig part over 15 år gis rett til innsyn i og utskrift av sakens dokumenter på samme vilkår som myndige parter. Dessuten foreslås det at retten kan bestemme at også parter som er under 15 år kan få innsyn og utskrift dersom deres alder og modenhet tilsier det. En part som er under 15 år skal likevel ikke gjøres kjent med opplysninger som er underlagt lovbestemt taushetsplikt.

Endringer i vergemålsloven

90. Regjeringen nedsatte 6. april 2001 et vergemålsutvalg. Utvalget skal foreta en generell og prinsipiell vurdering av lovgivningen om umyndiggjøring og vergemål, og foreslå en ny lov. Utvalgets innstilling skal legges fram 1. juli 2003. Målet for endringene skal være at reglene på best mulig måte skal ivareta umyndiges og andre berørtes integritet, hensynet til rettsikkerhet og hensynet til å sikre en forsvarlig forvaltning av økonomiske forhold for den som ikke har forutsetninger for å gjøre det selv. Det er likevel understreket at det i dag ofte er like viktig å ivareta personens behov for representasjon overfor offentlig forvaltning, som å ivareta de økonomiske forhold. De nye reglene skal derfor også omfatte representasjon overfor det offentlig for å ivareta personens interesser, både økonomisk, i forhold til behovet for omsorgstjenester, og i forhold andre typer offentlige tilbud og ytelser. Utvalget skal særlig vurdere om det bør gjelde særlige regler for ulike grupper umyndige, herunder om det bør gjelde særlige regler for personer i institusjon, og om det bør gjelde særlige regler for barn, eventuelt om regler om foreldres vergemål for barn hører hjemme i barnelovgivningen fremfor i vergemålslovgivningen. Det bør også vurderes om det er behov for særregler i forhold til enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger, herunder om verger for disse bør ha en nærmere definert omsorgsfunksjon. *Jf. kap. III B, pkt. 157 og kap. VIII A 1, pkt. 514 i denne rapporten.*

Medisinske spørsmål

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.5.

91. Lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven) ble satt i kraft fra 1. januar 2001. Loven har flere bestemmelser som berører spørsmålet om minstealder.

92. Kapittel 3 i loven omhandler rett til medvirkning og informasjon når det gis helsehjelp. Lovens hovedregel er at pasienten har rett til å medvirke ved gjennomføring av helsehjelpen (§ 3-1) samt til å få den informasjon som er nødvendig for å få innsikt i sin helsetilstand og innholdet i helsehjelpen (§ 3-2). Dersom pasienten samtykker til det eller forholdene tilsier det, skal pasientens nærmeste pårørende ha informasjon. Er pasienten over 16 år og åpenbart ikke er i stand til å ivareta sine interesser, for eksempel på grunn av

fysiske eller psykiske forstyrrelser, har både pasienten og dennes nærmeste pårørende rett til informasjon.

93. § 3-4 gir regler om informasjon i de tilfellene pasienten er mindreårig. Er pasienten under 16 år skal både pasienten og foreldrene eller andre med foreldreansvaret informeres. Er pasienten mellom 12 og 16 år, skal opplysninger ikke gis til foreldrene eller andre med foreldreansvaret når pasienten av grunner som bør respekteres, ikke ønsker dette. Informasjon som er nødvendig for å oppfylle foreldreansvaret, skal likevel gis foreldre eller andre med foreldreansvaret når pasienten er under 18 år.
94. Pasientrettighetsloven kapittel 4 inneholder regler om samtykke til helsehjelp. § 4-3 bestemmer hvem som har samtykkekompetanse. Rett til å samtykke til helsehjelp har myndige personer og mindreårige etter fylte 16 år, med mindre annet følger av særlige lovbestemmelser eller av tiltakets art.
95. I henhold til § 4-4 har foreldrene eller andre med foreldreansvaret rett til å samtykke til helsehjelp for pasienter under 16 år. Etter hvert som barnet utvikles og modnes, skal barnets foreldre eller andre med foreldreansvaret høre hva barnet har å si før samtykke gis. Når barnet er fylt 12 år, skal det få si sin mening i alle spørsmål som gjelder egen helse. Det skal legges økende vekt på hva barnet mener ut fra alder og modenhet.
96. § 4-5 omhandler samtykke på vegne av ungdom som ikke har samtykkekompetanse. Foreldrene eller andre med foreldreansvaret har rett til å samtykke til helsehjelp for pasienter mellom 16 og 18 år som ikke har samtykkekompetanse. Helsehjelp kan ikke gis dersom pasienten motsetter seg dette, med mindre annet følger av særlige lovbestemmelser. Denne regelen må imidlertid ses i sammenheng med § 7 om øyeblikkelig hjelp i lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell. Av denne bestemmelsen følger det at nødvendig helsehjelp som hovedregel skal gis selv om pasienten ikke er i stand til å samtykke, og selv om pasienten motsetter seg helsehjelpen.
97. I henhold til lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) § 2-1 kan den som har fylt 16 år, tas under frivillig psykisk helsevern på grunnlag av eget samtykke. For barn under 16 år kreves samtykke fra den eller de som har foreldreansvaret for barnet. Har barnet fylt 12 år og selv ikke er enig i tiltaket, skal spørsmålet om etablering av psykisk helsevern bringes inn for kontrollkommisjonen ved den aktuelle institusjon. Psykisk helsevernloven trådte i kraft den 1. januar 2001.
98. Når det gjelder reglene i lov 13. juni 1975 nr. 50 om svangerskapsavbrudd, vises det til *Norges første rapport til FN, pkt. 2.5.*

Vitneplikt

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.6.

Fører kort

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.7.

Pass

Jf. Norges andre rapport, pkt. 33.

Kriminell lavalder

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.9.

Seksuell lavalder

99. Straffelovens kapittel om seksualforbrytelser ble endret i 2000. *Jf. kap. VIII, C pkt. 3, pkt. 560 i denne rapporten.* I forbindelse med dette, ble det også diskutert å senke den seksuelle lavalder fra 16 til 15 år. Verken Regjeringen eller Stortinget ønsket imidlertid en slik senking.

Ekteskapsalder

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.11.

Stemmerett

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.12

Vernepliktjeneste og frivillig militærtjeneste

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.13.

100. Norsk lovverk (lov om verneplikt og lov om Heimevernet) åpnet tidligere for at verneplikt i visse tilfeller kunne inntreffe før et barn hadde fylt 18 år. For å sikre at ingen personer under 18 år deltar i væpnet konflikt, er det nå gjennomført visse endringer i dette regelverket. *Jf. kap. VIII A pkt. 2, pkt. 531 – 533 i denne rapporten.*

Film

Jf. Norges første rapport, pkt. 2.14

Salg av varer som er underlagt kontroll

Jf. Norges første rapport pkt. 2.15 og Norges 2. rapport pkt. 35.

Kapittel III – Generelle prinsipper

A. Ikke-diskriminering (artikkel 2)

Jf. Norges første rapport, pkt. 3.2.1 – 3.2.2 og Norges andre rapport, pkt. 43-44.

101. Det er et overordnet mål for regjeringen at alle - uavhengig av hudfarge, kjønn, språk, religion, politisk eller annen oppfatning, nasjonale, etniske eller sosiale opprinnelse, eiendom, funksjonshemming, fødsel eller annen status - skal ha like muligheter, rettigheter og plikter til å delta i samfunnet og bruke sine ressurser. Likevel kan innvandrere, nasjonale minoriteter og samer fremdeles oppleve diskriminering, selv om det kan arte seg forskjellig fra gruppe til gruppe. Barn og unge med minoritetsbakgrunn kan oppleve mobbing og trakassering, usynliggjøring og utestengning både i skolen og ellers i hverdagen. I arbeidet med å skape like muligheter for alle barn og unge er arbeidet mot rasisme og diskriminering derfor av stor betydning.

102. Fra "Livet under 18": Barn og unge i prosjektet valgte to av de generelle prinsippene som de viktigste artiklene i barnekonvensjonen: art. 2 Ikke-diskriminering og Art.12 Respekt for barns synspunkter. De mener at artikkelen om "Ikke-diskriminering" er en av de viktigste fordi et menneske som blir utsatt for diskriminering ser på seg selv som mindreverdige og uten samme rettigheter som andre. Rasisme er derfor den form for diskriminering det er aller viktigst å arbeide

med i Norge framover, etter de unges mening. Utfordringene fra unge er at det arbeides enda mer med holdninger både hos unge og voksne. Det må legges til rette for at mennesker fra ulike kulturer lever tett på hverandre både i skole og nærmiljø, slik at frykten for det fremmede blir stadig mindre i Norge.

Ny lov mot etnisk diskriminering

103. Regjeringen vil fremme forslag om en lov mot etnisk diskriminering. I 2000 nedsatte regjeringen et lovutvalg som fikk i oppdrag å utrede et bedret rettslig vern mot etnisk diskriminering. Lovutvalget skulle også utrede ulike sanksjonsmuligheter og organisering av effektiv håndheving av regelverket og forslag til hvordan FNs rasediskrimineringskonvensjon (ICERD) kan innarbeides i norsk rett. Utvalget la frem sin utredning for Kommunal- og regionalministeren i juni 2002. Utredningen ble sendt på høring høsten 2002. Regjeringen tar sikte på å fremme forslag om en lov mot etnisk diskriminering våren 2004.

Endringer i straffebestemmelsen om rasistiske ytringer

104. Regjeringen fremmet i juli 2002 forslag om å endre straffebestemmelsen om rasistiske ytringer. Forslaget innebærer en presisering av gjeldende rett om at også ytringer som fremsettes ved bruk av symboler, kan omfattes av bestemmelsen. Tydeliggjøringen kan gi barn og unge økte motforestillinger mot å ta i bruk slike symboler. Endringen trådte i kraft 10. januar 2003.

Senter mot etnisk diskriminering

Jf. Norges andre rapport, pkt. 44.

105. Senter mot etnisk diskriminering ble opprettet i 1998 for en prøveperiode ut 2002. Rettshjelpsvirksomheten ved senteret bidrar til å styrke vernet mot etnisk diskriminering. Senteret har også opparbeidet et godt erfarings- og kunnskapsgrunnlag, og gjør en viktig innsats for å dokumentere diskriminering. Senteret er en aktiv pådriver og aktør i den offentlige debatten. Regjeringen har derfor besluttet å videreføre virksomheten til senteret. Virksomheten vil bli videreført i sin nåværende form, inntil regjeringen legger frem forslag til lov mot etnisk diskriminering, der en vil ta endelig stilling til hvilke oppgaver og funksjoner senteret skal ha.

Handlingsplan mot rasisme og diskriminering 2002–2006

106. Regjeringen la i juli 2002 fram en ny handlingsplan mot rasisme og diskriminering. Handlingsplanen vil gjelde for perioden 2002–2006, og bygger videre på regjeringens forrige Handlingsplan mot rasisme og diskriminering (1998-2001). Handlingsplanen er også et ledd i regjeringens oppfølging av Verdenskonferansen mot rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og beslektede former for intoleranse, som fant sted i Sør-Afrika i september 2001. *Jf. pkt. 110 nedenfor.*

107. Tiltakene i planen retter seg særlig mot noen utvalgte satsningsområder. Ett av satsningsområdene er skole og utdanning. Her lanseres flere tiltak for å sikre at skoleverket fremmer like muligheter for alle og aktivt motvirker rasisme og diskriminering. Det skal blant annet utarbeides nye læremidler til bruk i skolens generelle holdningsskapende arbeid, med fokus på rasisme og diskriminering. Videre skal det foretas en forskningsbasert evaluering av hvordan det flerkulturelle perspektivet ivaretas i

læremidler. For å styrke det holdningsskapende arbeidet ytterligere, skal også dagen for avslutning av holocaust (Holocaust Memorial Day) markeres i skolen hvert år. Handlingsplanen inneholder også tiltak for å fremme gode relasjoner i lokalmiljøet og å styrke lokale aktiviteter mot rasisme og diskriminering. Dette gjøres blant annet gjennom å bevilge midler til flerkulturelle barne- og ungdomsorganisasjoner.

108. Andre satsningsområder i handlingsplanen er arbeidsliv, tilpasning av offentlige tjenester, politiet og rettsvesenet, dokumentasjon/overvåking over art og omfang av rasisme og diskriminering (monitoring), Internett og styrking av det rettslige vernet mot etnisk diskriminering. Planen gjelder diskriminering både mot personer med innvandrerbakgrunn, personer med bakgrunn fra nasjonale minoriteter og samer.
109. EXIT-prosjektet (1997-1999) ble igangsatt av organisasjonen Voksne for barn, med støtte fra Barne- og familiedepartementet, Justisdepartementet og Utlendingsdirektoratet. Hensikten var å utvikle strategier og tiltak som kunne bidra til at ungdom som ønsket seg ut av rasistiske og nasjonalistiske miljøer kom seg ut av disse miljøene så raskt som mulig. Fra 2001 er det igangsatt et program basert på erfaringene fra prosjektet. Programmet har som mål å forebygge rekruttering av barn og unge til voldelige miljøer og hjelpe de som allerede er involvert i slike miljøer ut. Programmet skal særlig fokusere på oppfølging av ungdom og veiledning av foreldre.

Verdenskonferansen mot rasisme

110. Norge deltok på FNs verdenskonferanse mot rasisme, rasediskriminering, fremmedfrykt og beslektede former for intoleranse, som fant sted i Sør-Afrika i september 2001. Norge la stor vekt på å involvere frivillige organisasjoner, både under forberedelsen til og deltakelsen på konferansen. Under verdenskonferansen var norske barne- og ungdomsorganisasjoner representert i den norske delegasjonen ved Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU). I etterkant av konferansen har regjeringen lagt frem en handlingsplan mot rasisme og diskriminering, hvor det er lagt vekt på å følge opp sluttokumentet fra Verdenskonferansen.

Retten til ikke-diskriminering for barn uten lovlig opphold i landet

Jf. Norges andre rapport, pkt. 38-42 og Barnekomitéens merknad 20/anbefaling 21

111. *Barnekomitéen er betenkt over at prinsippet om ikke-diskriminering ikke er nedfelt i all relevant norsk lovgivning, slik at enkelte barn som oppholder seg i landet uten norsk statsborgerskap og uten rettslig status innenfor norsk jurisdiksjon fratras rettigheter som adgang til helsetjenester og skolegang.*
112. Ved menneskerettighetsloven av 21. mai 1999 ble Den europeiske menneskerettskonvensjon, FNs konvensjon om sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter inkorporert i norsk lov. Alle disse tre konvensjonene har bestemmelser om ikke-diskriminering, som gjelder som norsk lov.
113. Utlendingsloven slår fast at utlendinger i Norge har samme rettigheter og plikter som norske statsborgere under sitt lovlige opphold i riket, med mindre noe annet følger av gjeldende rettsregler. Utlendingsloven regulerer utlendingers adgang til Norge og deres

opphold her. Sektoransvaret i norsk rett tilsier at utlendingers rettigheter og plikter må utledes av andre lover. Utlendingsloven skal imidlertid etter § 4 anvendes i samsvar med internasjonale regler Norge er bundet av når disse har til formål å styrke utlendingens stilling. Denne bestemmelsen innebærer at forpliktelser i barnekonvensjonen som har til hensikt å styrke utlendingens stilling går foran utlendingsloven ved motstrid. *Jf. også kap. I A, pkt. 23 i denne rapporten.*

114. Kommunehelsetjenesteloven, opplæringsloven og barnevernloven gjelder alle barn som oppholder seg i Norge. Lovene skiller ikke mellom de som har lovlig opphold og de som ikke har det. *Jf. pkt. 116 og 122 – 123 nedenfor. Jf. også Norges andre rapport, pkt. 39-42.* Dersom regjeringens forslag om å inkorporere Barnekonvensjonen i norsk lov blir vedtatt, vil konvensjonens artikkel 2 gjelde som norsk lov. Vi viser til det som er skrevet om virkningen av inkorporering i *kap I A, pkt. 21 – 23 i denne rapporten.*
115. Norske myndigheter har ikke oversikt over hvor mange som unnlater å forlate Norge som forutsatt etter at de har fått et endelig avslag på søknad om opphold i landet. Noen i denne gruppen oppholder seg i kirker, i såkalt kirkeasyl.

Flyktninger og asylsøkere og kommunehelsetjenesten

116. Ifølge kommunehelsetjenesteloven av 19. november 1982 nr 66 har enhver rett til nødvendig helsehjelp i den kommune der han eller hun bor eller midlertidig oppholder seg. Dette er en rett som gjelder uavhengig av om personen har norsk statsborgerskap eller ikke, eller om vedkommende har lovlig opphold i landet. Etter en tilføyelse i kommunehelsetjenesteloven § 2-1a har enhver som er bosatt i norsk kommune, rett til å stå på liste hos lege med fastlegeavtale. Det samme gjelder asylsøkere og medfølgende familie.
117. Fastlegeordningen ble innført på landsbasis 1. juni 2001. Formålet med ordningen er å bedre kvaliteten i allmennlegetjenesten ved å sikre at mennesker bosatt i Norge skal kunne få en fast allmennlege å forholde seg til. Dette gjelder *alle* som bor i Norge. Når det gjelder barn generelt, kommer dette til i uttrykk i fastlegeforskriften § 4. Det følger av bestemmelsen at ved fylte 16 år treffer barnet selv avgjørelse om valg av fastlege. Er barnet mellom 12 og 16 år kan det selv framsette krav om bestemt fastlege etter samtykke fra den eller de som har foreldreansvaret. Det blir videre presisert i merknadene til bestemmelsen at etter hvert som barnet utvikles og modnes, og etter fylte 12 år, har hun eller han rett til å være med på å ta avgjørelser om personlige forhold som angår det selv.
118. Asylsøkere og medfølgende familiemedlemmer er medlem av folketrygden, og har samme rett til å stå på liste hos en fastlege selv om de ikke er registrert bosatt i en norsk kommune. Dette framgår av fastlegeforskriften § 3. For å sikre at også de mindreårige asylsøkeres interesser ivaretas, har det gått ut skriv til landets kommuner og asylmottak hvor det understrekes at mindreårige som enda ikke har fått oppnevnt verge må få tilfredsstillende hjelp av ansatte ved mottaket til valg av fastlege.
119. Når det gjelder utenlandske statsborgere som oppholder seg ulovlig i Norge, har ikke innføringen av fastlegeordningen medført noen endringer. Det understrekes at personer som oppholder seg ulovlig i landet har rett til nødvendig helsehjelp. Det vil si at de har rett til øyeblikkelig hjelp. Kravet til at helsepersonellet skal utøve sin virksomhet forsvarlig, gjør at de i helt spesielle situasjoner trolig også vil få behandling ut over øyeblikkelig hjelp-tilfellene.

120. Kommunehelsetjenesten har videre oppgaver knyttet til å begrense epidemier og å hindre smitte, samt tilsynsoppgaver når det gjelder hygieniske forhold i forsamlingslokaler og kirker. Disse gjelder altså uavhengig av den enkeltes rett til å oppholde seg i landet.

Likhet i skolen

121. Enhetsskolen skal favne alle grupper uavhengig av bosted, sosial bakgrunn, kjønn, religion, etnisk tilhørighet eller funksjonsevne. Skolen skal ta hensyn til elevenes ulike forutsetninger og tilpasse undervisningen til den enkeltes behov. Likevel ser vi at skolen ikke alltid klarer å motvirke læringseffektene av ulik sosial bakgrunn. Gutter og jenter får ikke bestandig lik behandling. Diskriminering på grunn av religion eller etnisk bakgrunn forekommer. Ikke alle skoleanlegg og all opplæring er tilpasset ulike funksjonshemninger. Det har vært en økning i antall elever og lærlinger fra språklige minoriteter (med annet morsmål enn norsk og samisk) i Norge. Skoleåret 1999/2000 var det ca 40 000 minoritetsspråklige elever i grunnskolen (7 prosent av totalt elevtall) og ca 7 000 i videregående opplæring (4 prosent av totalt elevtall). Utdannings- og forskningsdepartementet vil i budsjettet for 2003 foreslå å sette av midler for å sikre grunnskoleopplæring for asylsøkere 16-18 år.
122. I loven for grunnskolen og videregående opplæring (opplæringsloven) er det lovfestet at retten til grunnskoleopplæring starter når det er sannsynlig at barnet skal være i Norge mer enn i tre måneder. Plikten til grunnskoleopplæring begynner når oppholdet har vart i tre måneder. Denne bestemmelsen er ny i opplæringsloven og omfatter også barn av asylsøkere når det er sannsynlig at det blir gitt oppholdstillatelse eller når det er sannsynlig at tiden for å behandle en søknad om asyl tar lengre tid enn tre måneder. Om oppholdet i landet er lovlig, spiller etter loven ingen rolle for retten og plikten for barnet til grunnskoleopplæring. *Jf. Norges andre rapport, pkt. 39.*

Enslige mindreårige asylsøkere og barnevernet

123. Det har lenge pågått en debatt om staten bør pålegge kommunene å legge ansvaret for arbeidet med enslige mindreårige til barneverntjenesten. Regjeringen vil fortsatt gi kommunene handlefrihet når det gjelder organisatorisk forankring av ansvaret for og arbeidet med enslige mindreårige som gruppe. Enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger har likevel rett til å motta tjenester og tiltak etter lov om barneverntjenester dersom de har et særlig behov for hjelp. Samtidig har enslige mindreårige rett til tjenester og tiltak blant annet etter opplæringslovgivningen og helselovgivningen. *Jf. pkt. 116 og 121 i denne rapporten.*
124. Barneverntjenestens rolle i arbeidet med enslige mindreårige bør styrkes, og det bør gjøres barnevernfaglige vurderinger før tiltak etableres. *Jf. omtale av SINTEF-rapporten i kap. III B, pkt. 163 i denne rapporten.* Barne- og familiedepartementet vil bl.a. utarbeide en manual om rutiner, prosedyrer og metoder til bruk i arbeidet med å vurdere, godkjenne og følge opp enslige mindreårige som blir bosatt hos slektninger. Det vil også bli iverksatt tiltak som kan bidra til å veilede og kvalifisere slektningene til å ta i mot enslige mindreårige. PRIDE-programmet, et rekrutterings- og opplæringsprogram for fosterforeldre, skal tilpasses opplæring av etniske og norske fosterforeldre som tar imot enslige mindreårige.
125. Barnevernloven inneholder bestemmelser om de økonomiske vilkårene for kommuner som bosetter enslige mindreårige. Dette gjelder både refusjon fra staten samt eget

økonomisk tilskudd til kommunene. Regjeringen er av den oppfatning at disse økonomiske ordningene i tillegg til integreringstilskuddet dekker de utgifter kommunene har knyttet til bosetting av enslige mindreårige. *Jf. kap. III B, pkt. 153 - 165 i denne rapporten.*

Tiltak mot mobbing i skolen

126. **Fra "Livet under 18":** For barn og unge i prosjektet er mobbing og utestenging det tema som engasjerer sterkest når de blir spurt om hva de er opptatt av på skolen. Det angår mange og handler om å bedre hele klassemiljøet – det angår ikke bare de som mobber og blir mobbet. Barn og unge opplever at arbeidet mot mobbing ikke i stor nok grad tar hensyn til deres forslag. Der unge har opplevd å få være med, mener de resultatene er gode.
127. Arbeid mot mobbing og annen problematferd i skolen er et prioritert område for regjeringen. Selv om mange skoler allerede har gjort mye for å bekjempe mobbing og annen problematferd, er det mange steder behov for en sterkere innsats. Gode rutiner for å forebygge og redusere problematferd i skolen, styrking av elevrådets arbeid samt større engasjement fra foreldregruppen, er viktig for å få til en god innsats.
128. Regjeringen støtter opp om det lokale arbeidet i skolen gjennom ulike program, tiltak og prosjekt og gjennom forslag til styrket lovgivning. Det heter bl.a. i opplæringslovens formålsparagraf (§ 1-2 siste ledd, 2. setning): "Alle som er knyttet til skolen eller til lærebedriftene, skal arbeide for å hindre at elever og lærlingar og lære kandidatlar kjem til skade eller blir utsette for krenkjande ord eller handlingar". I november 2002 vedtok stortinget et forslag om innskjerping i opplæringslovens bestemmelser om bl.a. det psykososiale miljøet, jf. Ot.prp. nr. 72 (2001-2002). De nye bestemmelsene gjelder elevenes læringsmiljø: "Alle grunnskolar og vidaregåande skolar skal ha eit fysisk og psykososialt miljø som har tilfredsstillande verknader for helsa, trivselen og læringa til elevane." Lovbestemmelsene trer i kraft fra 1. april 2003.
129. Utdannings- og forskningsdepartementet samarbeider med flere departementer, Læringscenteret, Barneombudet og øvrige instanser om ulike prosjekt, tiltak og handlingsplaner mv. i forhold til problematferd og læringsmiljøet. Blant annet vil alle landets kommuner i løpet av 2003 få tilbud om å delta i Dan Olweus sitt tiltaksprogram mot mobbing og antisosial atferd. Programmet er rettet inn mot grunnskolen, og bygger på innsats både fra lærere, elever og foreldre. Det er også et nært samarbeid med Elevorganisasjonen i Norge og Foreldreutvalget for grunnskolen om tiltak på dette feltet. Alle landets kommuner har fått tilbud om å innføre skolemekling som et verktøy i arbeidet med å skape gode læringsmiljø i grunnskolen. Et tilsvarende prosjekt i videregående skole startet opp høsten 2000 og ble avsluttet høsten 2002. Videre samarbeider Utdannings- og forskningsdepartementet internasjonalt gjennom bl.a. EU-prosjektet «Connect: Tackling Violence in Schools».
130. Læringscenteret har ellers på oppdrag utarbeidet en «Veiledning for utvikling av sosial kompetanse i skole og opplæring» (2002). Senteret har videre fått i oppdrag å utarbeide ytterligere to veiledninger om alvorlig problematferd, en for kommunenivået med vekt på organisering av aktuelle tilbud og alternative opplæringsarenaer, den andre for lærere med hovedvekt på innholdet i det pedagogiske tilbudet. Veiledningene forelå i januar 2003.
131. Den 23. september 2002 skrev statsminister Kjell Magne Bondevik under på et "Manifest mot mobbing" sammen med representanter fra Utdanningsforbundet,

Foreldreutvalget i grunnskolen, Kommunenes Sentralforbund og Barneombudet. I manifestet forplikter partene seg til å medvirke aktivt i arbeidet mot mobbing i skolen.

Likestilling mellom kjønnene

132. Stortinget vedtok våren 2002, med ikrafttredelse fra 1.1.03, endringer i Lov om likestilling mellom kjønnene. En viktig endring er at all seksuell trakassering nå er forbudt. Det legges opp til ulike informasjonstiltak for å gjøre ledere i alle virksomheter for barn og unge oppmerksom på det ansvaret disse nå har for å forebygge og gripe inn overfor all seksuell trakassering.
133. I Stortingsmelding 27 1999/2000 Barnehager til beste for barn og foreldre peker departementet på at en barnehage for alle barn må ha fokus på at gutter og jenter skal behandles likt, få omsorg og mulighet til læring og utvikling. Departementet har i meldingen pekt på at det er nødvendig å se nærmere på lek og læring i et kjønnsperspektiv, som ledd i kvalitetsutviklingen i barnehager. Ikke minst er dette nødvendig for at barnehagen skal kunne fungere effektivt som læringsarena for likestilling. I 2002 tok departementet initiativ til en handlingsplan for likestilling i barnehager, og det ble iverksatt en kartlegging av status for arbeid med likestilling i barnehagene.
134. Med et så stort kvinneflertall blant de ansatte, mangler både gutter og jenter mannlige identifikasjons- og rollemodeller. En måte å endre dette er å få flere menn ansatt i barnehagene, noe departementet har arbeidet med siden 1997. Våren 2002 ble det i samarbeide med Utdannings- og forskningsdepartementet iverksatt en kampanje som blant annet tok sikte på å få flere mannlige søkere til lærerutdanningen. I dag er det ansatt ca 7 prosent menn i norske barnehager.
135. For å belyse kjønnsperspektivet i gutters og jenters oppvekst ble det arrangert en nordisk konferanse om kjønnssosialisering i det offentlige rom i desember 2002, finansiert av Nordisk Ministerråd. Konferansen skal følges opp med utarbeiding av en nordisk bok om kjønnssosialisering og likestilling i barnehager og skoler. Konferansen og boken skal synliggjøre kunnskapsstatus, ta opp til debatt behovet for endring, og komme med forslag til ulike typer tiltak.

Tiltak for å hindre diskriminering av homofile og lesbiske

136. På oppdrag fra Barne- og familiedepartementet satte forskningsinstitusjonen NOVA i 1997 i gang prosjektet "Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn." Rapporten ble framlagt våren 1998. Det ble bl.a. funnet at mange unge homofile og lesbiske har psykiske problemer og at selvmordsforsøk er vanligere blant unge homofile og lesbiske enn i befolkningen ellers. For bl.a. å motvirke diskriminering og fremme likebehandling av lesbiske og homofile ble St.meld. nr. 25 (2000-2001) "Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Norge" lagt fram. En rekke tiltak ble foreslått i meldingen og er satt i verk fra 2002; bl.a. forskning, informasjonsvirksomhet og økt støtte til homofiles organisasjoner. Det er bl.a. satt i gang et prosjekt i regi av Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring der siktemålet er å være en pådriver i anti-diskrimineringsarbeidet.

B. Barnets beste (artikkel 3)

Jf. Norges andre rapport, pkt. 50,

137. Ved alle handlinger som vedrører barn og som blir utført av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative styresmakter eller lovgivende organ, skal det først og fremst tas hensyn til hva som gagnar barnet best. Dersom regjeringens forslag om å inkorporere barnekonvensjonen i norsk lov blir vedtatt, vil artikkel 3 gjelde som norsk lov. Vi viser til det som er skrevet om virkningen av inkorporering i *kap I A, pkt. 21 – 23 i denne rapporten*.
138. Barnets beste er nedfelt som prinsipp i barneloven, adopsjonsloven og barnevernloven. Begrepet er imidlertid ikke gitt noe entydig innhold, og er i mange sammenhenger å betrakte som en overordnet grunnverdi som krever faglig skjønn, og som defineres ulikt avhengig av hvilken profesjon som bruker begrepet og i hvilken kontekst det tas i bruk.
139. Norge vil, i forbindelse med sin formannskapsperiode i Nordisk Ministerråd, sette fokus på innholdet i begrepet ”barnets beste”, og har i den forbindelse tatt initiativet til å etablere et nordisk forskersamarbeid. Formålet er i første omgang å få en oversikt over relevant nordisk forskning og nasjonale aktiviteter i forbindelse med diskusjoner om, og innhold i, dette begrepet.
140. **Fra ”Livet under 18”: Barn og unge i prosjektet mener at voksne generelt ønsker å gjøre det beste for barn, men de opplever samtidig ofte at voksne ikke spør hva de unge mener er best for dem. De unge har erfaringer og forslag til endringer som de mener kunne gjort oppvekstforholdene bedre og sikret at barns beste virkelig blir ivaretatt. Hovedutfordringene fra unge i prosjektet er at skolen, institusjonene og organisasjonene sikrer et samarbeid med de unge. De ønsker samarbeidssituasjoner der de blir møtt med respekt, blir hørt på og kan komme med tanker, erfaringer og innspill til de voksne de er avhengige av i systemet.**

Jf. Barnekomiteens merknad 22/ anbefaling 23 og merknad 30/anbefaling 31.

141. *Barnekomiteén er betenkt over at det ikke alltid tas tilbørlig hensyn til barnets beste når det gjelder kommunale oppgaver, og at det ikke alltid legges overordnet vekt på barnets beste i tilfeller der en av foreldrene sitter fengslet eller når barn kommer til landet uten følge som asylsøker eller flyktning. Komiteén anbefaler også at parten ser nærmere på beslutningsprosessen i utvisningssaker for å sikre at barnets beste ivaretas når utvisning vil medføre at et barn blir atskilt fra en av sine foreldre.*
142. Når det gjelder kommunale oppgaver, vises det til *kap. I A, pkt. 25 – 30 i denne rapporten*.

Barn med foreldre i fengsel

143. I forbindelse med ikrafttrekken av den nye straffegjennomføringsloven er forholdet til innsattes barn ytterligere presisert i de tilhørende forskrifter og retningslinjer i forhold til tidligere. I det alt vesentlige understrekes viktigheten av at barna får kontakt med sine foreldre, samtidig som det skal tas hensyn til at det ikke alltid er til barnets beste å ha samvær med foreldrene i disse tilfellene. Ved avgjørelser som gjelder en innsatt som har barn, skal det tas særlig hensyn til hva som er til barnets beste. Barnet har rett til å uttale seg om saker som direkte angår det. I retningslinjene er det vist til barnekonvensjonen. Når det gjelder besøk i fengselet skal det tas hensyn til barnets beste både ved vurderingen av om besøk skal innvilges, i forhold til eventuelle kontrolltiltak i forbindelse med besøket, besøkenes lengde og hyppighet,

tilretteleggelse av de fysiske forhold ved besøket og ved vurderingen av hvilke tilsatte som skal tjenestegjøre ved slike besøk. Også for telefonering og permisjon, er det gitt særregler som understreker viktigheten av kontakt med den innsattes egne barn. Bl.a. kan det gis ekstra permisjonskvote som skal brukes til samvær med barn dersom det er til barnets beste. Det kan også gis velferdspermisjon når det foreligger særlige og vektige grunner som for eksempel begivenheter i den innsattes nærmeste familie.

144. Barne- og familiedepartementet har gitt støtte til Foreningen for fangers pårørende til prosjektet "Fangers barn". Foreningen skal utarbeide veiledningsbrosjyrer om det å være fangers barn. Brosjyrene retter seg både mot barna selv, mot deres omsorgspersoner, og mot hjelpeapparatet, skolen, barnehagene, politiet, friomsorgen osv. De ferdigstilles i 2003.

Barn som kommer til landet som flyktninger og asylsøkere

Jf. Norges andre rapport, pkt. 51-52.

145. Hensynet til barnet og dets beste tillegges alltid vekt i utlendingssaker som involverer barn. Flere innvilgelser av oppholds-/arbeidstillatelser på grunnlag av "sterke menneskelige hensyn" er begrunnet med hensynet til barna. Det er likevel ikke slik at hensynet til barnet/barna alltid er avgjørende, eller at det er entydig hva som er til barnets/barnas beste.

146. Ansvar for intervju av asylsøkere ble den 01.07.2000 overført fra politiet til Utlendingsdirektoratet. Formålet med dette var blant annet å gi intervjuet et mer sivilt preg, hvilket ikke minst er av betydning for barna. Utlendingsforskriften § 54 femte ledd er endret, og det skal nå som hovedregel avholdes en samtale med alle medfølgende barn. *Jf. kap. III D, pkt. 209 - 211 i denne rapporten.*

147. I utgangspunktet skal ikke en utlending utvises varig når vedkommende har barn i Norge. Unntak fra dette gjelder for de alvorligste forbrytelser. Det er i utgangspunktet saker det er ilagt straff på ubetinget fengsel i 3 år eller mer. Hensynet til barn som rammes dersom en av foreldrene utvises fra Norge er et sentralt vurderingstema i utvisningssaker. Det er imidlertid ikke planer om å innføre en obligatorisk ordning med vurderinger av barnefaglig personale i denne sammenheng. Hensynet til barn tillegges stor vekt, men er ikke det eneste som vurderes. For eksempel vil det straffbare forholds alvor telle betydelig.

Tilbud i mottak

148. Ved utgangen av januar 2003 bodde i overkant av 16 400 personer i statlige mottak for asylsøkere og flyktninger. En fjerdedel var under 16 år. Det har den siste tiden vært en økning i antallet enslige mindreårige, og dermed er det også behov for plasser i mottak for denne gruppen.

149. Beboere i mottak skal ha et tilbud om aktiviteter. Det skal legges til rette for fritidsaktiviteter, som for eksempel sport, hobbyaktiviteter, turer og sosiale tilstelninger. Det er frivillig å delta på slike aktiviteter. Reglement for drift av statlige mottak stiller spesielle krav til aktiviteter for barn og ungdom. Barn i førskolealder skal ha et tilrettelagt tilbud gjennom en barnebase på mottaket. Mottakene skal sikre at barn og ungdom blir meldt på opplæringstilbudet i kommunen som passer deres behov og alder. Videre skal mottakene legge til rette for at barn og ungdom kan delta i lokale aktivitetstilbud i samsvar

med deres egne interesser og forutsetninger. Mottakene skal ha trygge utendørs lekeareal og tilstrekkelig plass innendørs til at barn og ungdom kan leke og drive med ymse fritidssysler. Mottakene skal også ha rom hvor skolebarn kan gjøre lekser og få leksehjelp dersom dette behovet ikke ivaretas i boenhetene. Det skal være ansatt en person med barnefaglig kompetanse ved mottakene. Flere ungdomsorganisasjoner har engasjert seg i forhold til barn i mottak. Flere steder er det etablert en besøkstjeneste for barn i mottak. Noen frivillige organisasjoner organiserer også leksehjelp ved mottakene.

150. Det er fra 1. januar 2002 innført en ordning med halvdags barnehageplass for barn i mottak i alderen 4-5 år. Ordningen omfatter alle 4- og 5-åringer som bor i ordinære statlige mottak, og innebærer at barna får et tilbud om barnehageplass i 17-24 timer i uken. Formålet med ordningen er å legge til rette for at 4- og 5-åringer i mottak kommer i kontakt med norske barn. Ordningen skal samtidig bidra til at barna lærer norsk før de begynner på skolen. I tillegg vil et tilbud om barnehageplass kunne gjøre det enklere for foreldrene, og spesielt kvinnene, å delta i informasjonsprogrammet og i norskopplæring.
151. Barne- og familiedepartementet ga i 1999 midler til Senter for krisepsykologi til igangsetting av samtalegrupper for foreldre og barn i mottak, og til opplæring av foreldreveiledere i hvert fylke. Fagpersoner i kommunene fikk samtidig opplæring i krisebehandling, slik at de skal kunne bistå barn og familier i statlige mottak etter prinsippene om foreldreveiledning. *Jf. kap. V B, pkt. 254 – 255 i denne rapporten.* Barne- og familiedepartementet videreførte støtten til arbeidet ved Senter for krisepsykologi i årene 2000-2002 med til sammen kr 2.449.600,-. I de siste årene har arbeidet vært rettet mot å etablere barnegrupper/terapigrupper i mottak og foreldreveiledning. Det er i tillegg arrangert familiesamlinger for flyktninger i fylkene. Det er iverksatt undervisningsvirksomhet rettet mot ansatte i barne- og ungdomspsykiatrien og i pedagogisk psykologisk tjeneste om praktisk krisehjelp til barn som har opplevd krig og krise. Barne- og familiedepartementet vil videreføre støtten til dette arbeidet og tilbudet skal styrkes overfor enslige mindreårige asylsøkere. *Jf. også kap. VIII A 1, pkt. 525 - 529 i denne rapporten.*
152. Barne- og familiedepartementet har gitt støtte til utarbeiding av en arbeidsbok for flyktningbarn, som er en effektiv metode for å kommunisere om vonde opplevelser fra krig, flukt osv. Boken skal brukes av fagfolk i samtale med barn for deretter å benyttes av foreldrene til oppfølging.
153. I Norge har det vært en sterk økning i antallet søkere med antatt grunnløse asylsøknader. Som et tiltak for å begrense antall søkere i denne gruppen, får asylsøkere med antatt grunnløse søknader få tilbud om aktiviteter i mottak. Barns behov skal imidlertid ivaretas.

Enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere

154. Fra "Livet under 18": Enslige mindreårige i prosjektet opplever at det er slitsomt å bo sammen med mange andre unge med ulike språk, og i en situasjon der alle har en vond historie. De opplever at de er isolert fra lokalsamfunnet og at det er vanskelig å få norske venner. Deres samstemte forslag er at enslige mindreårige asylsøkere umiddelbart må bosettes i en norsk familie. De fleste opplever mye godt i det første møtet med Norge. Men det er svært nedbrytende og krenkende når mange venter i opptil to år på å få behandlet søknaden sin. Få vet hva en verge er eller har noe forhold til vergen sin. Men de ønsker seg sterkt en god voksen i Norge å forholde seg til, rådføre seg med og være trygg på.

155. Nye individuelle planer for den enkelte enslige mindreårige asylsøker er tatt i bruk fra 2003. Den enkeltes personlige behov, herunder forholdet til skole og eventuelle særlige hjelpebehov, har blitt tatt hensyn til i planen.
156. Utlendingsdirektoratet medvirker til å produsere nettverkssamlinger for de kommuner som bosetter enslige mindreårige. Det drives også veiledning overfor kommuner som mottar enslige mindreårige asylsøkere.
157. For å sikre en bedre oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere, ble det i 2002 blitt nedsatt en tverrdepartemental arbeidsgruppe som skulle vurdere alternative mottaks- og bosettingsmodeller, bedre oppfølging av de som bor hos slektninger, og en ordning for enslige mindreårige som kan erstatte eller komme i tillegg til dagens vergeordning. Arbeidsgruppen la fram en rapport med forslag til tiltak i desember 2002. Se også omtale av vergemålsutvalget i *kap. II, pkt. 90* og *kap. VIII A 1, pkt. 514* i denne rapporten.
158. Det er utarbeidet en ny tilsynsinstruks og en tilsynsguide for arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere som er tatt i bruk fra våren 2002. For å legge til rette for et godt tilbud til enslige mindreårige i mottak, jobber nå Utlendingsdirektoratet med å innføre tilsyn med den enkelte enslige mindreårige asylsøker i mottak. Tilsynet vil bli igangsatt i løpet av 2003 og kommer i tillegg til det ordinære tilsynet som føres med mottakene. Bedre tilsyn for enslige mindreårige asylsøkere var et av tiltakene i St.meld. nr. 17 (2000-2001) Asyl- og flyktningepolitikken i Noreg. Det er også utarbeidet nye retningslinjer vedrørende enslige mindreårige asylsøkere som forsvinner fra mottak. De nye retningslinjene trådte i kraft i desember 2001.
159. Det er opprettet flere nye avdelinger på mottak for enslige mindreårige asylsøkere. Det har også blitt opprettet et eget mottak med et forsterket tilbud til enslige mindreårige asylsøkere under 15 år, og et med et forsterket tilbud til enslige mindreårige asylsøkere over 15 år.
160. **Fra ”Livet under 18”: Enslige mindreårige asylsøkere i prosjektet uttrykker at det er vanskelig å få tilbud om psykologhjelp. De opplever i liten grad å få anledning til gode samtaler med voksne. Flertallet uttrykker ikke behov for omfattende psykologhjelp, men hjelp til å sortere inntrykk, erfaringer og fremtidsønsker. De som opplever å finne gode voksne å kommunisere med, kommer seg lettere videre.**
161. Regjeringen ønsker å sikre at alle enslige mindreårige asylsøkere, som er krigsskadde og trenger traumebehandling, får et tilbud om samtalegruppe, andre tilpassede aktiviteter og/eller psykologbehandling som svarer til den enkeltes behov. Senter for krisepsykologi er allerede i gang med samtalegrupper i mottak, og dette tilbudet kan også gjelde for enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger (*jf. pkt. 151* i denne rapporten). Sosial- og helsedirektoratet utreder nå oppbygging av kompetanse og organisering av tjenestetilbudet til grupper med ulike traumer. Barne- og familiedepartementet har gitt midler til Senter for krisepsykologi til prosjektet ”Registrering av flyktningbarn” som har som mål å utarbeide instrumenter for kartlegging av traumer hos flyktningbarn og spesielt hos enslige mindreårige.
162. Barne- og familiedepartementet ga i 2001 ut en håndbok for kommunene om arbeid med enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger. Boken gir råd og veiledning og hjelper

kommunene med å vurdere hva den kan gjøre for å gi den enkelte et best mulig omsorgstilbud.

163. SINTEF utga i januar 2002 forskningsrapporten ”Enslige flyktningbarn – kollektive utfordringer. Kommunenes arbeid med enslige mindreårige flyktninger”. I det to-årige forsknings- og utviklingsprosjektet som ligger til grunn for rapporten, har målet vært å finne fram til arbeidsformer i kommunene som bidrar til å skape gode oppvekstvilkår og utvikling av mestringsevne for enslige mindreårige. Konklusjonen i rapporten er at mange av de enslige mindreårige asylsøkerne har behov for barnefaglig oppfølging, og at barnevernet i kommunene derfor må få en større rolle i det kommunale arbeidet med enslige flyktningbarn. *Jf. kap. 3 A, pkt. 123 – 125 i denne rapporten.*
164. Høyskolen i Telemark fikk i 1999 i oppdrag fra Utlendingsdirektoratet å kartlegge hvordan det har gått med enslige mindreårige asylsøkere som kom til Norge for om lag 10 år siden. Prosjektet ”Barn i bevegelse – om oppvekst og levekår for enslige mindreårige flyktninger” ble avsluttet med en rapport i desember 2000. Prosjektet følger de enslige mindreårige som kom til landet i årene 1989-1992. Studien er viktig ettersom den er den første av sitt slag som undersøker hvordan det har gått med enslige mindreårige som er bosatt i Norge. Den viser i tillegg at erfaringene er svært ulike, og at denne gruppen barn har ulike behov for omsorg, oppfølging og veiledning. Videre viser den at forebyggende tiltak i forhold til mestring og tilknytning, vurdering og oppfølging av omsorgssituasjonen og vergefunksjonen har stor betydning.
165. Funn og anbefalinger fra begge disse rapportene, samt tilbakemeldinger fra praksisfeltet, ligger til grunn for de tiltak som regjeringen har iverksatt og vil iverksette. Situasjonen til enslige mindreårige asylsøkere og flyktninger er for øvrig omtalt i St. meld. nr 40 Om barne- og ungdomsvernet (2001-2002), og i St.meld. nr. 17 (2000-2001) om Asyl- og flyktningpolitikken i Norge.

Barn som begår kriminelle handlinger

166. For nærmere beskrivelse av regjeringens tiltak i forhold til barn i konflikt med loven, *jf. kap. VIII B nr. 1, pkt. 536 – 547 i denne rapporten.*

Hensynet til barnets beste under institusjonsopphold

167. I henhold til § 6-2 i lov 2. juli 1999 nr. 63 om pasientrettigheter (pasientrettighetsloven), har barn rett til samvær med minst en av foreldrene eller andre med foreldreansvaret under hele oppholdet i helseinstitusjon, med mindre dette er utilrådelig av hensyn til barnet, eller samværsretten er bortfalt etter reglene i barneloven eller barnevernloven. Etter § 6-3 har barn rett til å bli aktivisert og stimulert under opphold i helseinstitusjon, så langt dette er forsvarlig ut fra barnets helsetilstand. Barn i skolepliktig alder og ungdom har under oppholdet rett på undervisning i den grad dette følger av opplæringslova, jf. § 6-4. Førskolebarn har rett til spesialpedagogisk hjelp i den grad det følger av samme lov.
168. Lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) har i § 4-8 regler om bruk av tvangsmidler i institusjon for døgnopphold. Her heter det i tredje ledd at det for pasienter under 16 år ikke er anledning til å bruke tvangsmidler som nevnt i bokstavene a og b i annet ledd. Dette vil igjen si at det ikke er tillatt med bruk av følgende tvangsmidler:

- mekaniske tvangsmidler som hindrer pasientens bevegelsesfrihet, herunder belter og remmer samt skadeforebyggende spesialklær.
- Kortvarig anbringelse bak avlåst dør uten personale til stede.

169. Også for pasienter under 16 år er det på strenge vilkår adgang til å nytte tvangsmiddel i form av enkeltstående bruk av korttidsvirkende legemidler i beroligende eller bedøvende hensikt. Tvangsmiddelet skal bare brukes overfor pasienten når dette er uomgjengelig nødvendig for å hindre ham i å skade seg selv eller andre, eller for å avverge betydelig skade på ting. Tvangsmiddelet skal videre bare brukes når lempeligere midler har vist seg å være åpenbart forgjeves eller utilstrekkelige. Tvangsmiddelet kan bare benyttes etter vedtak av lege, med mindre en akutt nødsituasjon gjør at umiddelbar kontakt med lege ikke er mulig. Vedtaket kan påklages til kontrollkommisjonen ved institusjonen av pasienten eller hans eller hennes nærmeste. Kontrollkommisjonen er et uavhengig klage- og kontrollorgan som er ledet av en jurist som er kvalifisert til å gjøre tjeneste som dommer.

170. I merknadene til forskrift om bruk av tvangsmidler for å avverge skade i institusjoner for døgnopphold innenfor det psykiske helsevernet heter det at det eneste tvangsmiddelet som er aktuelt overfor barn og unge under 16 år er beroligende medikamenter. Imidlertid bør det her utvises stor varsomhet. Det presiseres at enda mer enn hos voksne vil det være viktig å unngå bruk av medikamenter før en faglig forsvarlig utredning og vurdering er gjort. Etter forholdene vil holding av pasienten kunne være et alternativ.

171. Når det gjelder barn i barneverninstitusjoner vises til *Norges første rapport, pkt. 3.3.2*. Det vises også til *kapittel I A, pkt. 53 i denne rapporten og kapittel V J, pkt. 302 – 304 i denne rapporten*.

Barnefordelingssaker

172. Departementet vil vurdere om artikkel 3 og prinsippet om barnets beste bør komme nærmere til uttrykk i barneloven i forbindelse med oppfølgingen av NOU 1998:17 Barnefordelingssaker, avgjørelsesorgan og delt bosted. I utredningen foreslås det at dette grunnleggende prinsippet slås fast i innledningsbestemmelsen til barnelovens nye kapittel om saksbehandlingsreglene i barnefordelingssaker. Etter forslaget skal både de materielle avgjørelsene i barnefordelingssaker og saksbehandlingen rette seg etter det som er best for barnet. Regjeringen fremmet i desember 2002 dette forslaget, sammen med andre forslag til endringer i barneloven, i Odelstingsproposisjon nr. 29 (2002-2003) Om lov om endringer i barneloven mv.).

Familievold, privat vold i hjemmet – barns situasjon

173. Regjeringen nedsatte i 2001 et Kvinnevoldsutvalg, som skal utrede stillingen for kvinner som utsettes for fysisk og psykisk vold, trusler og overgrep av nåværende eller tidligere samlivspartner. Situasjonen for volds- og trusselutsatte kvinner skal utgjøre hovedfokus for utvalgets arbeid. I tillegg skal imidlertid utvalget se på situasjonen for barn som vokser opp i voldsfamilier. Utvalget skal foreta en gjennomgang av barnas behov for hjelp samt foreta en vurdering av hvordan tilbudet kan forbedres gjennom henholdsvis krisesentrene og hjelpeapparatet for øvrig. Kvinnevoldsutvalget skal legge fram sin utredning med forslag til tiltak høsten 2003.

174. BFD vil iverksette kompetansetiltak som gjør krisesentrene bedre i stand til å hjelpe barna og det vil også bli iverksatt tiltak som retter seg mot oppfølgingen av barna. Dette

gjelder barn som flytter tilbake til en voldelig far, barn som opplever samlivsbrudd og barn som må leve på hemmelig adresse. Barneverntjenesten, inklusive Barnevernvakten, bør kunne bli en nyttig og nødvendig samarbeidspartner for krisesentrene, politiet og andre i forbindelse med oppfølging av barn. Det vil bli utformet informasjonsmaterieell om barn som opplever vold i hjemmet og om ulike instansers ansvar.

175. Barne- og familiedepartementet gav i 2002 ut planen ”Kompetansetiltak for familievernet”. Et definert satsningsområde er kompetanseheving i forhold til familier med høyt konfliktnivå. Dette gjelder særlig i forhold til mekling. Det er også behov for å videreutvikle kompetansen i forhold til utsatte familier hvor det er mishandlings-, volds- og rusproblematikk.

C. Retten til liv, overlevelse og utvikling (artikkel 6)

Jf. Norges første rapport, kapittel 3.4

176. Norske barn og unge har allment god helse. Spedbarnsdødeligheten er blitt halvert de siste ti årene, fra 7 prosent pr. 1000 levendefødte i 1990 til 3,8 prosent i 2000. Dødeligheten generelt for barn og unge har også gått ned de senere år. Dødsfall som følge av ulykker er sterkt redusert. Samtidig har det kommet nye risikofaktorer som gjelder barns helse og utvikling. Dette gjelder økning av sykdommer i åndedretsorganer som astma, økte psykososiale problemer som spiseforstyrrelser og økt risiko for selvmord og selvmordsforsøk. For nærmere omtale av ulike helsemessige utfordringer og tiltak *jf. kapittel VI B i denne rapporten*. Tiltak for å forebygge selvmord omtales i *pkt. 364 – 366*. Regjeringen har nylig lagt fram en stortingsmelding med mål og strategier for en nasjonal folkehelsepolitikk i de neste tiåret. Barn og unges situasjon er fokusert. *Jf. St.meld. nr. 16 (2002-2003) Resept for et sunnere Norge. Folkehelsepolitikken.*

Lovendringer som berører barns helse og utvikling

177. Lov om pasientrettigheter har i kapittel 2 innført en rett til helsehjelp som også vil gjelde for barn. Denne retten gjelder rett til øyeblikkelig hjelp, rett til nødvendig helsehjelp fra kommunehelsetjenesten (også hjemlet i lov om helsetjenesten i kommunene) og rett til nødvendig helsehjelp fra spesialisthelsetjenesten. Retten til helsehjelp gjelder bare dersom pasienten kan ha forventet nytte av helsehjelpen, og kostnadene står i rimelig forhold til tiltakets effekt. Når det gjelder rett til nødvendig helsehjelp fra kommunehelsetjenesten, *jf. også kap. 1 A, pkt. 27 - 28 i denne rapporten*.
178. Pasientrettighetsloven gir også alle pasienter som er henvist til offentlig sykehus eller spesialistpoliklinikk rett til å få sin helsetilstand vurdert innen 30 virkedager. Det skal vurderes om det er nødvendig med helsehjelp, og gis informasjon om når behandlingen forventes å bli gitt.
179. Etter henvisning fra allmennlege har pasienten rett til fornyet vurdering av sin helsetilstand av spesialisthelsetjenesten. Retten gjelder bare én gang for samme tilstand.
180. Pasienten har rett til å velge på hvilket offentlig sykehus eller distriktpsykiatriske senter behandlingen skal foretas. Dette gjelder ikke behandling innenfor barne- og ungdomspsykiatrien. I forarbeidene til pasientrettighetsloven er det siste unntaket begrunnet med behovet for å bygge på de lokale nettverk i psykiatrisk behandling av barn og unge.

D. Respekt for barnets synspunkter (artikkel 12)

181. Offentlige myndigheter har gjennom flere år prioritert arbeidet med å styrke barn og ungdoms rett til å si sin mening og bli hørt. Dette gjelder både i familien, i skolen og i nærmiljøet. Flere lover inneholder bestemmelser som sikrer barn og ungdom rett til å uttale seg i saker som angår dem. Erfaringer viser at barn og ungdoms deltakelse virker positivt i lokalmiljøene, og at de kommer med viktige bidrag til lokale plan- og beslutningsprosesser. Men selv om det har skjedd mye positivt de senere årene, er det fortsatt langt igjen før alle kommuner fyller kravene til aktiv medvirkning fra barn og unge. Barn og unge skal være med på å danne beslutningsgrunnlag. De skal tas på alvor, men de skal ikke ha større ansvar enn de er i stand til å takle.
182. I Barneombudets landsrepresentative undersøkelse fra 2002 (N=647) svarer 61,7 prosent av befolkningen at barn og unge blir for lite hørt i vårt samfunn. I aldersgruppen 15-24 år er 73,1 prosent av samme oppfatning. Hele 97 prosent av samtlige mener at det er svært viktig eller ganske viktig å lytte til hva barn og unge mener. 72 prosent av unge 15-24 år mener at elevene bør få større innflytelse i skolen. I undersøkelsen ble også følgende spørsmål stilt: Når mor og far skilles, bør barn over 7 år kunne bestemme hvor de vil bo? Av samtlige svarer 47,6 prosent ja på spørsmålet. Blant unge i aldersgruppen 15-24 år svarer 60,2 prosent det samme, mens i "foreldregenerasjonen", d.v.s. aldersgruppene 25-39 år og 40-59 år svarer henholdsvis 41,3 prosent og 43,8 prosent ja på spørsmålet.
183. Fra "Livet under 18": Barn og unge i prosjektet verdsetter voksne som tar barn og unges innspill på alvor. De ser det positive i at lovverket legger til rette for at barn og unges synspunkter respekteres. Ufordringene fra unge i prosjektet er å realisere lovverket og bestemmelsene i praksis. Deres engasjement strekker seg utover det de voksne ber dem medvirke i. De er engasjert i visjoner for kommunen sin, kamp mot rus, nynazisme og mobbing – og å arbeide for møteplasser for alle i kommunen. Mange opplever at deres erfaringer og innspill ikke får konsekvenser når beslutningene tas og når nye tiltak skal utformes. Nye møteplasser mellom unge og voksne og andre møteformer er løsningsforslag fra unge i prosjektet.

Barn og unges deltakelse i lokal planlegging – lovgrunnlag og erfaringer

184. For å styrke barn og unges interesser i lokal planlegging er det gjennomført to viktige reformer med hjemmel i plan- og bygningsloven (1989): Rikspolitiske retningslinjer og ordningen med barnerepresentant. *Jf. Norges 1. rapport, pkt. 3.5.2 og Norges 2. rapport, pkt. 75-78.* I retningslinjene stilles det krav om at kommunen skal organisere planprosessen slik at synspunkter som gjelder barn som berørt part kommer fram og at ulike grupper barn og unge selv gis anledning til å delta. I det pågående revisjonsarbeidet av plan- og bygningsloven stilles det enda klarere krav til de ulike aktørers deltakelse i planarbeidet, deriblant barn og ungdom. Planmyndighetenes plikt til aktivt å legge til rette for offentlig medvirkning i planarbeidet vil bli styrket, og den planansvarlige plikter å legge frem et nærmere opplegg for dette som en del av planprogrammet. I St.meld.23 (2001-2002) Bedre miljø i byer og tettsteder foreslår regjeringen å evaluere hvordan ordningen med rikspolitiske retningslinjer for barn og unge har fungert. Planlovutvalget (1998-2003) foretar en gjennomgang av lovverket som regulerer kommunal og fylkeskommunal planlegging. I den forbindelse vurderes flere konkrete tiltak for å styrke barnerepresentantens rolle og barns medvirkning i alle plantyper.
185. Ordningen med rikspolitiske retningslinjer for barn og unge har fungert i mer enn 10 år og har medført større bevissthet om barn og unges interesser i planleggingen. Noen

kommuner har kommet langt og har innført rutiner hvor elevråd og barne- og ungdomsråd brukes som høringsinstans i plansaker.

Barn og unges deltakelse i lokal beslutningstaking, lovgrunnlag og erfaringer

186. Antallet kommuner som har barne- og ungdomsråd, barn og unges kommunestyre, eller lignende innflytelsesorganer, økte voldsomt på slutten av 90-tallet i Norge. I 2002 hadde ca 340 av landets 434 kommuner et slikt organ. I 9 av 19 fylker er det opprettet ungdommens fylkesting, og 2 fylker har fylkeselevråd.
187. Kommunal- og regionaldepartementet har etter en tolkning av kommuneloven kommet til at ungdom kan gis møte- og talerett i kommunestyret/fylkestinget. Møte- og talerett kan ungdomsrepresentanter gis selv om de ikke er valgt inn, dersom kommunestyret/fylkestinget selv ønsker å gi dem slike rettigheter. Departementet legger imidlertid til grunn at ingen andre enn de valgte representantene kan gis formell forslagsrett i folkevalgte organer. Regjeringen vil oppfordre kommuner og fylkeskommuner til i større grad å åpne opp for at ungdom får anledning til å fremme sine synspunkter gjennom deltakelse i råd og utvalg – og på møter i kommunestyre og fylkesting.
188. Det er store forskjeller mellom kommunene når det gjelder hvor stor innflytelse barn og ungdom har og hvilke saker de får anledning til å uttale seg om. I noen kommuner åpnes det for at barn og ungdom kan komme med sine synspunkter i alle saker som de er interessert i. I andre tenkes det mer tradisjonelt og barn og ungdom blir bare invitert til å mene noe om begrensede områder, som for eksempel kommunens fritidstilbud.
189. Det er arrangert en rekke nasjonale og regionale konferanser hvor idé- og erfaringsutveksling for styrking av barn og ungdoms deltakelse og innflytelse har vært tema. I 2000 var 200 ungdommer fra 100 kommuner samlet for å utveksle erfaringer. Resultatene fra denne konferansen "Ungdoms egne erfaringer og tips" er sendt til alle landets kommuner. I 2001 ble det arrangert en landskonferanse for ungdom og for administrasjon og politikere i kommunene. Nær 500 deltok, hvorav vel halvparten var ungdom. Rapporten fra denne konferansen ble lagt ut på en egen webside: www.medvirkning.no. I august i 2002 arrangerte Barne- og familiedepartementet en konferanse for europeisk ungdom i samarbeid med Porsgrunn kommune og Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner. Rapporten fra denne konferansen er lagt fram for ungdomsministre i Norden og i Europa. Rapporten vil bli sendt Europarådets medlemsland og lagt ut på Barne- og familiedepartementet sin webside.
190. Barne- og familiedepartementet vil fortsatt stimulere til at systematisk medvirkning fra barn og ungdom blir en viktig og ordinær del av arbeidet i kommunene. Departementet vil fortsette sin informasjonsvirksomhet overfor kommunene for å motivere dem til å styrke barn og ungdoms posisjoner i lokalsamfunnet og videreutvikle de verktøyene de bruker for dialoger med barn og ungdom. Det er viktig å gi barn og unge klare retningslinjer/mandat for arbeidet, kontakt og oppbakking fra administrasjon og politikere i kommunen, samt egne ressurser til disposisjon. Barn og unge må ha reell innflytelse i enkelte saker, klare rutiner for tilbakemeldinger, samt informasjon om hva som foregår i kommunen. Det er også en forutsetning at de unge har et bredt kontaktgrunnlag til resten av ungdomsmiljøet. Gjennom departementets støtte til barne- og ungdomsorganisasjoner (*jf. kap. VII C, pkt. 499 – 501 i denne rapporten*) er målet bl.a. å legge til rette for barn og

unges deltakelse i organisasjonene og stimulere demokratiske organisasjoner som fremmer barn og unges synspunkter i samfunnet.

Deltakelse og innflytelse på statlig nivå

191. På statlig nivå deltar barn og ungdom i liten grad i politiske prosesser, men har mulighet til å fremme synspunkter gjennom talspersoner og gjennom dialog med politikere og myndigheter. Dialog med representanter for barn og ungdom (på konferanser, drøftingsmøter, idedugnader, høringer, samråd mv.) samt representasjon i offentlige råd og utvalg er de vanligste måter sentrale politikere og myndigheter innhenter synspunkter fra barn og ungdom. Gjennom de politiske ungdomsorganisasjonene fremmer ungdom sine synspunkter direkte til politiske miljø. Videre innhentes synspunkter om hva barn og ungdom mener gjennom barne- og ungdomsundersøkelser og forskning. Også gjennom media, Internett, brev, aksjoner, møter og andre former for direkte kontakt har barn og ungdom muligheter til å komme med innspill til politikkutforming på statlig nivå.
192. For å sikre en god dialog med representanter for barn og unge har Barne- og familiedepartementet årlige konferanser for frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner og ungdomsgrupper. Et viktig siktemål er informasjonsutveksling, og innhenting av synspunkter på aktuelle barne- og ungdomspolitiske spørsmål. Utover disse faste årlige møtene foregår det en jevnlig dialog og regelmessige kontaktmøter på statlig nivå med frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner og ungdomsgrupper, som blant annet blir invitert til å komme med høringsuttalelser i saker som berører barn og unge. Departementene har også i enkelte tilfeller arrangert egne høringer eller møter med barn og unge for å innhente deres synspunkter og få innspill til politikkutforming på områder av betydning for barn og ungdom.

Ungdommens demokratiforum

193. For å få innspill til hva regjeringen kan gjøre for å styrke barn og ungdoms innflytelse i samfunnslivet, ble Ungdommens demokratiforum opprettet av Barne- og familiedepartementet i desember 1998. Forumet avsluttet sitt arbeid juni 2001.
194. Ungdommens demokratiforum ble satt sammen av 16 ungdom i alderen 15 til 26 år, fra hele landet og med lik fordeling på kjønn. Medlemmene hadde bakgrunn fra ulike barne- og ungdomsorganisasjoner og ungdomsgrupper og representerte på den måten en bredde av barn og ungdoms interesser. Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner bisto med utvelgelse gjennom å be sine medlemsorganisasjoner nominere medlemmer i tillegg til at departementet ba om forslag fra andre ungdomsmiljøer, som Elevorganisasjonen, Ungdommens idrettsting og et par kommuner.
195. Forumet fremmet mer enn 70 forslag på en rekke områder: maktutredning, representasjon av ungdom, valgdeltakelse, ungdoms rettigheter i arbeidslivet, skolespørsmål, informasjon til ungdom, lokaldemokrati og en rekke innspill til lokal og sentral barne- og ungdomspolitik. Forumet fikk i sitt mandat anledning til å komme med forslag og innspill fortløpende. Forslagene er lagt fram for barne- og familieministeren og oversendt myndigheter lokalt, regionalt og sentralt, avhengig av sakens art. Mange av forslagene er behandlet i St.meld. nr. 39 (2001-2002) Oppvekst og levekår for barn og ungdom i Norge.
196. Forumet har satt fokus på områder som ikke var forventet, og de har fremmet forslag som man trolig ikke hadde fått fram via andre kanaler. Videre har forumet hatt en viktig

signaleffekt. Selv om media var lite opptatt av deres forslag, har oppmerksomheten rundt barn og unges synspunkter økt, både på statlig og lokalt nivå. Etablering av et slikt forum på statlig nivå har også hatt betydning for kommunenes engasjement i arbeidet med barn og ungdom innflytelse, blant gjennom etablering av lokale forum.

197. I juli 2000 arrangerte Gruppe 2050 i Verdikommisjonen og Ungdommens demokratiform Sommerleir på Stortinget hvor 100 ungdom fra hele landet deltok. Her fikk ungdom lagt fram sine synspunkter på en rekke områder overfor sentrale politikere fra storting og regjering. Rapporten fra sommerleiren er presentert som et «ungdommens langtidsprogram».

Barn og unges medvirkning i internasjonale fora

198. Som ledd i forberedelsene til FNs Spesialsesjon om barn ble det bevilget midler til et medvirkningsprosjekt i regi av Forum for barnekonvensjonen, Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) og Redd Barna. Målet har vært å innhente erfaringer og synliggjøre forholdene for barn og unge i spesielle livssituasjoner; unge i flyktning- og asylmottak, barn med funksjonshemming, barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep, barn i kontakt med barnevernet og med utekontakten. Ca. 100 barn og ungdommer var involvert i medvirkningsprosessene, som pågikk i perioden mai – juni 2001. Det ble arrangert samlinger på 1 – 2 dager med barn og unge fra en rekke organisasjoner. Som resultat av prosjektet foreligger boka ”Hallo – er det noen der?” på norsk og engelsk. Prosjektet ble presentert og boka ble distribuert i et side-event om barns deltakelse på FNs spesialsesjon i mai 2002 (*jf. kap. I B, pkt. 66 – 69 i denne rapporten*).

Lovendringer som styrker barnets rett til å bli hørt

199. Som et ledd i arbeidet med innarbeidingen av Barnekonvensjonen i norsk lov, fremmet regjeringen en rekke forslag for å synliggjøre og presisere Barnekonvensjonens artikkel 12 i lovgivningen. Hensikten var å styrke barnets rett til å bli hørt. Det er foreslått endringer i barneloven, adopsjonsloven, barnevernloven, forvaltningsloven og tvistemålsloven. *Jf. kap. II, pkt. 81 - 89 i denne rapporten.*

200. For å styrke barneverntjenestens praksis og kompetanse når det gjelder samtaler med barn, har Barne- og familiedepartementet gitt midler til forskningsprosjektet ”Barn som blir plassert utenfor hjemmet – risiko og utvikling” utført av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Erfaringene fra prosjektet vil bli formidlet til fagfeltet.

201. Barne- og familiedepartementet har også gitt midler til utgivelse av temaheft ”Å se barn, lytte til barn og samtale med barn” i regi av Barnevernets Utviklingssenter i Nord-Norge. Heftet ble ferdigstilt høsten 2002.

Tiltak for å styrke barns deltakelse og medvirkning i skolens beslutninger

202. **Fra ”Livet under 18”:** De unge i prosjektet ble spurt om hvor de i størst og minst grad opplever å bli hørt og tatt på alvor; hjemme, på skolen, i klassen eller i aktiviteter på fritida. Flertallet opplever at de har mest innflytelse hjemme, og minst på skolen. Opplevelsen av å bli hørt er likevel større i klassen enn i saker som angår hele skolen. Flertallet av deltakerne har elevrådsmøter 2 ganger pr. måned. De fleste svarer at elevene selv legger premissene for hvilke saker som blir tatt opp i elevrådet. De arbeider mest med ”problemer på skolen”. I oppdraget ”et fabelaktig elevråd” uttrykker de ønske om å arbeide med store og viktige saker og de ønsker at samarbeidet med voksne på skolene blir bedre. Men de vil gjerne styre møtene selv og bli tatt på alvor. Elevrådsrepresentantene opplever at arbeidet i elevrådet blir sett på som positivt av de andre elevene på skolen, og mener også selv at arbeidet er engasjerende. De uttrykker at lokalavisene har en positiv interesse for elevrådets arbeid

og at de flere ganger har dekket saker som elevrådene har satt på dagsorden. Men de ønsker at rektor kunne være mer aktiv i forhold til å følge opp elevrådene.

203. Opplæringsloven inneholder bestemmelser om at elever skal være representert i samarbeidsutvalget ved hver grunnskole og videregående skole. Samarbeidsutvalget har rett til å uttale seg i alle saker som gjelder skolen. Ved hver grunnskole skal det for klassetrinn 5-7 og for klassetrinn 8-10 være et elevråd med en representant fra hver klasse. Ved hver videregående skole skal det være et elevråd med minst et medlem for hver tjuende elev. For hver klasse i grunnskolen skal det være et klasseråd der alle elevene er medlemmer.
204. Gjennom nettbaserte "Elevinspektørene" foregår det en systematisert innhenting av elevenes egen vurdering av læringsmiljøet i videregående opplæring. Ca. 85 prosent av elevene mener at det er viktig at de får mulighet til å påvirke hvordan arbeidet med fagene er lagt opp på skolen. Men halvparten av elevene oppgir at de i liten eller ingen grad får være med på å lage arbeidsplaner i de ulike fagene. 76 prosent av elevene sier likevel at skolen legger forholdene godt til rette for elevene når det gjelder å delta i elevrådsarbeid.
205. Innskjerpingen i opplæringsloven, Ot.prp. nr 72 (2001-2002), vil styrke elevenes innflytelse og involvering i spørsmål som gjelder både det psykososiale miljøet og det fysiske miljøet i skolen. Om tiltak mot mobbing i skolen *jf. kapittel III A, pkt. 127 – 131 i denne rapporten*. Regjeringen vil oppfordre den enkelte skole og lærer til å legge forholdene praktisk til rette for aktiv elevmedvirkning. Lovforslagene tar sikte på at elevenes medbestemmelse og innflytelse styrkes ved klarere uttrykt rett til å bli hørt og få uttale seg for organer med elev/foreldrerepresentasjon. Skolen har plikt til å la elevene ta aktivt del i det systematiske arbeidet for helse, miljø og sikkerhet ved skolen. Elevrådet initierer egne skolemiljørepresentanter. Forslagene tar også sikte på en klarere klageadgang.

Medvirkning blant barn i barnehage

206. For å utvikle kompetente barn må barn få reell medbestemmelse i sin hverdag. Innholdet i en barnehage bør derfor ikke bare være et voksent anliggende. Barnets rett til medbestemmelse må selvsagt tilpasses virksomheten i barnehagen og barnets alder og modenhetsnivå. Rammeplan for barnehagen bygger på dette synet og barns medbestemmelse kommer til uttrykk gjennom det pedagogiske opplegg som nyttes i barnehagene. Barnehageloven er under gjennomgang og i denne forbindelse drøftes også spørsmålet om å inkludere medbestemmelse i lovens formålsparagraf.

Helsehjelp

207. Når det gjelder barns rett til medvirkning og informasjon når det gis helsehjelp, se redegjørelse om pasientrettighetsloven og lov om psykisk helsevern i *kap. II, pkt. 91 – 97 i denne rapporten*.

Barns rett til å uttale seg i asylsaker

208. Fra "Livet under 18": Enslige mindreårige asylsøkere i prosjektet opplevde gjennomgående intervjuet som veldig slitsomt, men de syntes likevel at det var en rolig stemning. De hadde ulike opplevelser av om de ble møtt med respekt. Mange reagerer på, og synes det er utrygt at de møter vergen sin for første gang rett før intervjuet. En verge som følger opp på en god måte gjør en stor forskjell i hvordan hverdagen oppleves, ifølge de unge. De uttrykker også at det er vanskelig å bli intervjuet når du enda er redd og sliten etter en lang reise.

209. Det er nedfelt i utlendingsforskriften § 54 femte ledd at den totale livssituasjonen til medfølgende barn skal klarlegges under intervjuet. I den forbindelse skal det avholdes en samtale med barnet, med mindre det anses åpenbart unødvendig, eller foreldrene motsetter seg dette. Minst en av foreldrene må være tilstede under samtalen. Denne ordningen ble innført fra juni 2000, og er nå under vurdering. Barnets synspunkter og særlige problemer forventes ivaretatt av den verge som oppnevnes for barnet. Enheten sørger for at tolk, verge og eventuell advokat er tilstede. Den verge som oppnevnes er ikke barnets faste verge, men en verge som skal bistå i asylsaken. *Jf. kap. III B, pkt. 146 og kap. VIII A, pkt. 511 i denne rapporten.*
210. Utlendingsmyndighetene prioriterer arbeidet med enslige mindreårige. Tolk, verge og advokat skal, i tillegg til den kompetansen som intervjueren besitter, samlet sett sørge for at barnets synspunkter kommer til uttrykk. Enslige mindreårige asylsøkere skal alltid ha hjelpeverge eller fullmektig til stede under intervjuet.
211. For å sikre respekten for barnets synspunkter i intervjuet, samt sikre en bedre oppfølging av de problemene som måtte avdekkes hos barnet har Utlendingsdirektoratet ansatt en person med barnefaglig kompetanse. Vedkommende skal bistå i arbeidet med å intervju barn og veilede de andre intervjuerne. Det foregår opplæring og kontinuerlig veiledning av intervjuere i Utlendingsdirektoratet. Utlendingsdirektoratet har for øvrig et eget rom spesielt egnet for intervju av enslige mindreårige og andre barn.

Handlingsplan for økt deltakelse i samfunnet fra barn og unge med innvandrerbakgrunn

212. Regjeringen ga i juni 2002 ut en handlingsplan som omfatter barn og unge med innvandrerbakgrunn. Handlingsplanen legger rammene for hvordan regjeringen ønsker å øke deltakelsen i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn, og inneholder følgende tiltak:
- *Bedre språk- og samfunnskunnskaper hos barn og foreldre, og mer foreldresamarbeid.* Det skal gjennomføres forsøk i utvalgte kommuner med korttidstilbud i barnehage. Dette skal kombineres med kartlegging i helsestasjon av barns språkkunnskaper og norskopplæring for foreldre. En arbeidsgruppe har utformet forslag om individuell rett og plikt for voksne innvandrere til opplæring i norsk og samfunnskunnskap. Foreldredeltakelsen på arenaer der barn oppholder seg, skal styrkes gjennom et prosjekt som prøver ut metoder for bedre skole-hjem samarbeid, og gjennom forsøksvirksomhet med foreldreveiledningsgrupper på helsestasjon og skole.
  - *Bedre oppfølging av enslige mindreårige asylsøkere.* Det skal utredes alternative mottaks- og bosettingsmodeller for enslige mindreårige. Enslige mindreårige som bosetter seg hos slektninger, skal følges bedre opp. Det skal utredes et alternativ til dagens vergeordning for enslige mindreårige. Arbeidet ble sluttført i 2002 og anbefalingene vil bli fulgt opp i 2003, *jf. kap. III B, pkt. 157 i denne rapporten.* I tillegg inngår det i Vergemålsutvalgets mandat å utrede behovet for særordninger for enslige mindreårige.
  - *Større deltakelse fra innvandrerungdom i kultur og idrett.* Teaterskolen ved Nordic Black Theatre skal sikres videre drift. Det fireårige prosjektet Fargerik Fotball i regi av Norges Fotballforbund, skal få støtte. Prosjektet har som målsetting å oppnå full integrering av innvandrere på alle nivå i norsk fotball.

- *Bedre kriminalitetsforebyggende arbeid i forhold til innvandrerungdom.* Bruken av konfliktrådsmedling skal økes, og flere meglere med innvandrerbakgrunn må rekrutteres for å sikre at konfliktrådene har kompetanse på å megle i forhold til innvandrerungdom. Det vil bli foreslått å pålegge politiet plikt til å etterforske lovbrudd begått av barn under strafferettslig lavalder, og å gi politiet hjemmel til å pålegge barn og foreldre å møte opp til bekymringsamtale.
- *Selvstendigjøring for bedre helse.* ”PMV – senter for helse, dialog og utvikling” fikk i 2002 midler for å veilede og støtte foreldre og ungdom med blant annet somalisk bakgrunn i deres arbeid for bevisstgjøring og selvstendigjøring, og for å bidra til oppfølging av Handlingsplan mot kjønnslemlestelse.

Kapittel IV – Menneskerettigheter og friheter

213. Ved menneskerettighetsloven av 21. mai 1999 ble følgende menneskerettskonvensjoner inkorporert i norsk lov: Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, FNs konvensjon om sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter. Regjeringen påpekte i Ot.prp. nr. 3 (1998-99) at vedtakelse av loven ikke var til hinder for at mer spesialiserte konvensjoner senere ble inkorporert, og opplyste at den prioriterte å innarbeide FNs barnekonvensjon. Regjeringen fremmet våren 2003 odelstingsproposisjon (Ot.prp. nr. 45 (2002-2003)) om innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk rett. *Jf. kapittel I A, pkt. 20 – 23 i denne rapporten.*
214. I desember 1999 fremmet regjeringen St.meld. nr. 21 (1999-2000) Menneskeverd i sentrum – Handlingsplan for menneskerettigheter. Bakgrunnen var bl.a. slutterklæringen og handlingsprogrammet fra FNs menneskerettighetskonferanse i Wien i 1993 som inviterer alle lands regjeringer til å utarbeide nasjonale handlingsplaner for menneskerettigheter. Den norske befolkningen har i stor grad vært skånet for grove brudd på menneskerettighetene i nyere tid. Likevel er ikke menneskerettighetsvernet selvsagt i vårt land. På mange områder er det også i Norge opp gjennom historien skjedd brudd på det vi i dag anser som grunnleggende menneskerettigheter, ikke minst overfor personer som tilhører minoriteter. Kritikker er blitt reist mot norske myndigheter også i de senere årene. Hovedformålet med handlingsplanen er å avklare hvordan norske myndigheter kan bidra til best mulig beskyttelse av menneskerettighetene i dag og i fremtiden.
215. Handlingsplanen for menneskerettigheter har et femårsperspektiv (2000 – 2005), og er rettet mot innsats både i Norge og internasjonalt. Barn er et særskilt satsningsområde. Planen fremmer tiltak på områder som barns rett til medvirkning, barns rett til å kjenne sitt biologiske opphav, bekjempelse av vold og kriminalitet i skolen, vern mot seksuell utnyttning, tiltak overfor enslige mindreårige asylsøkere og barn med krigsopplevelser, og tiltak overfor samiske barn og ungdom. Internasjonalt fremmer planen i tillegg tiltak på områdene barnearbeid, barn og medier, og barn rammet av væpnet konflikt. Samtlige tiltak er også en oppfølging av FNs barnekonvensjon, og derfor beskrevet i denne rapporten.

A. Navn og nasjonalitet (artikkel 7)

Jf. Norges første rapport, pkt. 4.2.1 – 4.2.2 og Norges andre rapport, pkt. 79-82.

Ny navnelov

216. Stortinget vedtok 7. juni 2002 ny lov om personnavn (navneloven). Loven trådte i kraft 1. januar 2003. I forhold til navneloven av 1964 gir loven folk klart større frihet i valget av navn for seg selv og sine barn. Loven gir folk adgang til å danne doble etternavn i form av to enkle etternavn satt sammen med bindestrek. Dessuten tar loven langt større hensyn til utenlandske navneskikker enn navneloven av 1964.

Statsborgerskap

217. Norsk statsborgerlov ble endret 01.10.1999, slik at barn født av ugifte foreldre der far er norsk, får norsk statsborgerskap etter faren ved at foreldrene innleverer melding til myndighetene, jf. statsborgerlov § 2a. Likeledes får barn under 12 år norsk statsborgerskap automatisk ved adopsjon når barnet er adoptert ved løyve fra departementet, eller ved utenlandsk adopsjon hvor departementet har samtykket på forhånd, jf. statsborgerlov § 1a. Hvis barnet er over 12 år, må det samtykke på melding som innleveres myndighetene. Bortsett fra en redaksjonell endring i § 2 a, med virkning fra 01.10.2001, er det senere ikke foretatt endringer i statsborgerloven som berører barn.

Fastsetting og endring av farskap

Jf. Norges første rapport, pkt. 4.2.2 og 4.3 og Norges andre rapport, pkt. 81-82.

218. Et forslag fra barne- og familiedepartementet om endring av barnelovens regelverk angående fastsetting og endring av farskap ble vedtatt 3. desember 2002 (Ot.prp. nr. 93, 2001-2002). Det ble foreslått at vilkår og søksmålsfrist for å reise sak i barneloven § 6 om endring av farskap oppheves, slik at mor og juridisk far og tredjemann som tror han er far til barnet, på samme måte som barnet, alltid kan gå til sak for å få endret farskapet. Endringene gir både kvinner og menn en ubetinget rett til å reise sak dersom det er tvil om farskapet. Forslagene er begrunnet i hensynet til barnets behov for å kjenne sitt biologiske opphav så tidlig som mulig. I tillegg kommer mors og fars/mulige fars behov for å få avklart det biologiske farskapet. Med samme begrunnelse foreslås en ny bestemmelse, som gjør unntak fra vilkårene for gjenopptagelse i tvistemålsloven kapittel 27. Denne bestemmelsen pålegger retten å rekvirere en DNA-test i gjenopptagelsessaker dersom dom ble avsagt uten at slik test forelå. Departementet foreslår også en endring som utvider muligheten til å erkjenne farskapet før fødselen ved svangerskapskontroll.

Anonymitet for sæddonor ved kunstig inseminasjon – bioteknologiloven

219. I Stortingsmelding nr. 14 (2001-2002) Evaluering av lov om medisinsk bruk av bioteknologi, foreslo regjeringen å oppheve sæddonors anonymitet. Avveiningene for og imot anonymitet er vanskelige. I denne type spørsmål var det imidlertid departementets vurdering at man bør legge størst mulig vekt på barnets beste. Muligheten til å kjenne sitt opphav er grunnleggende. På bakgrunn av disse momenter og den tvil som er reist i forhold til barnekonvensjonen, foreslo departementet å oppheve anonymiseringen av sædgivere.

220. Stortingets flertall sluttet seg til regjeringens forslag om å oppheve sæddonors anonymitet. Flertallet i Sosialkomiteen uttalte at det er argumenter som taler for å

oppretholde anonymiteten, blant annet at det kan framstå som opprivende for barnet å vite at en annen far enn den barnet daglig omgås, er biologisk far. Flertallet la imidlertid avgjørende vekt på de hensyn som taler for opphevelse av anonymiteten, blant annet at barnet bør ha rett til å kjenne sitt biologiske opphav. Flertallet viste også til barnekonvensjonen art. 7. Departementet arbeider med å lage et forslag til endringer i bioteknologiloven i tråd med Stortingets forutsetning. Det vil bli lagt frem en odelstingsproposisjon for Stortinget i løpet av våren 2003.

B. Bevaring av identitet (artikkel 8)

Jf. Norges første rapport pkt. 4.3. Jf. også kap. II, pkt. 216 i denne rapporten.

C. Ytringsfrihet (artikkel 13)

Jf. Norges første rapport pkt. 4.4.

221. Fra "Livet under 18": Unge i prosjektet fremhever at de er glade for å kunne bo i et land der de fritt kan uttrykke hva de mener uten å komme i fengsel eller på annen måte bli straffet for det. Unge har i all hovedsak opplevelsen av å ha lov til å si hva de mener og tenker. En begrensning i ytringsfriheten mange likevel trekker frem er at voksne helst vil at unge skal kommunisere med ord og språk som de voksne bruker. Unge i prosjektet ønsker i større grad å ta i bruk egne uttrykk for å gi og motta informasjon.

222. Den såkalte Ytringsfrihetskommisjonen ga sin utredning i 1999 (NOU 1999:27 "Ytringsfrihet bør finde Sted"). I St.meld.nr. 42 (1999-2000) presenterer Justisdepartementet ulike utkast til ny grunnlovsbestemmelse om ytringsfrihet. Justisdepartementet arbeider for tiden med en stortingsmelding med en nærmere analyse av alternative forslag til grunnlovsbestemmelse, og andre problemstillinger som er reist i kommisjonens utredning.

223. Når det gjelder reklameforbud, vises til legemiddeloven §§ 19-21, lov om vern mot tobakkskader § 2, alkoholoven § 9-1 - § 9-2, og lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår, § 1 og § 2 (forbud mot kjønnsdiskriminerende og villedende markedsføring). Når det gjelder forbud mot pornografi (tidligere straffeloven § 211, nå straffeloven § 204) har straffeloven gjennomgått en språklig oppdatering, uten at det er gjort endringer i realiteten. Vi viser til omtalen av endringene i *kap. VIII, pkt. 569 - 571 i denne rapporten.*

D. Tanke-, samvittighets- og religionsfrihet (artikkel 14)

224. Fra "Livet under 18": Unge i prosjektet uttrykker ønske om likestilt undervisning i alle religioner og begrunner det med at Norge er blitt et flerkulturelt og mangfoldig samfunn. De er redde for at det å løfte fram en religion, kan skape et skille mellom enkeltelever og mellom grupper som ikke er ønskelig.

Læreplanen for KRL-faget

Jf. Barnekomiteens merknad 26/anbefaling 27:

225. *Komiteén er betenkt over at læreplanen for faget kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering kan virke diskriminerende, og anbefaler myndighetene å vurdere en alternativ fritaksprosess.*

226. Norge er i stigende grad blitt et flerreligiøst samfunn. Samtidig har kristendommen en særstilling, idet den store majoriteten i landet har hatt og fremdeles har tilknytning til kristendommen. Kunnskap om og innsikt i egen og andres religion og livssyn er viktig i et stadig mer pluralistisk og internasjonalsert samfunn. Dette stiller store krav til innholdet i og praktiseringen av opplæringen i skolen på dette området.

227. Faget Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering (KRL) ble innført i grunnskolen som obligatorisk fag høsten 97. På bakgrunn av blant annet to evalueringsrapporter og uttalelser til disse fra berørte organisasjoner og tros- og livssynssamfunn, utarbeidet departementet St. meld. nr. 32 (2000-2001) Evaluering av faget Kristendoms-kunnskap med religions- og livssynsorientering. Evalueringsrapportene viste blant annet at

- Det er bred enighet blant foreldre om betydningen av noe felles opplæring i faget.
- De fleste foreldre synes faget fungerer bra for barna deres, dette gjelder uavhengig av livssyn.
- Flere elever er positive enn negative til faget.
- Flertallet av lærerne legger vekt på å undervise slik at alle livssyn blir oppfattet som likeverdige og like sanne.
- Informasjonen om faget og den delvise fritaksretten mange steder har sviktet i praksis, spesielt overfor en del minoritetspråklige foreldre.

228. Stortinget behandlet stortingsmeldingen våren 2001 og fattet følgende vedtak: "KRL-faget i grunnskolen skal hete Kristendoms-, religions- og livssynskunnskap." Opplæringsloven er endret i tråd med Stortingets vedtak, slik at likeverdigheten mellom tros- og livssynssamfunnene er ivaretatt. Læreplanen er revidert og større tros- og livssynssamfunn ble invitert til å delta i revisjonsarbeidet. Det er utgitt en egen veiledning til alle skoler, der fagets funksjon som ordinært skolefag for hele elevgruppen uten adgang til forkynnelse og opplæring til en bestemt tro, er understreket. KRL-faget er gjort obligatorisk i lærerutdanningen, og etter- og videreutdanning for lærere er prioritert for å styrke lærernes kompetanse.

229. Opplæringslovens bestemmelser om adgang til delvis fritak fra KRL-faget blir videreført. Reglene gir rett til delvis fritak fra de delene av undervisningen som en ut fra egen religion eller livssyn opplever som utøvelse av annen religion eller tilslutning til annet livssyn. Fritak kan blant annet gjelde deltakelse i religiøst pregede aktiviteter som utøves i eller utenfor klasserommet for å gi elevene innblikk i de enkelte religioners ritualer og særpreg.

230. På bakgrunn av Stortingets behandling av St. meld. nr 32 (2000-2001) har departementet høsten 2001 klargjort innholdet i den begrensede fritaksretten og gjennomført ulike tiltak for å sikre den delvise fritaksretten i praksis. Blant annet er det gitt en særskilt skriftlig informasjon om KRL-faget til de foresatte, og det er utarbeidet et standard meldingsskjema for foresatte og elever over 15 år som ønsker delvis fritak. Denne informasjonen er oversatt til en rekke ulike språk i tillegg til norsk.

Fylkesmannsembetene skal følge opp at informasjon om fritaksretten når frem til de foresatte.

231. Etableringen av faget har møtt kritikk fra blant annet Human Etisk Forbund og Islamsk Råd Norge. Disse organisasjonene har gått til sak mot den norske stat med påstand om fullt fritak for sine barn fra undervisningen i KRL-faget. I likhet med lagmannsretten kom Høyesterett ved en enstemmig dom den 22.08.01 til at KRL-faget med en begrenset fritaksrett ikke er i strid med Norges folkerettslige forpliktelser til vern om bl.a. religions- og livssynsfrihet. Human Etisk Forbund anket 20.02.02 saken inn for Den europeiske menneskerettighetsdomstol. Behandling av saken er ikke avgjort.

Barn fra isolerte trossamfunn

232. I 1999 ble Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet (KUF) kjent med at barn og unge som vokser opp i isolerte trossamfunn i enkelte tilfeller møter særlige problemer. Det kan dreie seg om mangelfull utdanning, strenge regler for hva de unge tillates å delta i utenfor trossamfunnet og mangelfull hjelp når de ønsker å bryte med trossamfunnet. Barna opplever isolasjon og manglende tillit til storsamfunnet. KUF har finansiert pilotprosjektet GO ON, gjennomført av Redd Barna (1999-2001). Gjennom prosjektet har unge mennesker fått hjelp til å bryte ut, og etablere et selvstendig liv utenfor trossamfunnet. Prosjektet ble avsluttet med en konferanse i november 2001, hvor det særlig var fokus på balansegangen mellom foreldres religionsfrihet og barns rettigheter.

233. Det er et mål at barn og unge som vokser opp i isolerte trossamfunn får den hjelpen de har behov for både praktisk og mentalt i sitt nærmiljø. Utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet har finansiert utvikling og distribusjon av informasjonsmateriell om barns rettigheter og om problematikk som er særlig aktuell for enkelte barn som har vokst opp i isolerte trossamfunn. Informasjonsmaterialet er utviklet av Redd Barna i samarbeid med Læringscenteret, og ble ferdigstilt høsten 2002. Materialet er distribuert til bl.a. grunnskoler og videregående skoler, det kommunale og fylkeskommunale hjelpeapparatet og til en rekke organisasjoner, inkludert barne- og ungdomsorganisasjoner. Se også "Forslag til ny lov om frittstående skoler", *kap. VII A, pkt. 424 – 428 i denne rapporten*.

E. Organisasjonsfrihet (artikkel 15)

Jf. Norges første rapport, pkt. 4.7.

F. Beskyttelse av privatlivets fred (artikkel 16)

Jf. Norges første rapport, pkt 4.8.

Psykisk helsevern

234. I henhold til lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven) § 4-5 har den som har døgnopphold i institusjon for psykisk helsevern rett til å motta besøk og benytte telefon, samt sende og motta brev og pakker. Dette vil også gjelde for innlagte barn. For barn over 16 år som er under tvungen psykisk helsevern i form av døgnopphold i institusjon, kan det i overensstemmelse med de regler som vanligvis gjelder for slikt vern, unntaksvis vedtas restriksjoner i retten til å kommunisere med omverdenen. Dette kan bare skje for inntil 14 dager, i den utstrekning sterke behandlingsmessige eller sterke velferdsmessige hensyn eller sterke hensyn til nærstående person gjør dette nødvendig. Det kan ikke vedtas restriksjoner i kontakten med juridisk rådgiver og nærmere angitte offentlige organer.

235. I psykisk helsevernloven § 4-5 er det også en regel som kan få betydning for større barn og for ungdommer, i det den faglig ansvarlige kan vedta åpning av post ved begrunnet mistanke om at medikamenter, rusmidler, rømningshjelpemiddel eller farlig gjenstand vil bli forsøkt innført til en pasient. Bestemmelsen hjemler ikke brevsensur. Ved begrunnet mistanke om innsmuglingsfare som nevnt ovenfor, er det i medhold av § 4-6 også adgang til å vedta undersøkelse av rom og eiendeler samt kroppsvisitasjon. Undersøkelse av kroppens hulrom er ikke tillatt.

236. Under utøvelsen av det skjønn som disse vedtakene skal bygge på, vil det være naturlig å ta hensyn til at man har med barn og unge å gjøre, slik at disse ikke utsettes for unødvendige belastninger. I psykisk helsevernloven § 4-2 heter det at restriksjoner og tvang skal innskrenkes til det strengt nødvendige, og det skal så langt det er mulig tas hensyn til pasientens syn på slike tiltak. Det kan bare benyttes tiltak som gir en så gunstig virkning at den klart oppveier ulempene med tiltaket.

G. Tilgang til riktig informasjon (artikkel 17)

237. **Fra "Livet under 18": Mange opplever at unge blir framstilt feil i mediene - ofte som "pøbler". Det dumme unge gjør får langt større oppslag enn det gode. De mener også at mediene har en utfordring i å la barn og unge uttale seg oftere i saker som angår dem.**

Tiltaksplan – Barn, unge og Internett

238. Barn og foreldre har tatt Internett i bruk. De fleste er entusiastiske og ser på kunnskap om Internett og PC-bruk som et betydelig gode. Samtidig har mange hatt svært ubehagelige opplevelser med Internett. Det har vært dokumentert at barn og unge finner mye uegnet og ulovlig innhold på Internett. Barna står også i fare for å komme i kontakt med overgripere. Foreldrene har behov for å råd og veiledning for å sikre barna god og trygg bruk av Internett. Gjennom EØS-avtalen deltar Norge i EUs handlingsplan for sikrere bruk av Internett. EUs handlingsplan overflødiggjør imidlertid ikke tiltak i det enkelte land. Det er behov for et ressurscenter som samler innsatsen, utvikler materiell og som koordinerer tiltakene.

239. Barne- og familiedepartementet la i august 2001 fram tiltaksplanen "Barn, unge og Internett". Barne- og familiedepartementets hovedfokus har vært relasjonen barn-foreldre. Det er med andre ord sikker bruk i hjemmene som står sentralt. Foreldre må derfor få relevant informasjon og praktiske innspill til hva de kan gjøre for å hjelpe sine barn til en god og trygg bruk av Internett. En rekke departementer samarbeider om gjennomføringen av planen, som inneholder følgende tiltak:

- Et sentralt koordineringsorgan – Et eget sekretariat i Statens filmtilsyn skal være ressurscenter for ulike målgrupper og koordinere tiltak og informasjonsflyt.
- Et ressurscenter på Internett (nettsted) – hvor ulike målgrupper kan finne relevant informasjon, og få hjelp for å gi barn og unge en sikker bruk av Internett.
- Foreldreguide for Internett vil bli utviklet og publisert for sikker bruk av Internett.
- Det vil bli utviklet 1) et standard regelverk som kan inkluderes i leverandørens kundebetingelser og 2) informasjon til bruk for nettleverandører som retter seg mot

privatmarkedet. Målet er at nett- og tjenesteleverandører som retter seg mot privatkunder skal gi informasjon om sikker bruk av Internett til barn og unge.

- Det vil i samarbeid mellom staten, brukere og bransjen bli igangsatt et arbeid for å utvikle et standard regelverk for kommersielle Internett-tjenester rettet mot barn.
- Kriminalpolitisen har ansvaret for tipslinjen som mottar tips fra publikum om barnepornografi, pedofiles ulovlige bruk av Internett og ”hatsider”. Tipslinjen er et sentralt element i beskyttelsen av barn og unge på Internett.
- Styrke kunnskapsgrunnlaget – Det vil bli oppmuntret til å framskaffe mer kunnskap om barns og unges bruk av Internett for å kunne utvikle tiltak på området.

240. Internetts ”nattsider” kan vi aldri beskytte oss helt i mot – Internett må fortsatt fungere som en åpen kanal for frie ytringer, kunnskaps- og informasjonsinnhenting, underholdning og kommunikasjon. Planen vil styrke innsatsen mot ulovlig og skadelig innhold på Internett, samtidig som hensynet til informasjonsfriheten og ytringsfriheten ivaretas. Planen vil gi foreldre og andre voksne kunnskap om de farer som Internett representerer, og styrke deres muligheter til å være kompetente veiledere og grensesettere overfor barn og unge. *Jf. også kap. VIII C. 5, pkt. 578 – 582 i denne rapporten.*

Informasjon til barn og ungdom

241. Barne- og familiedepartementet vil samarbeide med andre departementer, med Barne-ungdoms- og familieforvaltningen (BUFA) og med Forum for ungdomsinformasjonskontorer, om videreutvikling av det offentlige informasjonsarbeidet rettet mot barn og ungdom. Som viktigste tiltak i dette arbeidet er det opprettet en internettportal, ”Ungdomstorget”, med tverrfaglig og tverrsektoriell informasjon til ungdom. ”Ungdomstorget” vil bli utvidet og styrket, og den nye portalen Ung.no ble lansert 4. februar 2003. Det har vært, og vil fortsatt bli lagt opp til dialog med ungdom om videreutvikling av det statlige informasjonsarbeidet rettet mot barn og ungdom.

H. Retten til ikke å bli utsatt for tortur eller annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff (artikkel 37 (a))

Bekjempelse av vold og annen problematferd i barne og ungdomsmiljøene

Jf. Barnekomiteens merknad 28/anbefaling 29

242. *Komiteen påpeker tendensen til økt voldsbruk i samfunnet, særlig blant barn og ungdom, og anbefaler fortsatt bestrebelser på å bekjempe årsakene, og redusere omfanget.*

243. Bekjempelse av vold og annen problematferd i barne- og ungdomsmiljøene har høy prioritet i myndighetene sitt arbeid med å sikre et godt oppvekstmiljø. I tillegg arbeides det med tiltak for å bekjempe familievolden. Forskning kan tyde på at noen av barna som er vitne til vold, gjenfinnes som ofre for vold eller utøvere av vold i voksen alder. Oppfølging av Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (2000-2004) står sentralt i arbeidet med å bekjempe vold og problematferd blant barn og ungdom. *Jf. kap. 1 A, pkt. 45 og kap. VIII B, pkt. 536 – 547 i denne rapporten.*

Familievold, privat vold i hjemmet – barns situasjon

Jf. kapittel III B, 173 – 175 i denne rapporten

FNs torturkonvensjon

244. Norge har, gjennom alle de år forhandlinger har pågått, støttet arbeidet for opprettelsen av en frivillig tilleggsprotokoll til FNs torturkonvensjon som vil gi Torturkomitéen utvidet mulighet til å gjennomføre undersøkende besøk i enkeltland. I denne sammenheng var Norge medforslagsstiller til resolusjonen som fremla protokollutkastet for avstemning i FNs 57. Generalforsamling. Norge ønsker nå å promovere protokollen i alle egnede internasjonale fora og vil der oppfordre alle stater til så snart som mulig å ratifisere protokollen.

Kapittel V – Familie og alternativ omsorg

245. Familien er i endring. Flere og flere velger å bo i samboerforhold uten å inngå formelt ekteskap, særlig blant unge mennesker. Likestillingen har økt, spesielt i barneomsorgen. Etter stabile og svakt synkende skilsmissetall på 90-tallet, steg antall skilsmisser i 2000. Ny statistikk bekrefter at samboerforhold er mindre stabile enn ekteskap. Regjeringen vil med utgangspunkt i endringene og utfordringene på det familiepolitiske området legge fram en familiemelding med fokus på varige, forpliktende samliv og foreldreskap. Familiemeldingen vil ventelig bli fremmet for Stortinget i april/mai 2003.

246. Fra "Livet under 18": Barn og unge i prosjektet sier at de på skolene ikke snakker om samlivsbrudd – på tross av at samlivsbrudd er vanlig. De uttrykker et sterkt behov for å snakke med en voksen etter å ha opplevd at foreldrene går fra hverandre. De foreslår at en voksen på hver skole har ansvar for å snakke med unge som har opplevd samlivsbrudd og for å legge til rette for at unge i samme situasjon kan utveksle erfaringer og gi hverandre råd.

A. Familiestruktur – herunder enslige forsørgere

247. I 2000 ble halvparten av alle barn i Norge født utenfor ekteskap. Nær 50 prosent ble født av gifte foreldre, 42 prosent av samboende foreldre og 8 prosent av enslig mor. De aller fleste barn bor sammen med begge foreldrene, rundt 78 prosent. 64 prosent av barna bor sammen med gifte foreldre, mens 14 prosent bor sammen med samboende foreldre. Vel 16 prosent bor sammen med enslig mor og 2 prosent bor sammen med enslig far. Rundt 4 prosent bor med steforeldre. Årsaken til at kun 14 prosent av barn i aldersgruppen 0-18 år bor med samboende foreldre, til tross for at 42 prosent i 2000 ble født av samboende foreldre, er todelt. For det første er samboerfamilien en forholdsvis ung familietype som er mest utbredt blant de yngste barna. For det andre er samboerfamilien en gruppe med en god del gjennomtrekk. Det betyr at en del samboere etter hvert velger å gifte seg og noen flytter fra hverandre.

248. I 1999 opplevde 21 400 barn at foreldrene flyttet fra hverandre. To tredjedeler av foreldrebruddene skyldtes en skilsmisse, mens den resterende tredjedelen skyldtes samboerbrudd. Selv om flere barn av gifte opplever foreldrebrudd enn barn av samboende, er likevel risikoen for foreldrebrudd høyere for barn av samboere. Barn av samboende foreldre har to til tre ganger så stor sannsynlighet for å oppleve et brudd som

barn av gifte. Dessuten forekommer samboerbruddene tidligere i barns liv enn skilsmisser. Ved å sammenligne barn født av samboende og gifte ved 10 års alder, hadde 10 prosent av samboerbarna opplevd brudd ved 2 ½ års alder, mens den tilsvarende andelen blant barn av gifte først ble nådd ved 8 års alder.

249. Etter et brudd gjennomgår familien en rekonstruering og nye familiekonstellasjoner oppstår. De aller fleste barn bor likevel fortsatt sammen med mor. I gruppen barn som ikke bor sammen med begge foreldrene, bor 89 prosent med mor og 11 prosent med far. Rundt 20 prosent bor i stefamilier.

B. Foreldreveiledning

Jf. Norges første rapport, pkt. 5.1.

Samlivstiltak

250. Ordningen med tilskudd til samlivstiltak ble opprettet i 1994. Formålet med samlivstiltakene er å styrke og bevare ekteskap og samlivsforhold og forhindre familieoppløsning. Tiltakene tar sikte på å bedre dialogen og fremme positive kvaliteter i parforholdet for å skape varige og gode relasjoner. Samlivstiltakene er derfor ikke minst av stor betydning også for barnas livssituasjon. Ordningen omfatter både støtte til lokale samlivskurs/samlinger for par (administrert av Barne-, ungdoms- og familieforvaltningen - BUFA) og til utviklingstiltak for å styrke kompetanse og kunnskap på området (i regi av Barne- og familiedepartementet). Interessen for igangsetting av samlivstiltak har hele tiden steget jevnt, mens bevilgningen til formålet har vært svært beskjeden i forhold til etterspørsel og behov. For 2003 er bevilgningen styrket med 1 mill. kr i forhold til foregående år, og utgjør i alt 4,6 mill. kr

251. På bakgrunn av dagens økende antall samlivsbrudd, ser regjeringen det som svært viktig å styrke samlivstiltakene. Samlivskursene er et lavterskeltilbud som bør nå bredt ut, men tilbudet er i dag ujevnt geografisk fordelt. Det er et mål å tilstrebe at kursene blir tilgjengelige over hele landet slik at det kan nå flest mulig og bli et mer allment tilbud. Det er også nødvendig å heve den faglige kvaliteten og kompetansen på feltet. Barne- og familiedepartementet igangsatte høsten 2002 en evaluering av hvordan tilskuddsordningen og samlivstiltakene har fungert. Evalueringsprosjektet utføres av Møreforskning, og rapport skal foreligge høsten 2003. Når evalueringsprosjektet er ferdigstilt, vil regjeringen vurdere nærmere hvordan samlivstiltakene kan styrkes og utvikles videre.

Familierådgivning/mekling

252. Familievernet er en spesialtjeneste som har familierelaterte problemer som sitt fagfelt. Det er familievernkontorer i alle landets fylker, til sammen 64 kontorer. Tilbudet er gratis. Familievernkontorene har to lovpålagte oppgaver. De skal gi tilbud om behandling og rådgivning der det foreligger vansker, konflikter eller kriser i familien. Videre skal de foreta mekling etter ekteskapsloven og barneloven. Det framgår videre av bestemmelsen at kontorene bør drive utadrettet virksomhet om familierelaterte tjenester rettet mot hjelpeapparatet og publikum. *Jf. Norges første rapport, punkt 5.2 og Norges andre rapport pkt. 91.*

253. Som et ledd i regjeringens Handlingsplan for funksjonshemmede, ble det våren 2002 igangsatt et prosjekt om samlivsveiledning for foreldre med funksjonshemmede barn.

Målet er å kunne gi et landsdekkende tilbud som er forankret ved utvalgte familievernkontor. Prosjektet skal etter planen gå over tre år.

Foreldreveiledningsprogrammet

Jf. Norges første rapport, punkt 5.2 og Norges andre rapport pkt. 19 og 92.

254. Som et ledd i oppfølgingen av foreldreveiledningsprogrammet, lansert i 1995, har det blitt utarbeidet forskjellig informasjons- og veiledningsmaterieell (temahefter, veiledningshefter og videoer) rettet mot foreldre og fagfolk med temaer som samspill mellom foreldre og skolebarn, samspill mellom lærere og elever, mobbing, barn og unges medie verden, fedre og barn etc. Det har også vært gjennomført et prøveprosjekt rettet mot lærere med temaet bevisstgjøring av samspill mellom lærer og elever. Med støtte fra barne- og familiedepartementet ble det høsten 2002 igangsatt et prosjekt overfor familier med minoritetsbakgrunn basert på foreldreveiledningsprogrammet. Hensikten er å utvikle metoder, tiltak og materieell tilpasset foreldre med minoritetsbakgrunn. Pilotprosjektet avsluttes sommeren 2003. Målet er at dette skal bli et permanent tilbud. *Jf. kap. III B, pkt. 151 i denne rapporten.*

255. Det er foretatt en evaluering av foreldreveiledningsprogrammets første fase, perioden 1995 – 1998. Evalueringsrapporten ble utgitt i 2001 og viser følgende: Foreldregrupper ble hyppigst benyttet som metodisk instrument i den lokale implementeringen av programmet. Det var størst aktivitet ved helsestasjoner og barnehager. Skoler og pedagogisk psykologisk tjeneste deltok i liten grad i programmets første fase. Programmet har bidratt til spredning og tilrettelegging av informasjon, bl.a. gjennom utarbeidelsen av håndbøker, videoer og temahefter. Det var en klar sammenheng mellom omfang av innsats lokalt og gevinsten som ansatte i kommunene opplevde. Stor innsats ga et større utbytte og også sekundære gevinster som for eksempel bedre samarbeid mellom ulike fagpersoner og instanser.

Familie- og nærmiljøbaserte tiltak

256. Departementet har de senere år igangsatt en implementering av nye familie- og nærmiljøbaserte metoder i arbeidet med barn og unge med atferdsvansker. *Jf. også kap I A, pkt. 53 i denne rapporten.*

257. Parent Management Training (PMT) retter seg mot familier med atferdsvanskelige barn i alderen 5 til ca 12 år. Metoden er utviklet gjennom 30 år ved Oregon Social Learning Center i USA. PMT har til hensikt å forandre samhandlingen mellom foreldre og barn slik at prososial atferd fremelskes og støttes. Samtidig skal fastlåste negative mønstre brytes og reduseres. Metoden har både et forebyggende og et behandlende siktemål. Den skal forebygge og stoppe utvikling av atferdsproblemer blant barn i den aktuelle aldersgruppen.

258. Gjennom PMT lærer foreldrene spesifikke fremgangsmåter i deres samhandling med barnet. Det anbefales en behandlingstid på opp til 50 timer, uten at det er noen absolutt tidsbegrensning. Forskningsresultater viser at intervensjonen gir en betydelig reduksjon av atferdsproblemer både hjemme og på skolen. Alle fylker har i dag kvalifiserte PMT-terapeuter, og kapasiteten er under utvidelse. I tillegg til å behandle familier foregår det (med utgangspunkt i PMT) et utviklingsarbeid for å utvikle modeller for arbeid med atferdsvanskelige barn i barnehager og skoler, og barn som er plassert utenfor hjemmet, for eksempel i beredskapshjem, fosterhjem og institusjoner.

259. Behandlingsmetoden Multisystemisk terapi (MST) er en familiebasert metode som bygger på familiebevaring og myndiggjøring av foreldre. Metoden, som er utviklet i USA, har som målgruppe barn og unge som står i fare for å utvikle alvorlige atferdsproblemer eller som allerede har utviklet slike problemer. Metoden rettes dermed både mot barn og unge som er i ferd med å innfri og dem som allerede innfrir barnevernlovens kriterier for plassering i institusjon. Utgangspunktet for metoden er at den mest effektive måten å hjelpe barn og unge på, er gjennom å hjelpe familien og trekke den aktivt med i behandlingen fra formuleringen av målene til behandlingen er gjennomført. Behandlingen som er et alternativ til institusjonsplassering, gis i den unges hjem og nærmiljø. Selv om MST først og fremst er et tilbud til barn og unge som fremdeles bor hjemme, kan behandlingen også anvendes overfor barn og unge som bor i fosterhjem med særlige forutsetninger.
260. MST tilbys i dag i regi av fylkeskommunene. Metoden innebærer en utvidelse av andrelinjetjenestens tilbud til barn og unge med alvorlige atferdsproblemer. I løpet av de siste par årene har Barne- og familiedepartementet og Sosial- og helsedepartementet tilbudt alle landets fylkeskommuner opplæring i MST-behandling. I dag er det minst ett MST-team i de aller fleste fylker. Hvert team består av tre behandlere og en veileder. Ett team kan behandle opp til 25 – 30 familier i året. MST er i første rekke et alternativ til institusjonsplassering.
261. Etter barnevernloven er det et overordnet prinsipp at barns behov for hjelp først og fremst skal søkes løst gjennom tiltak i hjemmet. Tilsvarende skal tiltak utenfor hjemmet bare benyttes når det ikke er mulig å skape tilfredsstillende forhold for barnet i hjemmet. Departementets mål er at MST skal bli så godt utbygget at alle med atferdsproblemer i den aktuelle alderen som kan ha nytte av det, skal få tilbud om denne behandlingsformen. Kommunene blir stimulert til å benytte slike tilbud ved at egenandelen ved de nye tiltakene er halvparten av egenandelen kommunen må betale ved bruk av fylkeskommunale tiltak utenfor hjemmet (institusjoner og forsterkede fosterhjem). Samtidig oppfordres fylkeskommunen til å bruke en større del av sine ressurser i samarbeid med kommunene til familie- og nærmiljøbaserte tiltak. Flere fylkeskommuner er allerede inne i en slik omstillingsprosess. Når staten f.o.m. 1. januar 2004 overtar ansvaret for de oppgavene fylkeskommunen i dag har i barnevernet, vil denne omstillingen bli intensivert. *Jf. kap. V H, pkt. 286 i denne rapporten.*

C. Foreldreansvar

Jf. endringene som er foreslått i barneloven om høring av barn, *jf. kap II, pkt. 82 i denne rapporten.*

Nye regler om reiseutgifter ved samvær

262. Nye regler om reiseutgifter trådte i kraft 1. januar 2002. Hovedregelen er nå at reiseutgiftene skal deles mellom foreldrene etter inntekt, i motsetning til tidligere hvor hovedregelen var at samværsforelder alene skulle betale disse utgiftene. Formålet med regelendringen er at barnet skal få større mulighet til å ha samvær med begge foreldrene, der disse bor et stykke fra hverandre. Endringen skal sikre likestilling mellom foreldrene og oppmuntre til omsorg fra dem begge.
263. Det nærmere innholdet i de nye reglene er at reiseutgiftene skal fordeles forholdsmessig mellom foreldrene etter størrelsen på inntektene deres, dersom partene

ikke blir enige om noe annet. Dette er lovens hovedregel, jf. barneloven § 44 b. Dersom en av partene mener at det foreligger særlige grunner som gjør en annen fordeling rimelig, kan sak reises for fylkesmannen eller for domstolen. Særlige grunner betyr at det skal mye til for å få fastsatt en annen fordeling, f. eks. at det foreligger store inntektsforskjeller mellom partene samtidig som reisekostnadene er høye.

264. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at det økonomiske forholdet mellom foreldrene i utgangspunktet er et privatrettslig forhold. Det betyr at foreldrene har full avtalefrihet og kan avtale den fordelingen av reisekostnadene ved samvær som de mener er best egnet i deres konkrete situasjon.

D. Atskillelse fra foreldre

Jf. Norges første rapport, pkt. 5.5 og Norges andre rapport, pkt. 93-97.

265. Når det gjelder barns kontakt med innsatt foreldre og saker som gjelder utvisning av utlendinger p.g.a. straffbare forhold der den utviste har barn i Norge, *jf. kap. III B, pkt. 143 - 144 i denne rapporten.*

E. Familiegjenforening

Jf. barnekomitéens merknad 32/anbefaling 33.

266. *Barnekomitéen er bekymret for at barn ikke alltid får nytte godt av bestemmelsene om familiegjenforening, og anbefaler etablert en standardprosedyre for informasjon til barn og andre berørte personer.*
267. Enslige mindreårige asylsøkere har rett til familiegjenforening med sin nærmeste familie hvis vedkommende får innvilget asyl, og det stilles heller ikke et krav om underhold. De som gis opphold på humanitært grunnlag, hvilket gjelder de fleste, har ikke rett til familiegjenforening. Familiegjenforening kan imidlertid gis på bakgrunn av sterke menneskelige hensyn. Alderen til den enslige mindreårige har til nå vært viktig for om det blir gitt tillatelse til familiegjenforening. I samsvar med en slik praksis er tillatelse til familiegjenforening i utgangspunktet blitt gitt når det gjelder de yngste barna. Det er da rutinemessig blitt gjort unntak fra kravet om at familiemedlemmer som skal komme til Norge skal kunne forsørges.
268. Informasjon om retten til gjenforening fremgår av vedtaket der barnet blir innvilget asyl. Så vel barnets advokat som verge vil få kopi av vedtaket. Tilsvarende gjelder dersom barnet blir innvilget opphold på humanitært grunnlag. Reglene for hvem som har rett til å få familiegjenforening med et herboende barn, er nedfelt i utlendingsforskriften. Dersom det blir søkt på en annen måte enn det som er angitt, fremgår det av direktoratets vedtak hvilke prosedyrer som skal følges.
269. Søknader om familiegjenforening fremmes etter fastsatte prosedyrer som fremgår av utlendingsforskriften. Normalt er det et krav at den som søker familiegjenforening, selv skal fremme søknaden via norsk utenriksstasjon. Det kan imidlertid gjøres unntak fra dette kravet, enten for enkeltgrupper eller etter en individuell vurdering. Dersom et mindreårig barn søker gjenforening fra Norge på vegne av foreldre/søsken som befinner seg i

utlandet, vil Utlendingsdirektoratet bestemme om det skal gjøres unntak fra hovedreglen. Dersom det ikke gjøres unntak vil det fremgå av vedtaket hva som er riktig søknadsprosedyre.

270. Når søknad om familiegjenforening er fremmet, vil ellers behandlingstiden for den enkelte sak avhenge av en rekke forhold, herunder om det er behov for å innhente tilleggsopplysninger/foreta ytterligere undersøkelser i en sak.

271. Det anses å være i tråd med prinsippet om barnets beste at familiegjenforening mellom enslige mindreårige, som ikke har behov for beskyttelse, og foresatte skjer i vedkommendes hjemland. Familien vil samlet sett ha større tilknytning til hjemlandet enn til Norge. Det er derfor en målsetting å sette inn større ressurser på å oppspore eventuelle omsorgspersoner i barnets hjemland. I samsvar med St.meld. nr. 17 (2000-2001) Asyl- og flyktningepolitikken i Noreg satser regjeringen nå mer på å styrke arbeidet med å finne foreldre eller eventuelt andre omsorgspersoner til de enslige mindreårige, i første rekke med sikte på at barna kan etablere kontakt med foreldrene/omsorgspersonene og få den trygghet det gir, men også med tanke på at dette kan gi grunnlag for at barnet kan gjenforenes med familien i hjemlandet.

272. Generelt vil alle saker om familiegjenforening hvor det er barn i bildet, bli gitt prioritet. Hensynet til barnets beste vil være et moment av sterk betydning når avgjørelse skal fattes.

F. Ulovlig utføring og ikke-retur (artikkel 11)

Jf. Norges første rapport, pkt. 5.9.

273. I 2002 mottok Norge 40 søknader om tilbakeføring etter Haag-konvensjonen om de sivile sider ved internasjonal bortføring av barn 25. oktober 1980 og den Europeiske konvensjon om anerkjennelse og fullbyrding av avgjørelser om foreldreansvar og om gjenopprettelse av foreldreansvar 25. mai 1980. Hovedformålet med konvensjonen er å forhindre selvtekt og tilbakeføre barn som er blitt ulovlig bortført så raskt som mulig.

G. Betaling for underhold av barnet

Jf. Norges 1. rapport, pkt. 5.4 og Norges 2. rapport pkt. 109 – 111.

Nytt bidragsregelverk

274. Stortinget vedtok nytt bidragsregelverk 31. mai 2001 (Innst. O. nr. 127 (2000-2001)). Det tas sikte på at lovendringene skal tre i kraft høsten 2003. Etter den nye kostnadsmodellen skal bidraget fastsettes ved at utgiftene til barnets underhold fordeles forholdsmessig mellom foreldrene etter deres inntekter. Bidraget skal prøves mot bidragspliktiges bidragsevne og deretter reduseres for utgiftene under avtalt/fastsett samvær. Målet med de nye reglene er å dele forsørgelsesutgiftene mellom foreldrene etter økonomisk evne så rettferdig som mulig, med vekt på barnets behov for underhold. Bidragsreglene skal sikre likestilling mellom foreldrene og oppmuntre til omsorg fra dem begge.

275. Samtidig med endringene i barnelovens bidragsregelverk er det vedtatt å oppheve de særskilte skattereglene for bidrag og folketrygdens rett til refusjon i barnebidrag for utbetalt overgangsstønad (den såkalte 30/70 regelen). Dette vil føre til at mange

bidragsmottakere på overgangsstonad får forbedret sin økonomi. Samtidig gir det et enklere regelverk.

276. Fra 1. juni 2002 er månedlig forskottsbeløp per barn økt til kr 1 180. Regelverket om forskottering tilpasses ny modell for bidragsfastsettelse ved at retten til bidragsforskott, i motsetning til i dag, inntektsprøves.
277. En avtale med USA om innkreving av underholdsbidrag ble undertegnet 10. juni 2002 og trådte i kraft fra samme dato.

Gebyr for offentlig fastsettelse av barnebidrag

278. juni 2002 ble det innført gebyr for offentlig fastsettelse av barnebidrag. Målet er flere private avtaler, samt at det offentlige får en viss inndekning av utgiftene der partene likevel ønsker offentlig fastsettelse. Bidragsmottakere/bidragspliktige med dårlig økonomi skal ikke betale gebyr.

H. Barn fratatt sitt familiemiljø (artikkel 20)

Jf. Norges første rapport, pkt. 5.7, Norges andre rapport kap. V, pkt. H og barnekomitéens merknad 34/anbefaling 35.

279. **Fra "Livet under 18": Barnevernsbarn i prosjektet opplever i stor grad at kommunikasjonen med systemene kan være utrygg og komplisert. De stiller ofte som eneste barn i møte med mange voksne og må fortelle om livet sitt igjen og igjen. Utfordringen de peker på er å gjøre kommunikasjonssituasjonen tryggere. Færre voksne i møtene, en mer uformell tone og større nysgjerrighet og rom for deres tanker og meninger.**
280. *Komiteen anbefaler at parten nøye analyserer faktorene som fører til at barn plasseres utenfor foreldrehjemmet og særlig praksisen med uformelle og frivillige plasseringer, og at den treffer effektive tiltak for å garantere at barns rett til familieliv og barnets beste ivaretas.*

Analyse av faktorer som fører til at barn plasseres utenfor foreldrehjemmet

281. Barnevernet skal hjelpe barn og familier som er i en vanskelig livssituasjon til å mestre sine liv. Først og fremst skal familiene få hjelp til å leve og bo sammen. Når dette ikke kan gjennomføres har barnevernet et lovpålagt ansvar for å skaffe barn og unge omsorgstilbud utenfor hjemmet som er tilpasset deres behov. Ved utgangen av 2001 mottok 25.892 barn barneverntiltak. Av disse var ca. 5.250 barn (ca. 20 prosent) plassert i ulike omsorgstiltak utenfor hjemmet. For nærmere opplysninger, se nedenfor under barnevernstatistikk.
282. Retningslinjene i barnevernlovens § 4-4 femte ledd tar sikte på korte heltidsplasseringer i tilfeller der barnet *midlertidig* ikke kan bo hos foreldrene på grunn av sykdom eller andre forhold av forbigående karakter. Slike plasseringer bygger på skriftlige, frivillige vedtak gjort av det kommunale barnevernet etter dialog med foreldrene. Det skal dessuten foreligge en plan for plassering, m.m. I St.meld. nr. 40 (2001-2002) Om barne og ungdomsvernet anbefales det ikke å tidsbegrense disse plasseringene, men å opprettholde den nødvendige fleksibilitet.

283. Fra 1993 har tallet på barn plassert i *fosterhjem* som frivillig hjelpetiltak økt fra 300 til ca. 1608 barn ved utgangen av 2001. Tilsvarende har det vært en økning av barn plassert i *barne- og ungdomshjem* som frivillig hjelpetiltak - fra 165 barn ved utgangen av 1993 til nærmere 743 barn i 2001. En årsak til økningen er at barn nå kan ha tiltak fram til fylte 23 år. En plassering i fosterhjem som omsorgstiltak vil alltid gå over fra et omsorgstiltak til et frivillig hjelpetiltak når barnet fyller 18 år. Ingen kan være under omsorg etter fylte 18 år. Mange av de som har tiltak etter fylte 20 år er unge som har fått forlenget enten en institusjonsplassering eller fosterhjems plassering.

284. I NOU 2000:12 Barnevernet i Norge drøftes hvorvidt det økte antallet frivillige plasseringer utenfor hjemmet er en positiv utvikling. En viktig forutsetning for å benytte frivillige plasseringer er at foreldrene forbigående er ute av stand til å ivareta den daglige omsorgen for barnet. Det vil være mot lovens intensjon dersom et barn plasseres etter denne bestemmelsen gjentatte ganger eller i lange perioder.

285. Forskning om faktorer som fører til at barn plasseres utenfor familiehjemmet pågår. Som ledd i oppfølgingen av NOU 2000:12, og St. meld. nr. 40 om barne – og ungdomsvernet vil eventuelle lovendringer mht. plasseringer av barn utenfor hjemmet bl.a. som hjelpetiltak bli vurdert.

Fremtidig organisering av fylkeskommunens oppgaver på barnevernområdet

286. Høsten 2002 la regjeringen frem Ot.prp. nr. 9 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 17 juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester (barnevernloven) og lov 19. juni 1997 nr. 62 om familievernkontorer (familievernkontorloven mv.). I odelstingsproposisjonen ble det lagt frem forslag om at de oppgaver som fylkeskommunen i dag har ansvaret for på barnevern- og familievernområdet overføres til staten. På barnevernområdet gjelder dette først og fremst ansvaret for etablering og drift av barneverninstitusjoner og for rekruttering og formidling av fosterhjem. Bakgrunnen for forslaget er blant annet at andre omfattende reformer har endret rammebetingelsene for disse tjenestene. En medvirkende årsak er også de problemer som er knyttet til en del av de oppgavene fylkeskommunen har ansvaret for etter dagens barnevernlov. Disse gjelder særlig knyttet til fylkeskommunens ansvar for barneverninstitusjonene. I mange fylker er institusjonstilbudet mangelfullt, både mht. antallet institusjonsplasser og kvaliteten på det tilbudet som finnes. En organisatorisk reform som endrer oppgave- og ansvarsdelingen mellom forvaltningsnivåene, skal ikke medføre endringer overfor grupper som er gitt rettigheter etter barnevernloven. Forslagene i proposisjonen ble vedtatt i Stortinget i februar 2003. Barne- og familiedepartementet vil gjennomføre den statlige overtakelsen fra 1. januar 2004.

Barnevernstatistikk

287. Antallet barn som ble omfattet av barneverntiltak har fortsatt å øke fra midten av 90-tallet til i dag. Dette skyldes vesentlig en økning i bruken av hjelpetiltak overfor barn og unge som fremdeles bor sammen med sine biologiske foreldre. Til tross for økningen i antallet saker, er det fortsatt bare drøyt 2 prosent av alle barn som omfattes av barneverntiltak til enhver tid. I perioden har det således skjedd en dreining av ressursene i barneverntjenesten mot økt bruk av forebyggende tiltak og ved at tiltak settes inn på et tidligere tidspunkt enn før.

288. Ved utgangen av 1995 var 21 142 barn omfattet av barneverntiltak. Ved utgangen av 2001 mottok 25 892 barn barneverntiltak. Dette er 4 750 flere enn i 1995 (jf. *Norges andre*

rapport, kap. V, pkt. H), og en økning på ca. 22,5 prosent. De aller fleste av disse barna var registrerte med *hjelpetiltak* som f. eks besøkshjem, støttekontakt eller barnehage (ca. 20 600 barn ved utgangen av 2001). I 1995 utgjorde andelen barn på hjelpetiltak omkring 75 prosent av barneverntiltakene, mens denne andelen var økt til 79,5 prosent ved utgangen av 2001.

289. Per 31.12.01 var ca. 5 250 barn plassert i ulike *omsorgstiltak* utenfor hjemmet av barnevernet (5.095 i 1995). Av disse var de fleste, om lag 4 550 barn (4200 i 1995), plasserte i fosterhjem. 482 barn (428 i 1995) var i barne- eller ungdomshjem og ca. 200 barn (450 i 1995) i andre omsorgstiltak utenfor hjemmet ved utgangen av 2001.
290. Fosterhjem er det mest brukte plasseringsalternativet når barnevernet overtar omsorgen. Ca. 80 prosent av alle barn og unge som er plassert utenfor hjemmet, bor i fosterhjem. Ved utgangen av 2001 var det registrert 6 159 barn i fosterhjem. Av disse var 4 551 under omsorg mens de andre 1 608 var plasserte i fosterhjem som hjelpetiltak. Tendensen viser en økning i bruk av fosterhjem som hjelpetiltak de siste årene. For endringer i regler når det gjelder godkjenning og tilsyn av fosterhjem, *se kap. V J, pkt. 298 - 301 i denne rapporten*.

I. Adopsjon (artikkel 21)

Jf. Norges første rapport, pkt. 5.8 og Norges andre rapport, punktene 116-122

291. Antallet adopsjoner utgjør omkring 800-900 barn per år. Over 700 av de nærmere 900 barna som ble adoptert i 2001, ble adoptert fra utlandet. Den klart største delen av de innenlandske adopsjonene var adopsjoner av stebarn. Familier som adopterer barn fra utlandet, mottar en engangssum på 22 500 kroner per barn (2002).
292. Med virkning fra 1. desember 1999 ble kapittel 3A om adopsjonsformidling og godkjenning av adoptivhjem tatt inn i adopsjonsloven. Når det gjelder utenlandsadopsjonene er endringen en presisering og tydeliggjøring av det allerede eksisterende systemet. Når det gjelder innenlandsadopsjonene ble det foretatt enkelte endringer med sikte på å skape et mer enhetlig system for behandlingen av innenlands- og utenlandsadopsjonene. Blant annet ble myndigheten til å gi adopsjonsbevilling i innenlandsadopsjonene overført fra Fylkesmannen til Statens ungdoms- og adopsjonskontor (Barne- ungdoms- og familieforvaltningen fra 1. juni 2002).
293. Fra 1. januar 2002 er det blitt mulig for den ene partner i et registrert partnerskap å adoptere den annens barn (adopsjonsloven § 5 a annet ledd) der barnet har en forelder og dennes registrerte partner som sine omsorgspersoner og sosiale foreldre. Formålet med den nye bestemmelsen er å gi også disse barna samme mulighet til juridisk trygghet og sikring som de barn som lever sammen med en forelder og dennes ektefelle. Barnet som ønskes adoptert kan være foreldrenes biologiske barn eller adoptivbarn med mindre barnet er et adoptivbarn som opprinnelig kommer fra en fremmed stat som ikke tillater slik adopsjon. Ingen av de landene de tre norske adopsjonsorganisasjonene har formidlingstillatelse i, tillater adoptivforeldre av samme kjønn.
294. Det er ikke foretatt endringer i lovens generelle regler for å gjennomføre en stebarns adopsjon. Hensynet til hva som gagnar barnet, jf. adopsjonsloven § 2 og

barnekonvensjonens artikkel 3, vil fortsatt være det grunnleggende prinsipp i vurderingen av om en adopsjon skal gjennomføres eller ikke.

295. Nye retningslinjer for saksbehandlingen av søknader om adopsjon er utarbeidet (desember 2002), herunder regler som gjelder for stebarnsadopsjon. Her har man nærmere konkretisert det skjønn som adopsjonsmyndighetene skal legge til grunn ved vurderingen av barnets beste.
296. Når det gjelder innhenting av barnets syn på adopsjon og innhenting av samtykke der barnet er over 12 år, vil det bli foreslått en tilføyelse i gjeldende adopsjonslov § 6 som regulerer barnets samtykke. Forslaget innebærer at barn som er fylt 7 år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, skal informeres og gis anledning til å uttale seg før det tas avgjørelse om adopsjonsbevilling skal gis (se under kapittel 3, art. 12).

J. Regelmessig vurdering av plassering (artikkel 25)

Det vises til Norges første rapport, pkt. 3.3.2 og 5.12 og Norges andre rapport, kap. 5.

297. **Fra "Livet under 18": Barnevernsbarn i prosjektet mener fosterhjem for de fleste er et langt bedre alternativ enn institusjon. Fosterbarna i prosjektet opplever allikevel å bli stigmatisert som "vanskelige" og mener deres hverdag må normaliseres. To konkrete forslag fra prosjektet er å legge ned tilsynsførerordningen, det er nok å forholde seg til en på barnevernskontoret. De foreslår også at fosterforeldre i større grad møter vanlige foreldre for å utveksle erfaringer, ikke bare kurses sammen med andre som har fosterbarn.**

Endringer i regler for godkjenning og tilsyn av fosterhjem

298. Barne- og familiedepartementet har i et høringsnotat om innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk rett foreslått at deler av barnekonvensjonen artikkel 20 nr. 3 blir tatt inn i barnevernlovens § 4-15. Forslaget innebærer en lovfesting av at barneverntjenesten ved valg av plasseringssted også skal ta hensyn til at det er ønskelig med kontinuitet i oppfostring av barnet og til den etniske, religiøse, kulturelle og språklige bakgrunnen barnet har. Forslaget, som har fått stor støtte hos høringsinstansene, er sammen med andre forslag fremmet i odelstingsproposisjonen om innarbeiding av barnekonvensjonen i norsk rett. *Jf. kap. 1 A, pkt. 20 i denne rapporten.*
299. Oppfølging og tilsyn fra barneverntjenesten med det enkelte barn i fosterhjem er viktig for å kunne møte behovene hos barnet. Ved en lovendring i 1993 ble det vedtatt at barneverntjenesten skal oppnevne tilsynsfører for barn i fosterhjem. Ordningen med tilsynsfører er regulert i barnevernlovens § 4-22, fjerde ledd og forskrift av 21. desember 1992 om fosterhjem og tilsyn med barn i fosterhjem. Den skal sikre at barn får tilfredsstillende omsorg i fosterhjemmet og at alle har en person som de kan henvende seg til hvis de får problemer med barneverntjenesten eller fosterforeldrene. Tilsynsføreren skal ha en uavhengig funksjon i forhold til fosterforeldrene og barneverntjenesten. Vedkommende skal derfor ikke være ansatt i barneverntjenesten, med mindre særlige tilfeller taler for det, men skal likevel samarbeide med barneverntjenesten til beste for barnet.
300. Enkelte steder har det vært vanskelig å rekruttere mange nok tilsynsførere til fosterhjem. Barne- og familiedepartementet har derfor bevilget midler til gjennomføring

av kurs for tilsynsførere i regi av fylkesmennene. Kursene skal tydeliggjøre og avklare rollen som tilsynsfører og understreke ansvaret til den enkelte tilsynsfører.

301. Fosterhjemsplasseringer blir regelmessig vurdert av barneverntjenesten. Behandlingen barnet får i fosterhjemmet vil tilsynsfører underrette barneverntjenesten om, slik at de til enhver tid skal vite hvordan barnet har det. Det er også lovregulert at barneverntjenesten har et oppfølgingsansvar overfor alle de tiltak som igangsettes.

Tilsynet med barneverninstitusjonene

302. Det er fylkesmennene som skal kontrollere at barneverninstitusjonene blir drevet forsvarlig og i samsvar med barnevernloven, forskrifter til loven og den planen som er fastsatt. Regjeringen la høsten 2002 fram en odelstingsproposisjon med forslag om statlig overtakelse av de fylkeskommunale oppgavene på barnevernområdet og familievernområdet. *Jf. kap. V H, pkt. 286 i denne rapporten.* I proposisjonen ble det lagt fram forslag om å innføre en ny hjemmel for departementet til å gi forskrifter om kvalitetskrav til barneverninstitusjoner. Det ble i tillegg lagt fram forslag om en særskilt godkjenningsordning for private institusjoner. Etter forslaget vil statlige, regionale styresmakter i barnevernet bli godkjenningssinstans.

303. Som en oppfølging av NOU 2000: 12 "Barnevernet i Norge" og for å få et mer helhetlig og systematisk tilsyn av høy kvalitet, blir det nå arbeidet med å utvikle en tilsynsmetodikk i barnevernet etter prinsippet om systemrevisjon, som også inkluderer direkte kontakt med beboerne gjennom samtaler, brukerundersøkelser og liknende. Systemrevisjon er en metode for systematisk undersøkelse av tilsynsobjektene (dvs. tilsyn med barneverninstitusjoner og forvaltningstilsyn med kommuner og fylkeskommuner) for å fastslå om aktiviteter og resultater er i samsvar med krav som er fastsatt gjennom lov eller forskrift.

304. Tilsynet fra fylkesmannen og andre regionale statlige styresmakter skal samordnes bedre for å redusere ressursbruken og gjøre tilsynet mer målrettet. Barne- og familiedepartementet har satt ned en arbeidsgruppe for å bedre og modernisere tilsynet både med forvaltningen og med institusjonene. Forslag fra arbeidsgruppen ble levert i 2002.

K. Mishandling og omsorgssvikt (artikkel 19), inkludert fysisk og psykisk rehabilitering og samfunnsmessig tilbakeføring (artikkel 39)

Jf. Norges første rapport, pkt. 5.10 og Norges andre rapport kap. V under K.

Omfanget av barn som vokser opp med mishandling og omsorgssvikt

305. Norsk barnevernstatistikk har fra og med 1993 inkludert informasjon om barnevernets begrunnelser for å sette i verk tiltak for nye barn, det vil si barn som ikke var registrert i barnevernet året før. Statistikken viser hvor hyppig ulike former for mishandling (fysisk, psykisk, seksuell) eller omsorgssvikt var barnevernets begrunnelse for å sette i verk tiltak. For de omtrent 8 500 nye barna som barnevernet iverksatte tiltak for i 2000, var inngrepskriteriene ulike former for omsorgssvikt eller mishandling i henholdsvis 27 prosent og 4 prosent av sakene. Inngrepskriteriene som indikerer omsorgssvikt gjelder i stor grad foreldres egenskaper (rusproblemer, psykisk helse, "manglende omsorgsevner") og ikke foreldres atferd, og må derfor tolkes med forsiktighet. Med unntak for seksuelle overgrep mot barn, finnes det ikke empiriske undersøkelser som indikerer hvor stor andel

av alle barn som utsettes for mishandling eller omsorgssvikt (*jf. Norges andre rapport*). For å motvirke underrapportering av slike tiltak til barnevernet og styrke tilbudene til de utsatte barna, vil statlige myndigheter ta initiativ til å få utarbeidet bedre informasjons- og utdanningsmateriell om ulike former for barnemishandling og omsorgssvikt. Når det gjelder omfanget av seksuelt misbruk, forebyggende tiltak og tjenestetilbud, *jf. kapittel VIII C, pkt. 563 - 566 i denne rapporten*

Barn med alvorlig atferdsavvik – tjenestetilbud

306. Arbeidet med å forebygge, redusere og behandle problematferd blant barn og unge foregår innen flere fagområder. Det er utviklet en rekke metoder og programmer rettet mot ulike typer av problematferd. *Jf. kap. V B, pkt. 257 - 261 i denne rapporten*. I Norge har det tidligere ikke vært noe samlet miljø som har ansvar for forskning om problematferd blant barn og unge. Derfor har Barne- og familiedepartementet tatt initiativ til å opprette et eget senter ved Universitetet i Oslo, bl a for å bistå fylker og kommuner i arbeidet med atferdsvanskelige barn og unge. Siktemålet er å etablere et nettverk mellom universiteter, høyskoler og kompetansesentre for å utvikle kunnskap og metoder.

Senteret skal ha tre hovedoppgaver:

- Forskning om utbredelse og utvikling av atferdsproblemer blant barn og unge.
- Tiltaksforskning knyttet til evaluering og utvikling av nye metoder
- Iverksetting, opplæring og videre utvikling av nye metoder i arbeidet med alvorlige atferdsproblemer.

307. Senteret skal drive forskning, utviklingsarbeid, opplæring, veiledning og undervisning og styrke forbindelsene mellom forskning og praksis. Opplæringen i PMT og MST er lagt til dette senteret.

Barnevernvakter og telefontjenester

Det vises til Norges første rapport pkt 1.3.11 og Norges annen rapport kap. V, pkt. K.

308. Barne- og familiedepartementet viderefører støtten til Barn og unges kontakttelefon ved Norges Røde Kors og til PAG-stiftelsen (tidligere Wanda-senteret). Departementet er for øvrig opptatt av om akuttberedskapen fungerer godt og vil derfor i 2003 ta initiativ til igangsetting av en gjennomgang av barnevernvaktene i kommunene.

Kapittel VI – Helse og velferd

A. Funksjonshemmede barn (artikkel 23)

Jf. Norges 1. rapport, pkt. 6.3 og Norges 2. rapport, pkt. 131 – 136

309. I Norge blir det født mellom 2000 og 2500 barn hvert år som får en diagnose som innebærer en eller annen form for funksjonshemming. I tillegg utvikler en del barn funksjonshemming og kronisk sykdom etter fødselen. I prosjektet "Barn med varig sykdom og funksjonshemming" (1998) ble det benyttet en definisjon med utgangspunkt i funksjonsbegrensninger, og andelen funksjonshemmede ble da anslått til 11 prosent av barnebefolkningen. Ifølge en nordisk undersøkelse om barns helse og velvære (2002) går det fram at barn med funksjonshemming og deres familier hadde den samme materielle

levestandarden og et tilsvarende sosialt nettverk som andre familier. Men barna deltok noe mindre i fritidsaktiviteter og barnas selvfølelse var lavere. Barna hadde også hyppigere psykosomatiske symptomer.

310. Sosialtjenesten i kommunene er en viktig leverandør av tjenester til funksjonshemmede barn og deres familier. Lovverket gir store muligheter til å utforme fleksible løsninger som er tilpasset den enkeltes behov. Det har i regi av handlingsplanen for funksjonshemmede vært gjennomført en rekke forsøksprosjekter for å vinne erfaringer med bedre tilpassede tjenester til familier med funksjonshemmede barn. Erfaringene fra prosjektene vil bli stimulert til videre utviklingsarbeid i kommunene. Dette tema vil omtales i Stortingsmeldingen om politikken for personer med nedsatt funksjonsevne som legges fram våren 2003

(jf. pkt. 315 i denne rapporten). For å styrke kommunenes tjenestetilbud er en rekke tiltak iverksatt, bl.a.:

- Statens helsetilsyn har utgitt (1998): »Veileder i habilitering av barn og unge» som bl.a. omhandler organisering og bruk av ansvarsgrupper.
- Kommunehelsetjenesteloven gir rett til individuell plan. Det er gitt forskrift om individuelle planer med tilhørende veileder. Disse skal bidra til å sikre brukerne helhetlige, koordinerte og individuelt tilpassede tjenester.
- Trygdeetaten i Vestfold har prøvd ut en modell for bedre tjenester til barn med funksjonsnedsettelse og deres familier. Denne modellen skal også benyttes i de øvrige fylker.

Jf. Barnekomitéens merknad 38/anbefaling 39.

311. *Komiteén er betenkt over at funksjonshemmede barn ikke integreres best mulig med sine jevnaldrende, og anbefaler at parten fortsetter sin innsats for å sikre at funksjonshemmede barn får anledning til å være sammen med andre barn, noe som er vektlagt i partens andre handlingsplan.*

312. Et hovedfokus i Handlingsplan for funksjonshemmede 1998 – 2002 er å gjøre samfunnet mer tilgjengelig for funksjonshemmede. Det er iverksatt en rekke tiltak for å bedre tilgjengeligheten i offentlige bygninger, transportsystemer, idrettsarenaer etc.

313. I tillegg er det iverksatt særskilte tiltak for å bedre tilgjengeligheten i ordinære fritidsaktiviteter for unge funksjonshemmede. Funksjonshemmede ungdommer er en prioritert målgruppe innenfor tilskuddsordningen Ungdomstiltak i større bysamfunn (*jf. kap VII C, pkt. 505 i denne rapporten*). Kulturprosjektet ”Scenen er vår” i Drammen kommune er eksempel på et prosjekt som har fått midler gjennom ordningen. Formålet er å aktivisere psykisk utviklingshemmede ungdommer gjennom kreative og kulturelle uttrykksformer som billedkunst, musikk og film. Prosjektet har pågått siden 1998. Et annet prosjekt er ”Vispen sjøsentere” som drive friluftaktiviteter knyttet til sjøliv. Formålet er å gi barn og unge generelt og funksjonshemmede spesielt kultur- og naturopplevelser i tilknytning til friluftaktiviteter ved kyst og sjø. Tilbudet er tilrettelagt for deltakelse for ulike grupper av barn og unge. Skoleklasser, speidergrupper, fritidsklubber, velforeninger, handikaplag osv benytter sjøsentere til aktiviteter hele sommerhalvåret.

314. NOU 2001:22 ”Fra bruker til borger – en strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer” ble avgitt til Sosial- og helsedepartementet 29. juni 2001.

Utredningen konkluderer med at det er et stort gap mellom de politiske målene om full deltakelse og likestilling for funksjonshemmede og den virkelighet mange opplever. Funksjonshemmede møter ifølge utredningen barrierer som reduserer mulighetene for deltakelse på en rekke områder, som i arbeidslivet, i høyere utdanning og i kultur- og fritidsaktiviteter. I utredningen foreslås tiltak for å nå målene om deltakelse og likestilling i tråd med FN's standardregler for like muligheter for mennesker med funksjonshemninger. I 2002 satte regjeringen ned et utvalg som skal vurdere behovet for en ikke-diskrimineringslov. Utvalget skal også vurdere og foreslå mulige endringer i eksisterende lovgivning som har til hensikt å verne om funksjonshemmedes rettigheter og forhindre diskriminering.

315. Utredningen vil sammen med erfaringer fra tiltak i Handlingsplanen for funksjonshemmede bli fulgt opp av Sosialdepartementet i en egen stortingsmelding om politikken for personer med nedsatt funksjonsevne. I meldingen vil blant annet ulike tiltak og tjenester for familier med funksjonshemmede barn bli vurdert. Barne- og familiedepartementet vil følge opp arbeidet med å etablere et landsdekkende tilbud om samlivsveiledning til foreldre med funksjonshemmede barn forankret ved utvalgte familievernkontor. *Jf. kap. V B, pkt. 253 i denne rapporten.*

316. Gjennom en fireårig forskningsinnsats kalt IT-funk, er målsettingen å gjøre ny teknologi (IKT) mer tilgjengelig for funksjonshemmede. I forbindelse med ansvarsreformen for utviklingshemmede, har det over flere år vært et bevilget midler til prosjekter som har hatt som målsetting å evaluere ansvarsreformen, og se på hvordan leve- og livsvilkårene for utviklingshemmede er 10 år etter reformen. Tredje utgave av heftet "Rettigheter for barn og unge med funksjonshemming" ble utgitt i 1999 av Statens råd for funksjonshemmede. Heftet er utgitt på samisk, engelsk, arabisk, urdu, somali og norsk.

Funksjonshemmede barn i skolen

317. Loven for grunnskolen og videregående opplæring fremmer integrering av funksjonshemmede. Hovedreglen er at funksjonshemmede skal gå i en vanlig klasse med andre barn og unge. Funksjonshemmede har også en lovfestet rett til å gå på den lokale grunnskolen, og kan dermed motsette seg å bli overført til særskilte skoler. Departementet vil intensivere arbeidet med å sikre at lovbestemmelsene om integrering blir fulgt. Dette skjer gjennom tilsyn fra statlige fylkeskontor, som også behandler klager fra enkeltelever eller foreldre som mener at loven ikke blir fulgt. Et statlig spesialpedagogisk støttesystem er opprettet, *jf. pkt. 132-134 i Norges andre rapport*. Dette støttesystemet omfatter i dag 17 kompetansesentra. *Se nærmere omtale i kap. VII A, pkt. 441 i denne rapporten.*

Funksjonshemmede barn i barnehage

318. Etter barnehageloven § 9 har funksjonshemmede rett til prioritet ved opptak i barnehager. *Jf. Norges 2. rapport, pkt. 136*. Barne- og familiedepartementet har igangsatt en undersøkelse om bruken av det øremerkede tilskuddet til tilrettelegging i barnehage for barn med funksjonshemming. Undersøkelsen viser at funksjonshemmede barn svært sjelden får avslag på søknad om plass i barnehage. Mesteparten av det øremerkede tilskuddet går til å øke antallet assistenter i barnehagen, deretter til å øke antall førskolelærere. I departementets tre-årige kvalitetssatsing for barnehager heter det at "barnehagen skal være for alle barn, også funksjonshemmede, minoritetsspråklige og andre barn med spesielle behov. Barn med funksjonshemming skal sikres et relevant

tilbud som de kan ha nytte av, og barnehagen skal utvikles som en viktig forebyggende arena og som et godt hjelpetiltak for barn som trenger særlig støtte og omsorg.”

B. Helse- og helsetjenester (artikkel 6 og 24)

Jf. Norges første rapport, pkt. 6.4 og 6.4.1.

Spedbarnsdødelighet og barnedødelighet

319. Spedbarnsdødeligheten er blitt halvert de siste ti årene, fra 8 til 3,8 per 1000 levendefødte i tidsrommet 1990 til 2000. Perioden hadde en topp i 1988 med forholdsvis mange dødsfall, mens 2000 var året med færrest dødsfall for barn under 1 år. For fylkene er det imidlertid til dels store variasjoner, både fra fylke til fylke og fra år til år. I 1999 var den lavest i Akershus fylke (2,8) og høyest i Finnmark (6,2).

320. I 2000 døde 439 personer i alderen 0-17 år, hvorav 251 gutter og 188 jenter. Det var færre døde mellom 1 og 17 år enn under 1 år. Det er ingen entydig trend med hensyn til oppgang eller nedgang fra år til år innenfor de enkelte fylker. Av totalt 178 dødsfall blant barn i alderen 1-17 år i 1998 var det flere gutter (103) enn jenter (75) som døde. Både blant gutter og jenter var det flere som døde som følge av sykdom enn som døde i et "voldsomt dødsfall". Ondartede svulster, eller kreft, var den sykdommen som igjen krevde flest barneliv. 38 prosent av guttene og 36 prosent av jentene som døde av kreft var 1-5 år gamle. Medfødte misdannelser var den nest vanligste dødsårsaken i gruppen "Dødsfall av sykdom" i 1998, med flest dødsfall i den yngste aldersgruppen (1-5 år). Av 54 barneliv som gikk tapt i ulykker i 1998 var 35 i trafikken. (Kilde: "Barn og unge – aktuell statistikk" Statistisk Sentralbyrå.)

Vaksineringsystem

321. Nasjonalt barnevaksinasjonsprogram, som er hjemlet i smittevernloven § 3-8 og tilbys førskolebarn 0-6 år og barn i grunnskolealder, gjennomføres i regi av helsestasjons- og skolehelsetjenesten. Selv om vaksinerer er frivillig, bør helsepersonellet i henhold til god faglig praksis arbeide mot en så høy vaksinasjonsdekning som mulig for å oppnå høy grad av immunitet i befolkningen. Utførte vaksinasjoner registreres i SYSVAK, et landsomfattende vaksinasjonsregister som blant annet er opprettet for å få oversikt over vaksinasjonsdekningen på landsbasis og for å overvåke den enkeltes vaksinasjonsstatus. Registeret er også et hjelpemiddel for å kunne tilby et fullstendig vaksinasjonsprogram til alle førskolebarn og barn i grunnskolealder bosatt i Norge. Når det gjelder hvilke vaksinasjoner som tilbys nyfødte og småbarn, se *Norges andre rapport, tabell 4. Jf. også pkt. 148-149.*

Skader og dødsfall etter ulykker – forebyggende tiltak

322. I alt ble rundt regnet 1 900 barn og unge skadd eller drept på norske veier i 2000. Dette utgjør 2 promille av alle norske barn og unge. Av de 1 900 som ble skadd eller drept var det 40 som døde av skadene. Når det gjelder ferdselsformål, altså hvor personen var på vei eller hva personen holdt på med da ulykken inntraff, viser det seg at flest barn og unge ble skadd og drept i forbindelse med fritidsreising. Prosentandelen var 14. Flesteparten av personene som skadet seg eller ble drept på besøks- eller fritidsreiser, var fra 13 til og med 17 år gamle. 13-17-åringene var også i flertall blant de skadde eller drepte på skoleveien, som lå på andre plass av ferdselsformålene med 7 prosent av skadde/drepte. Ulykker og skader i forbindelse med trening og idrett er hyppigst i alderen 15-24 år. Innenfor

fritidssektoren er det trender som representerer stor ulykkesrisiko. Dette gjelder for eksempel skader knyttet til snøbrett, rullebrett og rulleskøyter.

323. Statistikken over veitrafikkulykker omfatter bare ulykker med personskade som er meldt til politiet. Dette medfører at spesielt de mindre alvorlige ulykkene/skadene er underrepresentert i skadetallene. Det var flest 13-17-åringene som kom til skade. Bilpassasjerer var den største gruppen skadde eller drept totalt sett. Fotgjengere noterte seg for nest flest skadde/drepte. Deretter fulgte syklister.
324. I alt ble 280 syklister i alderen 0-17 år skadd eller drept i 2000. Over halvparten av dem var i aldersgruppen 6-12 år. 13-17-åringene utgjorde 42 prosent, med 120 av 280 skadde eller drept syklister. Det var flest skadde og drept gutter i alderen 0-17 år i Norge. Både for jenter og gutter viste tallene at det var flere skadde eller drept uten hjelm enn med hjelm. Sykkelulykker er sterk underrapportert. Mange skader er ikke så omfattende at politiet kommer inn i bildet. (Kilde: "Barn og unge – aktuell statistikk" Statistisk Sentralbyrå.)
325. Mange tiltak er satt i verk de siste årene for å sikre trygge skoleveier. Dette gjelder både bedre skille mellom kjørende og gående trafikanter og bygging av egne gang/sykkelstier. Det er fortsatt et særlig potensiale for forebygging av sykkelskader blant barn og unge. Regjeringen har også tatt initiativ til et samarbeid med berørte parter for å forebygge trafikkulykker med russebiler. Nærmere 50 kommuner i Norge arbeider systematisk, tverrsektorielt og langsiktig med ulykkes- og skadeforebygging innenfor rammen av WHO-konseptet "Trygge lokalsamfunn" og dette arbeidet fortsetter.
326. For å møte utfordringene knyttet til utviklingen i ulykkeskader ved fritidsaktiviteter og i trafikken, samt voldsskader, er det nødvendig med mer kunnskap om risikoatferd og mekanismer for slik atferd.

Astma, allergi og inneklimasykdommer

327. Astma, allergi og luftveissykdommer rammer særlig barn og unge og er årsak til betydelig kronisk sykkelighet og ressursforbruk. 7 til 8 prosent av skolebarna i Norge har astma, mens forekomsten av høysnue er 15 til 18 prosent. Det er ikke mulig å si om det har vært en økning i befolkningens sykkelighet av astma og allergi ut fra tilgjengelig datagrunnlag, selv om flere i dag får slike diagnoser. Årsakene til utvikling av disse sykdommene er lite kjente. På en rekke områder finnes imidlertid kunnskap om hva som øker risikoen, både for å utvikle tilbøyelighet for slike plager og for utløsning av plagene. Matallergi og -intoleranse er en av de hyppigste kroniske lidelsene blant småbarn.
328. Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler mv. skal sikre at barns og unges interesser blir ivaretatt vedrørende helse, trivsel og sikkerhet. Kommunestyret har tilsynsansvar for å påse at denne forskriften overholdes. Fylkeslegene gjennomførte i 1999 og første kvartal av 2000 tilsyn med kommunenes oppfølging av forskriften. Tilsynsrapporten er i samsvar med konklusjonene i evaluering foretatt av Asplan Viak om etterlevelse av forskriften. Hovedkonklusjonen er at forskriften har ført til konkrete forbedringer i form av investeringer, utbedringer og stor planleggingsaktivitet som neppe vil ha blitt satt i gang uten forskriften.
329. Det er likevel et stykke igjen til at alle forskriftens intensjoner er oppnådd og alle plikter overholdes både på kommunenivå og skole-/barnehagenivå. Evalueringen viser at det store flertall av kommunene og skolene/barnehagene er godt i gang med en prosess for

å etterleve kravene i forskriften. I underkant av halvparten av virksomhetene opplyser at de har ambisjoner om å ha virksomhetene ferdig utbedret innen to år. En tredjedel trenger likevel mer tid enn dette, de fleste fra 3-5 år, enkelte mer enn 5 år. Det er foreslått endringer i opplæringsloven og vedtatt en finansieringspakke for opprustning av skoleanlegg for perioden 2002-2009. Dette er tiltak som vil kunne få stor betydning for inneklimaet.

Tobakk

330. Hvert år dør ca. 7 500 nordmenn av røykerelaterte sykdommer som følge av egen røyking, mens ca. 500 mennesker dør av passiv røyking. Statens tobakksskaderåds årlige undersøkelser av røykevaner i Norge, gjennomført av Statistisk sentralbyrå, viser at i underkant av én tredjedel av befolkningen mellom 16 og 74 år er dagligrøykere. Det er færre unge som begynner å røyke nå enn for f.eks. 25 år siden. Sannsynligvis er nedgangen et resultat av økt oppmerksomhet og kjennskap til risikoen ved tobakksbruk. Den store reduksjonen i andelen dagligrøykere blant unge i alderen 16-24 år som vi så fra 1973 til slutten av 1980-tallet har imidlertid stagnert, og stabilitet har preget utviklingen fra slutten av 1980-tallet og fram til i dag. I aldersgruppen under 25 år røyker rundt 30 prosent av både kvinner og menn daglig (SSB, 2002). Blant elever i ungdomsskolen var 10 prosent dagligrøykere i 2000, mot 16 prosent i 1975. Blant elever i videregående skole er ca. 25 prosent dagligrøykere.
331. I Nasjonal strategiplan for det tobakksskadeforebyggende arbeidet 1999-2003 ”Røykfrihet – en rettighet”, er et av målene å gjøre barn og unge røykfrie. I denne sammenheng er skolen en viktig arena. Et eksempel på innsats er undervisningsopplegget VÆR røykFRI (VrF), som retter seg mot elever i ungdomsskolen. Omtrent halvparten av landets ungdomsskoleklasser deltar i opplegget. VrF er det største systematiserte tiltak i Norge mot tobakk noensinne, og hovedhensikten er å forhindre røykestart. Evaluering av opplegget viser gode resultater. VærRøykfri videreføres i ungdomsskolen med involvering av lærere, elever og foreldre.
332. Røyksignaler er et samarbeidsprosjekt mellom Sosial- og helsedirektoratet og Den Norske Kreftforening. Målsettingen for prosjektet er å redusere antall røykere i alderen 16-19 år. Prosjektet tar sikte på å kombinere individbaserte strategier med tiltak på gruppe- og samfunnsnivå. I tråd med dette, inneholder Røyksignaler fire typer tiltak, rettet mot utvikling og implementering av skoleprogram for videregående skole, hjelp og motivasjon til røykeslutt gjennom konkrete tilbud, nasjonale og lokale massemediatiltak og strukturelle forhold, som for eksempel røykfrie skolegårder.

Kosthold og ernæring

333. Generelt er ernærings situasjonen for barn i Norge er god. Men det er fortsatt store utfordringer å ta tak i, og et stort forbedringspotensiale. I 2000-2001 ble det gjennomført en ny landsdekkende kostholdsundersøkelse blant barn og unge i 4. og 8. klasse (UNGKOST 2000). Undersøkelsen viser at kostholdet i stor grad er i tråd med anbefalingene fra Sosial- og helsedirektoratet. Det inneholder imidlertid for mye mettet fett, og for lite av frukt og grønnsaker og matvarer rike på kostfiber, som brød. Ni av ti elever fikk mer enn 10 energiprosent fra sukker, som er det anbefalte maksimumsnivå fra sukker.
334. Det er sikre holdepunkter for at det er en økende grad av overvekt i befolkningen. Fra 1975 til 2000 har 9 år gamle jenter gått opp i gjennomsnitt 3.7 kg mens tilsvarende tall for gutter er 3.9 kg. Dersom vi regner inn høydeutviklingen, er 9-åringene blitt tre kilo tyngre

enn for 25 år siden. Økt kroppsvekt skyldes en lav grad av fysisk aktivitet i tillegg til et uheldig kosthold med mye sukker og fett. Andelen passive barn og unge ser ut til å øke i betydelig grad, og mange barn har motoriske problemer eller sykdommer relatert til inaktivitet. Tiltak for å bedre kostholdet og fremme økt hverdagsaktivitet er derfor vesentlig for å forebygge overvekt.

335. Et langvarig og kontinuerlig arbeid rettet mot å fremme amming og god spedbarnsernæring, herunder prosjektet "Mor-barn vennlige sykehus", har ført til at nesten alle norske mødre begynner å amme etter fødselen. Ca 80 prosent av barna blir ammet ved 6 måneders alder. Det er likevel noe å hente i forhold til varigheten av eksklusiv amming. I 2001 utgav Sosial- og helsedirektoratet (daværende Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet) nye anbefalinger for spedbarnsernæring, som inkluderte nye anbefalinger om eksklusiv amming fram til 6 måneder.
336. Som ledd i arbeidet med å sikre et sunt kosthold legges det vekt på å forbedre og styrke skolemåltidet. Spesielt bør barna sikres 20 minutters matpause og fullt voksentsyn under matpausen for elevene i 1.-4. klasse. En viktig satsing de senere årene har vært å etablere abonnementsordning for frukt og grønnsaker i grunnskolen, på lik linje med skolemilk-ordningen. Fra høsten 2002 tilbys ordningen i 18 fylker, og vil bli landsdekkende fra 2003.
337. I forbindelse blant annet med den nye Stortingsmeldingen om folkehelsearbeid (*se pkt. 375 i denne rapporten*), har Helsedepartementet nedsatt en arbeidsgruppe som skal se på mat i skolen i et bredt perspektiv. Gruppen vil se på muligheter for å styrke både skolemåltidet og heimkunnskapsundervisningen, som hver på sin måte anses som vesentlige elementer for å fremme sunt kosthold hos barn og unge.

Innsats mot spiseforstyrrelser

Jf. Barnekomiteens merknad 36/anbefaling 38

338. *Komiteén er betenkt over den hyppige forekomsten av anorexia nervosa og bulimi. Komiteén oppmuntrer parten til å fortsette innsatsen mot spiseforstyrrelser, et problem som både er av medisinsk og psykologisk art.*
339. Spiseforstyrrelser er et helseproblem det rettes stadig mer fokus mot. Det er i all hovedsak barn og ungdom som utvikler spiseforstyrrelser. Det er forskjell på hva som anses som spiseproblemer og på mer alvorlige spiseforstyrrelser i henhold til medisinske kriterier (diagnoser). Lettere spiseproblemer har økt, men det er vanskelig å tallfeste hvor mye. Antagelser om en *dramatisk økning* i forekomsten av spiseforstyrrelser støttes imidlertid ikke av nyere forskning.
340. Internasjonale og norske undersøkelser anslår at alvorlige spiseforstyrrelser rammer ca. 2 prosent av den kvinnelige befolkningen. I følge en rekke studier er kjønnsfordelingen om lag 90 prosent jenter og kvinner og 10 prosent gutter og menn. Både fysiske komplikasjoner og selvmordsforsøk som følge av spiseforstyrrelser gir en dødelighet som er 6-9 ganger høyere enn i sammenlignbar befolkning. Forskning tilsier at ca 30 prosent av kvinner med anorexia nervosa er i behandling og kun ca. 6 prosent av dem med bulimia nevrosa. Mange går med symptomer i 4-5 år før de søker behandling. Behandling og oppfølging av pasienter med spiseforstyrrelser må i mange tilfeller strekke seg over

lang tid. Dette stiller særlige krav til mest mulig kontinuitet og helhet i tjenestetilbudet på alle nivåer.

341. Myndighetenes arbeid for å styrke innsatsen overfor mennesker med spiseforstyrrelser er nedfelt i "Strategiplan mot spiseforstyrrelser" som kom i 2000. Planen tar sikte på både å forebygge spiseforstyrrelser samt å bedre tjenestetilbudet til dem som har utviklet en spiseforstyrrelse. Det legges særlig vekt på økt kompetanse om spiseforstyrrelser, forebygging og behandling i de generelle helsetjenestene.
342. Tjenestetilbudet til personer med spiseforstyrrelser er fulgt opp ved godkjenning av planer for psykisk helsevern, samt gjennom rådgivning til helsetjenesten, oppfølging av lavterskeltilbud i kommunen, fylkeskommunale modellforsøk og utdanningsprogrammet "Kropp og selvfølelse". Programmet er tverrfaglig og tverretattlig, hvor det blir lagt vekt på oppbygging av lokale fagmiljø og styrking av kompetansenettverk. Nye behandlingstilbud ble opprettet i 2001. Ved Haukeland universitetssykehus ble det fra desember 2001 etablert en spesialenhet for de mest behandlingsskrevende pasientene med spiseforstyrrelser. Enheten driver poliklinisk dagtilbud, og døgntilbud ble etablert i 2002. I Helseregion Midt-Norge ble det opprettet et regionalt fagteam for spiseforstyrrelser i 2001. Dette er første skritt i etablering av en spesialenhet for pasienter med alvorlige spiseforstyrrelser. Ved Aker universitetssykehus ble det våren 2001 startet opp en poliklinisk enhet for behandling av spiseforstyrrelser.
343. Prosjektet "Kjøp av helsetjenester i utlandet" har gitt behandlingstilbud i utlandet til pasienter med alvorlige spiseforstyrrelser. Derfor er det i 2001 og 2002 bevilget betydelige summer til et prosjekt med behandling i utlandet for denne gruppen. 22 barn under 18 år har hittil blitt henvist til/eller er under slik behandling. En del av prosjektet er rettet mot kompetanseoverføring til Norge, slik at Norge raskere kan bygge opp dette behandlingstilbudet.
344. De regionale helseforetakene er bedt om å styrke behandlingstilbudet for spiseforstyrrelser i tråd med strategiplanen og behov i regionen. I Strategiplanen er det forutsatt at hver helseregion peker ut ett sykehus i regionen som skal ha et særlig ansvar for å utvikle høyspesialiserte kliniske tjenester.
345. I 1999 ble det utviklet et undervisnings- og veiledningsmateriell om forebygging av spiseforstyrrelser "Om kultur, kropp, kommunikasjon", til bruk i skole og skolehelsetjeneste/helsestasjon for ungdom. Undervisningsmaterialet ble utviklet i et samarbeid mellom Sosial- og helsedepartementet og Nasjonalt læremiddelsenter (nå Læringsssenteret). Undervisningspermen består av tre enheter: lærerveiledning, pedagogiske hjelpemidler for lærere samt et oppgavehefte for elever. Materialet består av en generell helsefremmende del, samt en spesialdel om spiseforstyrrelser. Sistnevnte er i første rekke ment å gi lærere nødvendig kunnskap om spiseforstyrrelser for å kunne møte berørte elevers behov på en god måte
346. Evaluering av undervisnings- og veiledningsmateriell om forebygging av spiseforstyrrelser er ett av tiltakene i Regjeringens strategiplan mot spiseforstyrrelser. I NIBR-rapport 2002 foreligger en evaluering av undervisningspermen, der materialet fikk god faglig vurdering. Det arbeides videre med distribuering av materialet til aktuelle brukere.

347. Barne – og familiedepartementet, Undervisnings- og forskningsdepartementet (Læringssettret) har finansiert et internettbasert undervisningsopplegg som kan bidra til å bevisstgjøre barn og unges på media og reklamens bruk av virkemidler og metoder og deres rolle når det gjelder utvikling av spiseforstyrrelser (Prosjektet ”TENK” - mobilisering for egenverd og mediaforståelse”). Det er utviklet internettsider som både retter seg mot elever i ungdomsskolen og videregående skole (elevsonen) samt en egen lærersone der lærere kan få kunnskap om dette temaet. Prosjektet har følgende nettside med mer informasjon: <http://skolenettet.no/tenk> . Internettsidene vil være tilgjengelig for alle landets skoler gjennom Skolenettet. Prosjektet er gjenstand for følgeevaluering gjennomført av Høgskolen i Nord-Trøndelag.

Samliv, seksualitet og prevensjon

348. Etter en økning i 2000 i tenåringsaborter, er hyppigheten nå tilbake på nivået som ble observert på slutten av 1990-tallet. I 2000 var det 2 599 svangerskapsavbrudd blant tenåringene (av totalt 14 655 abortinngrep), men i 2001 var antallet redusert til 2 448. Det var en nedgang på 1,3 per 1 000 tenåringer. (Kilde: ”Svangerskapsavbrudd, 2001” Statistisk Sentralbyrå.

349. Oppfølgingen av handlingsplan for forebygging av uønsket svangerskap og abort (1999-2003) følges opp av Sosial- og helsedirektoratet og Helsedepartementet. Planens to hovedmål er å oppnå nedgang i abortratene, dvs antall svangerskapsavbrudd per 1000 kvinner i fruktbar alder, i målgruppene, samt at alle skal ha et best mulig utgangspunkt for å velge ønskede svangerskap gjennom god kunnskap om samliv, seksualitet, prevensjon og graviditet. Hovedmålgruppene for det abortforebyggende arbeidet er ungdom i aldersgruppen 13-19 år, unge voksne i alderen 20-29 år, grupper med særskilt risiko for uønskede svangerskap og kvinner og par som vurderer abort.

350. Det pågår kontinuerlig en rekke tiltak i kommunene for å forebygge uønskede svangerskap og abort, og som skal bidra til å styrke gutters og jenters evne til å ta etiske reflekterte livsvalg om seksualitet og samliv. Dette viktige arbeidet foregår i regi av skole, helsestasjon for ungdom, skolehelsetjenesten, legetjenesten, organisasjoner og lag. Sentralt følger Sosial- og helsedirektoratet opp følgende tiltak: SUSS-telefonen er en rådgivningstelefon for ungdom med formål å forebygge uønskede svangerskap og svangerskapsavbrudd og Telefon for seksuell helse er et tilbud til voksne. Alternativ til abort i Norge (AAN), med 19 kontorer i landet, tildeles årlig vel 12 mill. kr til å forebygge abort. AAN vektlegger å være rådgivningskontor for gravide, og samtaletilbudet er beregnet på kvinner eller par både før og etter valg av abort eller gjennomføring av svangerskap. AANs kompetanse etterspørres også mer og mer i undervisningssystemet.

351. I samarbeid med Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Sosial- og helsedepartementet har Læringssettret utviklet veiledningsmaterieell for lærere til bruk i undervisningen om samliv, seksualitet og prevensjon. Veiledningsmaterieellet ”Samliv og seksualitet - Ressursbok for lærere” ble distribuert til samtlige lærere i ungdomsskolen og helsestasjons- og skolehelsetjenesten ved skolestart høsten 2001.

352. Som oppfølging av St. meld. nr 16 Om erfaringer med lov om svangerskapsavbrudd m.v. ble ”Forsøk med samlivs- og prevensjonsveiledning i kommuner 1997-2000” gjennomført i Trondheim kommune av SINTEF Unimed. Forsøket ble avsluttet juni 2001. For å prøve ut tiltak som kunne bidra til nedgang i antall uønskede svangerskap og nedgang i aborttallene ble det i forsøket satt i gang følgende tiltak:

- Økt satsing på samlivs- og prevensjonsveiledning
- Utlevering av gratis p-piller/kondomer fra helsestasjon
- Jordmødre og helsesøstre med særskilt etterutdanning fikk begrenset adgang til å forskrive/utlevere p-piller etter fastsatt liste fra Statens legemiddelverk.

353. Forsøket viste at med god veiledning og økt tilgjengelighet til prevensjon kan aborttallene reduseres. Antallet svangerskapsavbrudd sank med 34 prosent og antall fødsler med 24 prosent i aldersgruppen 17-19 år i forsøkskommunen sammenliknet med kontrollkommunen hvor de ikke hadde ekstra tiltak ved helsestasjon for ungdom.

354. Ved behandling av St. prp. nr 1 (2001-2002) for budsjettermin 2002 sluttet Stortinget seg til forslaget om at unge kvinner i alderen 16 til og med 19 år skal få gratis p-piller som tiltak for å forebygge uønskede svangerskap og abort blant kvinner i tenårene. Tiltaket trådte i kraft 1. januar 2002. Helsedepartementet har fastsatt endring i forskrift 27. april 1998 nr. 455 om rekvirering og utlevering av legemidler fra apotek, som gir helsesøstre og jordmødre rett til å rekvirere prevensjonsmidler til unge kvinner i alderen 16 til og med 19 år. Forskriftsendringen trådte i kraft 1. juni 2002. Tiltaket er beskrevet i rundskriv I-3/2002, Forebygging av uønsket svangerskap og abort - Retningslinjer for helsesøstres og jordmødres rett til å rekvirere prevensjonsmidler til unge kvinner i alderen 16 til og med 19 år.

355. Med utgangspunkt i ressursboken "Samliv og seksualitet" er det utarbeidet elev- og foreldreskriv om undervisningen i temaene samliv og seksualitet. Ved utsendelse av skriven ved årsskiftet 2002/2003 ble oppfølgingsansvaret lagt til ungdomsskolene ved at disse fikk i oppdrag å distribuere elevskriv i forbindelse med undervisning i temaene samliv og seksualitet i 10. klasse, og foreldreskriv på foreldremøter i 10. klasse hvor undervisningen i temaene belyses. Foreldreskrivet er oversatt til flere språk.

Psykisk helsevern

356. **Fra "Livet under 18": Unge med psykiske lidelser i prosjektet uttrykker at de selv ser at de trenger hjelp. De ser også nødvendigheten av å være på institusjon. Men de etterlyser mer og bedre informasjon fra voksne om hvorfor de skal være der, og hva som skal skje med dem. De setter også spørsmålsteget ved om de blir friskere av å leve så tett med andre unge med alvorlige psykiske lidelser. De uttrykker sterkt et ønske om å få være mer sammen med pårørende. Mange opplever også overgangen tilbake til vanlig skole som vanskelig og mener det kunne lettet overgangen hvis klassene deres også var forberedt.**

357. Selv om barne- og ungdomsbefolkningen i Norge stort sett har god helse, sliter også mange med problemer og plager. Mye tyder på at det finnes en betydelig økning i forekomst av psykiske plager og lidelser blant barn og unge. Ulike undersøkelser viser en utbredelse av psykiske lidelser hos barn og unge på ca. 20 prosent. Forskere og klinikere er enige om at ca. 5 prosent av barnebefolkningen (0-18 år) har psykiske plager av en slik alvorlighetsgrad at de har behov for hjelp fra spesialisthelsetjenesten. Undersøkelser viser også at mange barn og unge utvikler en helseskadelig livsstil i løpet av barne- og ungdomsårene gjennom uheldige kostvaner, inaktivitet, risikoatferd og bruk av tobakk og andre rusmidler. *Jf. også kap. VII C, pkt. 477 i denne rapporten.*

358. Det er vedtatt en egen Opptrappingsplan for psykisk helse 1999 - 2006 St. prp. nr. 63 (1997-98). Tjenestetilbudene innen psykisk helse skal styrkes betydelig. Det skal investeres for ca 6,3 mrd. kroner til konkrete tiltak i perioden. Betydningen av en sterkere

fokusering på innsatsen for barn og unge er understreket. Det er foreslått at 20 prosent av innsatsen i kommunene bør rettes inn mot barn og unge. Dette bør være et veiledende normtall ved fordeling av tilskuddene i kommunene, og spesialisttjenesten skal styrkes i kvalitet og kvantitet. Dette har gitt resultater bl.a. i form av en kraftig årlig vekst i antall barn og ungdom som mottar behandling. Som følge av Opptappingsplanen får 7000 flere barn og ungdom behandling i 2001 i forhold til 1998, en økning på 40 prosent. 2,7 prosent av befolkningen under 18 år har fått behandlingstilbud i 2001. Tilsvarende tall for 1999 var 2,2 prosent. Målsetningen i opptappingsplanen er en dekningsgrad på 5 prosent på nasjonalt nivå. Det er imidlertid en utfordring at ventetiden øker for barn og unge til tross for betydelig økning i antallet som får behandling.

Tilgangen til psykiske helsetjenester, psykiater – og psykologtjenester

Jf. barnekomiteens merknad 40/anbefaling 41

359. *Komiteén uttrykker bekymring over lange ventelister innen psykisk helsevern for barn, og oppfordrer parten til å sørge for bedre dekning av psykiatere og psykologer.*
360. For å øke forebygging av psykiske problemer og bedre tilbudet til barn og unge med psykiske lidelser er det behov for økt rekruttering og kompetanseheving. Det er iverksatt en rekke tiltak for etter-, videre- og spesialistutdanning samt rekruttering.
361. I Opptappingsplanen for psykisk helse forventes det mangel på psykologer også etter 2006. Det er derfor behov for ytterligere tiltak for økt utdanning og rekruttering, også i kommunene. Opptaket til psykologstudiet økte med 8 plasser fra 1995 til 2000. Det ble i 2001 lagt til rette for 16 nye studieplasser. Departementet ga støtte til undersøkelse av rekruttering og stabilitet av psykologer i kommunene. Samarbeidet med Utdannings- og forskningsdepartementet for å legge til rette for økt opptak videreføres. For å opprettholde og øke utdanningskapasiteten iverksettes et 7-årig program for utdanning av psykologer med nødvendig dobbelkompetanse (forskning og klinisk virksomhet). Oppfølging av utredningen om tiltak for økt rekruttering og stabilisering av psykologer i kommunene vurderes. Støtte til spesialisert etter- og videreutdanning videreføres.
362. Opptappingsplanen for psykisk helse forventer en viss mangel på psykiatere fram til 2006. Utviklingen er positiv og andelen ubesatte stillinger som barne- og ungdomspsykiater har gått ned, men andelen ubesatte stillinger er fortsatt stor innen disse spesialitetene. Ordningen med tilrettelagt utdanning av psykiatere og barne- og ungdomspsykiatere i områder med svak dekning videreføres og vurderes i forhold til omleggingen av sykehusbaserte spesialistutdanninger for leger og spesialistutdanning av kliniske psykologer. Dekning av lønn for obligatorisk tjeneste i pediatri til spesialiteten i barne- og ungdomspsykiatri videreføres og vurderes. Støtte til spesialisert etter- og videreutdanning videreføres.

Forebygging av selvmord

Jf. Barnekomiteéns merknad 36/anbefaling 37

363. *Komiteén er betenkt over den fortsatte forekomsten av selvmord blant barn, særlig gutter. Komiteen anbefaler fortsatt forskningsarbeid angående forekomst og årsaker til selvmord blant barn og at denne forskningen legges til grunn for viderutvikling av partens selvmordsforebyggende program.*

364. Til tross for at selvmordsraten i befolkningen som helhet har vist en klar tendens til reduksjon på 1990-tallet, har utviklingen ikke vært like gunstig blant de yngre alderssegmentene i befolkningen. Tradisjonelt lå selvmordsraten blant unge i Norge meget lavt sammenliknet med andre land, også med våre skandinaviske naboland Danmark og Sverige. Slik er situasjonen imidlertid ikke lenger; Norge ligger nå betydelige over disse landene når det gjelder selvmord i aldersgruppen 15-24 år og situasjonen er lik for begge kjønn. I vårt land er selvmord blitt den vanligste dødsårsak blant gutter og unge menn (27 prosent av alle dødsfall i 1998), men også for jenter og unge kvinner står selvmord nå for en meget betydelig andel av alle dødsfall (24 prosent i 1998). Selvmord må derfor anses som en av de aller største trusler mot folkehelsen blant de unge. Forekomsten av selvmordsforsøk i aldersgruppene under 20 år er nesten dobbelt så høy blant jenter som blant gutter.
365. En handlingsplan mot selvmord ble avsluttet ved utgangen av 1999. Et nytt Oppfølgingsprosjekt - tiltak mot selvmord (2000 - 2002) ble etablert for å videreføre og sikre den kompetansen som er etablert. Hovedmålet er å styrke helsetjenestens kompetanse og tilbud til mennesker som er i selvmordskrise og forebygge selvmord blant utsatte grupper, deriblant barn og unge. Innenfor oppfølgingsprosjektet er forbygging av selvmord blant lesbiske og homofile også et definert satsningsområde. Det selvmordsforebyggende arbeidet videreføres i 2003. Selvmordsforebyggende arbeid utover 2003 besluttet i løpet av 2003.
366. Det skal videreføres og igangsettes forskning for å bidra til økt kunnskap om barn og unges psykiske helse generelt og selvmordsatferd spesielt. Det er etablert regionale ressursmiljøer med ansvar for arbeidet med å etablere rutiner ved institusjoner for pasienter som er innlagt etter selvmordsforsøk. Ressursmiljøene er avgrenset til hver enkelt helseregion. Det arbeides nå med å sikre varighet i arbeidet med forskning og kompetansebygging knyttet til forekomst og årsaker til selvmord, utover prosjektperioden fra 2000-2002. Dette blant annet for å sikre videreføring av kompetanse og kunnskap.

Forebygging av hiv og seksuelt overførbare infeksjoner

367. Hiv-infeksjon er fortsatt lite utbredt blant barn og unge i Norge. I løpet av de siste 10 år (1992-2001) er det diagnostisert i alt 1224 tilfeller av hiv-infeksjon i Norge, hvorav 53 tilfeller (0,4 prosent) er påvist blant unge under 20 år. Av disse 53 er 43 (81 prosent) innvandrere/flyktninger som ble smittet i sitt hjemland før ankomst til Norge, hvorav 24 antas smittet heteroseksuelt, 13 perinatalt og for seks er smittebakgrunnen ukjent. Av de 10 tilfellene som var bosatt i Norge da de ble smittet er tre smittet heteroseksuelt, to homoseksuelt og fem smittet perinatalt.
368. Statlige helsemyndigheter har siden 1983/84 drevet et aktivt forebyggende hiv/aids-arbeid. Den første handlingsplanen ble iverksatt i 1986. Fra samme år har Stortinget bevilget årlige øremerkede bevilgninger over statsbudsjettet. Den fjerde handlingsplanen "Ansvar og omtanke. Strategiplan for forebygging av hiv og seksuelt overførbare sykdommer" gjelder fra 2002. Strategiplanen vil være retningsgivende for arbeidet framover og bidra til at samfunnet står sterkere i møtet med både dagens og framtidige utfordringer. Et av hovedmålene er at antall nysmittede av hiv og seksuelt overførbare infeksjoner skal reduseres. Det andre hovedmålet er at alle som er smittet skal sikres god oppfølging uansett alder, kjønn, seksuell legning, bosted, etnisk bakgrunn og egen økonomi. Det er flere delmål som fokuserer spesielt på ungdom:

- Den forebyggende og helsefremmende innsatsen når det gjelder hiv og seksuelt overførbare infeksjoner rettet mot ungdom og unge voksne skal styrkes.
- Kondombruken skal økes gjennom bedre tilgjengelighet og atferdsendring.
- Spesielt sårbare eller utsatte personer med hiv og aids skal tilbys tilpasset oppfølging, dette gjelder i særlig grad kvinner og barn.
- Stigmatisering og diskriminering av personer med hiv og aids skal bekjempes.

369. Antall hiv-tilfeller påvist hos barn født av hiv-positive kvinner i Norge har holdt seg på et lavt nivå. Alt i alt er det diagnostisert 25 tilfeller siden 1983, 11 født i Norge og 14 født i utlandet. Av de fem barna påvist smittet i Norge på 1990-tallet, var mødrenes hiv-infeksjon kjent ved fødselen i to tilfeller. Mødrene til tre av barna var av utenlandsk opprinnelse.

370. Det er kjent at 60 hiv-positive kvinner har født i Norge i perioden 1983 til 31.12.2000, hvorav 37 etter 1990. Vurdert mot de to tilfellene av hiv-infeksjon hos barn der mødrenes hiv-infeksjon var kjent ved fødselen, har smitteoverføringen vært lav. Alle gravide kvinner tilbys gratis hiv-test, og så å si alle tar imot tilbudet.

371. Strategiplanen retter seg som det går fram av tittelen, også mot å forebygge seksuelt overførbare infeksjoner. Det er fortsatt høy forekomst av seksuelt overførbare infeksjoner hos ungdommer. For ungdom dreier det seg i særlig grad om genital chlamydiainfeksjon. Genital chlamydiainfeksjon er, som i den øvrige vestlige verden, svært utbredt i Norge. Infeksjonen overvåkes ikke i detalj og data for alder og kjønn er ikke tilgjengelig. Av de 10 000-14 000 tilfeller som påvises årlig er de fleste tilfeller unge under 25 år, og kliniske studier viser at infeksjonen også er utbredt blant ungdom under 20 år. Det antas at omlag 5 prosent av seksuelt aktive ungdommer rundt 20 år i Norge har en genital chlamydiainfeksjon.

372. Antall tilfeller av gonore har de siste 10 år variert rundt 200-300 meldte tilfeller per år hvorav omlag 20 tilfeller per år påvises hos unge under 20 år. Syfilis forekommer meget sjeldent hos unge under 20 år i Norge, og det er bare påvist fire tilfeller i denne aldersgruppen de siste 10 år i Norge. Infeksjonene Herpes genitalis og genitalt pappilomavirus overvåkes ikke i Norge, men er som i den øvrige vestlige verden, svært utbredt i Norge, også blant ungdom.

373. Det kan virke som om ungdom ser det å unngå graviditet som noe som angår dem mer enn å beskytte seg mot hiv og andre seksuelt overførbare infeksjoner. I strategiplanen fokuseres det derfor på at arbeidet rettet mot ungdom må intensiveres, og at det må gjøres i samarbeid med ungdommen selv. Kjønnsperspektivet må legges til grunn for dette arbeidet som også må ses i sammenheng med Handlingsplan for forebygging av uønskede svangerskap og abort 1999-2003 (*jf. pkt. 349 i denne rapporten*).

Helsefremmende og forebyggende arbeid

374. Fra "Livet under 18": Barn og unge i prosjektet uttrykker stor glede ved å bruke egne ressurser og skaperkraft, gjennom kultur og kunstneriske uttrykk. Mange legger vekt på at unge som får medvirke i planleggingen av hverdagen og framtida si, trives bedre enn de som ikke slipper til og blir kontrollert. På spørsmål om hva som vil være det viktigste for unge i framtida, svarer mange: tro (religion), deretter: toleranse og miljøvern. Barn og unge i prosjektet har også svart på hva de savner mest i livet sitt. Nesten alle savner nærvær av personer, ikke ting. Mange oppgir å savne pappa – men også savn av venner, besteforeldre og kjæledyr forekommer ofte.

375. Gjennom økt fokus på helsefremmende og forebyggende arbeid vil regjeringen stimulere til bedre helse hos barn og unge. Det vil bli lagt vekt på å styrke arbeidet overfor barn og ungdom med psykososiale problemer og psykiske vansker. Likeledes vil innsatsen for å fremme gode kostvaner, økt fysisk aktivitet, forebygging av uønskede svangerskap og abort, forebygging av røyking og alkohol- og øvrig rusbruk prioriteres. For å følge opp utfordringene i folkehelsearbeidet, har regjeringen nylig lagt fram en stortingsmelding - med mål og strategier for en nasjonal folkehelsepolitikk i det neste tiåret, hvor tiltak for å fremme barns og unges helse gjennom helsestasjons- og skolehelsetjenesten har en sentral plass. Jf. St.meld. nr. 16 (2002-2003) Resept for et sunnere Norge. Folkehelsepolitikken.

Helsestasjons- og skolehelsetjenesten

Jf. Norges første rapport, pkt. 6.4.1.1 og 6.4.1.2

376. Antall utførte årsverk i helsestasjons- og skolehelsetjenesten økte fra 1499 i 1987 til 3003 i 2001, dvs en fordobling av antall årsverk i løpet av 14 år. Årsverkene fordelte seg slik i 2001:

Leger	231 årsverk
Fysioterapeuter	271 årsverk
Helsesøstre, jordmødre og annet personell	2500 årsverk

377. I 1999 startet Opptrappingsplan for psykisk helse 1999-2006 som også omfatter styrking av helsestasjon- og skolehelsetjenesten. I opptrappingsplanen ligger det statlige øremerkede midler til helsestasjons- og skolehelsetjenesten tilsvarende 800 årsverk i løpet av planperioden. Midlene skal knyttes til personellgrupper som er lovpålagte i kommunehelsetjenesten (lege, jordmor, helsesøster og fysioterapeut) og andre personellgrupper dersom midlene går til økt aktivitet fra disse gruppene, jf. Rundskriv I-47/99 Helsestasjon for barn og for unge 0-20 år – eit kraftsenter for helse og oppvekst.

378. For å forebygge psykososiale problemer og bygge opp et tjenestetilbud til utsatte grupper er det satt av midler til praktiske forsøk med familiesentre i enkelte kommuner med sikte på å utvikle et helhetlig tilbud til barn og unge med hovedvekt på å møte psykososiale problemer.

Helsestasjon for ungdom

379. Helsestasjon for ungdom tilbyr veiledning og informasjon som omfatter bl.a. betydningen av egenomsorg, tilknytning til venner og familie, sosialt nettverk, ungdoms psykososiale og fysiske utvikling, seksualitet, samliv og prevensjon, smittevern, herunder forebygging av hiv og seksuelt overførbare infeksjoner, kosthold, tannhelse, røyk- og rusfrihet og fysisk aktivitet, herunder skade- og ulykkesforebygging.

Tradisjonsbestemt praksis som er skadelig for barnets helse (kjønnslemlestelse og tvangsekteskap)

Kjønnslemlestelse

Jf. Norges andre rapport, pkt. 162 – 163. Jf. også kap. I A, pkt. 46 - 47 i denne rapporten.

380. Regjeringen la fram Handlingsplanen mot kjønnslemlestelse i 2000. De fleste tiltakene i planen er prosjektorganisert og følges opp av prosjektet "OK - Omsorg og kunnskap mot kvinnelig omskjæring". Mye av virksomheten er knyttet til skolering, informasjons- og kommunikasjonstiltak. OK-prosjektet har en nasjonal og en lokal komponent. Sistnevnte retter innsatsen mot den somaliske befolkningen i Oslo, og har et generelt levekårsperspektiv hvorav arbeidet mot kjønnslemlestelse inngår i dette. Innsatsene skal utvikles i nært samarbeid med målgruppen.
381. Lov 15.12.95 om forbud mot kjønnslemlestelse er fulgt opp gjennom utarbeiding av en veileder for helsepersonell. Loven er også oversatt til 7 aktuelle språk og formidlet til ulike grupper gjennom helsestasjoner, m.m. Blant tiltakene i "Regjeringens innsats mot kjønnslemlestelse 2002" foreslås en ny bestemmelse i lov om forbud mot kjønnslemlestelse om plikt til å avverge brudd på loven for aktuelle yrkesgrupper som lærere, ansatte i barnevernet, i sosialtjenesten, helsepersonell og forstandere i trossamfunn. De regler som i dag kommer til anvendelse i straffeloven dekker bare unnlattelse av å søke avverget kjønnslemlestelse som må karakteriseres som grov legemsbeskadigelse. En ny bestemmelse om plikt til å avverge alle former for kjønnslemlestelse vil skape et bedre rettslig virkemiddel mot kjønnslemlestelse. For å følge opp dette tiltaket sendte Helsedepartementet i mars 2003 et høringsnotat om forslag til endringer i lov om forbud mot kjønnslemlestelse på høring.
382. Som ledd i regjeringens arbeid mot kjønnslemlesting gjennomføres en rekke tiltak i forbindelse med Norges internasjonale arbeid. Norge bidrar til å holde temaet på dagsorden i internasjonale fora som FNs menneskerettighetskommisjon, FNs kvinnekommisjon og også under spesielle arrangementer som UNGASS, Generalforsamlingens spesialsesjon for barn i New York i mai 2002. Under FNs Menneskerettighetskommisjon i Genève våren 2000 ble det understreket i det norske hovedinnlegget at æresdrap, kjønnslemlesting og tvangsekteskap er praksiser som krever internasjonal fordømming. Temaet ble på samme måte tatt opp fra norsk side under FNs Kvinnekommisjons sesjon i 2002. Begge steder uttrykte Norge sin klare støtte til resolusjoner som fordømmer kjønnslemlesting. Arbeidet ble også fulgt opp under FNs 57. Generalforsamling i New York.
383. Videre er Norge også i gang med å styrke vår egen innsats på dette området innenfor bistanden. NORAD har som følge av dette utarbeidet et utkast til en internasjonal handlingsplan som er under bearbeidelse i Utenriksdepartement. Planen vil bli lansert i løpet av våren 2003. Arbeidet med å utvikle denne har vært gjenstand for en svært grundig prosess innad i NORAD og har også inkludert en rekke andre aktører, herunder andre deler av forvaltningen, berørte frivillige organisasjoner og forskere.
384. NORAD yter for tiden støtte til lokale organisasjoner i Etiopia som arbeider mot kjønnslemlestelse. Som del av arbeidet har man finansiert en "base line survey" som bl.a. har søkt å kartlagt omfanget av kjønnslemlestelse. Arbeidet skjer i samarbeid med lokale organisasjoner. I tillegg finansierer NORAD prosjekter mot kjønnslemlestelse ledet av Redd Barna og Kirkens Nødhjelp i Etiopia. NORAD avholdt våren 2002 et møte med representanter fra ambassadene i Etiopia, Uganda og Tanzania angående arbeidet mot kjønnslemlestelse. Dette arbeidet vil bli tett fulgt opp og vil eventuelt bli utvidet til også å omfatte andre aktuelle ambassader i regionen.

385. I tråd med tiltaksplanen som regjeringen kom med i 2002 har NORAD også bidratt til å etablere et nettverk bestående av frivillige organisasjoner i Norge som er involvert i, eller planlegger å bli involvert i, arbeidet mot kjønnslemlestelse.

Tvangsekteskap

386. Gjennom handlingsplanen mot tvangsekteskap (1998-2001) har Barne- og familiedepartementet koordinert Regjeringens innsats for å forebygge og hjelpe ungdom som trues med eller utsettes for tvangsekteskap. I regjeringens tiltak vektlegges bidrag til kommunikasjon og mekling mellom barn og foreldre, hjelp til krisebolig i særlig utsatte situasjoner, samt dialog og samarbeid med ulike miljøer. En fornyet innsats med 30 nye tiltak ble presentert av Regjeringen våren 2002. *Jf. kap. I B, pkt. 48 - 52 i denne rapporten.*

Internasjonalt samarbeid om barn og helse

387. I WHO, som Norge er medlem av, arbeides det med mange helsespørsmål som angår barn og unge, feks hva gjelder mor-barn og reproduktiv helse, tobakk, alkohol og fattigdom. For tiden har WHO et særlig fokus på ”Children’s Environmental Health.” Spørsmål knyttet til barn og helse ivaretas både i utviklings- og helsepolitikken.

B. Folketrygd og barneomsorgstjenester (artikkel 26 og 18, nr. 3)

Barnetrygd

Jf. Norges 2. rapport, pkt. 181 – 185.

388. Barnetrygd ytes for barn som er bosatt i Norge. Med virkning fra 1. mai 2000 er barnetrygdalderen hevet fra 16 til 18 år. Endringen ble finansiert ved at satsene for de andre aldersgruppene ble redusert noe. Barnetrygden utbetales til den som har barnet boende fast hos seg. De siste årene er ikke barnetrygden blitt prisjustert. I 2002 ble det utbetalt 15 milliarder kroner i barnetrygd. I gjennomsnitt hadde 1 072 883 barn rett til barnetrygd.

389. Fra 1. januar 2001 er barnetrygden lik for alle barn, uavhengig av hvilket nummer i søskenflokket barnet er.

390. I 2003 utgjør ordinær barnetrygd 11 664 kroner årlig per barn. Enslige forsørgere har rett til barnetrygd for ett barn mer enn de faktisk har (utvidet barnetrygd). Det blir utbetalt et småbarnstillegg på 7 884 kroner per år for barn i alderen 1 til 3 år. Dette tillegget bortfaller fra 1.8.03. Til enslige forsørgere som fyller vilkårene for rett til utvidet barnetrygd og full overgangsstonad etter folketrygdloven, og som har barn i alderen 0 til 3 år, ytes det et ekstra småbarnstillegg (7 884 kroner per år). Familier bosatt i Finnmark og i enkelte kommuner i Nord-Troms mottar et ekstra tillegg som årlig utgjør 3 792 kroner per barn.

Foreldrepermisjon

Jf. Norges andre rapport, pkt. 190 – 193.

391. Når det gjelder lønnskompensasjon ved permisjon i forbindelse med fødsel og adopsjon vises det til opplysninger gitt i Norges andre rapport. Med virkning fra 1. juli 2000 er det innført selvstendig opptjeningsrett for far. Det innebærer at far kan opptjene rett til fødselspenger selv om mor ikke har opptjent slik rett. For at far skal få

fødselspenger er det imidlertid fortsatt et krav at mor ikke samtidig er hjemme og tar seg av barnet.

Kontantstøtte

Jf. Norges 2. rapport, pkt. 201.

392. Kontantstøtteordningen ble innført fra høsten 1998. Formålet med ordningen er å sikre familien mer tid til selv å ta omsorg for egne barn, gi familien reell valgfrihet til å velge omsorgsform for barna og å sikre større likhet i overføringene den enkelte familie mottar til barneomsorg fra staten, uavhengig av hvordan barnetilsynet blir ordnet. For barn i alderen 1 til 3 år som ikke gjør bruk av barnehageplass som mottar statlig driftstilskudd, ytes det kontantstøtte med 36 000 kroner per år. Fra 1. august 2003 økes kontantstøtten til 43 884,- pr. år. For barn som har deltids plass i barnehage kan det utbetales delvis kontantstøtte etter visse satser. Det er ikke et vilkår for rett til kontantstøtte at foreldrene passer barnet selv.

393. Om lag 75 prosent av ett- og toåringene har kontantstøtte. Dette tallet har holdt seg forholdsvis stabilt siden innføringen i 1998. I 2001 ble det utbetalt 3 milliarder kroner i kontantstøtte.

Jf.1 Barnekomitéens merknad 42/anbefaling 43.

394. *Komiteén uttrykker bekymring over det udekkede behovet for barnehageplasser, og at kontantstøtten ikke kompenserer for dette behovet. Komiteén anbefaler å evaluere kontantstøtten, og samtidig opprettholde målsettingen om å gi alle barn tilbud om barnehageplass.*

395. Regjeringen arbeider kontinuerlig for å sikre at alle som ønsker det får en barnehageplass til sine barn som står i rimelig forhold til det behov de har, og til en overkommelig pris. Det pågår et arbeid hvor både finansielle og juridiske virkemidler vurderes for å nå målsettingen om å gi alle barn tilbud om barnehageplass.

396. Kontantstøtteordningen har vært gjenstand for en bred evaluering. Blant annet ble det gjennomført to nesten tilsvarende undersøkelser våren 1998 og våren 1999. Resultatene er presentert i en stortingsmelding om evaluering av kontantstøtten (St.meld. nr. 43 (2000-2001)).

397. Kontantstøtteundersøkelsene viste at det var en lavere andel som benyttet kontantstøtte i de familiene der mor hadde høy inntekt og høy utdanning. Andelen som mottok kontantstøtte var også lavere i familier der familieinntekten i utgangspunktet var høy.

398. Andelen hjemmearbeidende blant mødre med yngste barn i kontantstøttealder var nesten uforandret fra 1998 til 1999. Det var imidlertid blitt mer vanlig med deltidsarbeid for denne gruppen. Mødrene reduserte i gjennomsnitt arbeidstiden med 1,5 timer. Mødrene med den høyeste utdanningen reduserte arbeidstiden sin mest. Fedre med barn i kontantstøttealder arbeidet ikke mindre enn før.

399. Nærmere to tredjedeler av barna som det ble mottatt kontantstøtte for ble i hovedsak passet av foreldrene. 15 prosent hadde dagmamma eller praktikant. 13 prosent hadde kombinerte eller andre løsninger. Foreldrene var i noe større grad blitt en del av tilsynet

etter innføringen av kontantstøtten. Barn i kontantstøttealder ble passet av foreldrene i om lag 2,5 timer mer per uke.

400. Det var blitt noe færre småbarn i barnehagene. Totalt sett hadde barnehageutbyggingen fortsatt, men med redusert vekst. Konsekvensene for familiene som ønsker barnehage som en del av tilbudet til småbarna sine, var et noe mindre tilgjengelig tilbud enn tidligere
401. I 1999 foretrakk 53 prosent av foreldre til ett- og toåringer og 80 prosent av foreldre til tre- til femåringer et tilsyn som inkluderte barnehage. Om lag en tredjedel av kontantstøttemottakerne ønsket barnehage som en del av tilsynet. Generelt var småbarnsmødre positive til mer samvær med sine barn, og av velferdsordninger for småbarnsfamilier foretrakk de ordninger som gir mulighet til mer tid med barna.
402. I en rapport som inngår i kontantstøtteevalueringen er det konkludert med at kontantstøtten ikke har hatt noen synbar effekt på antall barn med funksjonshemninger i barnehagen.
403. En undersøkelse viser at bruk av barnehage som hjelpetiltak i barnevernet ikke er blitt påvirket av innføringen av kontantstøtten.
404. Kontantstøtteevalueringen ble behandlet i Stortinget våren 2002. Et flertall vil videreføre kontantstøtten. Stortinget ønsker imidlertid enkelte endringer i ordningen, blant annet for å gjøre det enklere å kombinere deltids plass i barnehage med delvis kontantstøtte. Stortinget ønsker også at det legges til rette for at kvinner med minoritetsbakgrunn ikke skal tape økonomisk ved at de må gjøre bruk av barnehageplass mens de får norskopplæring, og dermed mister kontantstøtte.

Overgangsstonad under folketrygden til fraskilte, separerte og enslige forsørgere
Jf. Norges første rapport, punkt 6.5.3 og Norges andre rapport pkt. 194.

405. Med virkning fra 1. mai 2002 er full overgangsstonad kr 100 215 p.a.

D. Levestandard (artikkel 27, nr. 1-3)

Jf. Norges første rapport, pkt. 6.6 og Norges andre rapport, pkt. 206-207.

Den økonomiske situasjonen for barnefamilier – familier med lav inntekt

406. Inntektsutviklingen for husholdninger har vært svært god på 1990-tallet. Husholdninger med barn er blant de som har opplevd den sterkeste inntektsveksten. Dette gjelder både par med barn og enslige forsørgere. Særlig barn under 6 år opplevde en sterk økning i husholdningsinntekten. Dette skyldes blant annet økte arbeidsinntekter for småbarnsfamilier og økte overføringer til gruppen.
407. Statistisk sentralbyrå har i en rapport fra 2001 belyst forekomsten av barn i husholdninger med lav inntekt. Studien viser at mellom 2,6 prosent og 3,1 prosent av alle barn under 18 år levde i husholdninger med en inntekt under halvparten av medianinntekten i 1998. Dette tilsvarer mellom 27 000 og 32 000 barn. For noen av disse husholdningene er problemene imidlertid kortvarige. Dersom barna følges i en treårsperiode (1996-98), viser studien at mellom 1,7 prosent og 2,4 prosent bodde i hushold med vedvarende lavinntekt. Dette tilsvarer et antall på mellom 14 000 og 19 000

barn. Norge har sammenlignet med andre industrialiserte land, sammen med andre nordiske land, den laveste andelen barn i husholdninger med lavinntekt. Det vises til rapporten ”Barn i husholdninger med lav inntekt: Omfang, utvikling, årsaker”. Rapporten er utarbeidet av Statistisk sentralbyrå etter oppdrag fra Barne- og familiedepartementet.

408. Det store flertallet av barn i husholdninger med vedvarende lavinntekt, har foreldre som helt eller delvis står utenfor arbeidsmarkedet. Mellom 60 og 70 prosent av disse barna tilhører husholdninger der ingen voksne er yrkesaktive. Mellom halvparten og to tredjedeler av barna tilhørte en husholdning med enslig forsørger. Innvandrerbarn er videre klart overrepresentert blant barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt. Annethvert barn i denne gruppen var førstegenerasjons innvandrere eller norskfødt med to utenlandsfødte foreldre.
409. Det er opplagt at barn i husholdninger med lav inntekt i mindre grad har tilgang til goder som oppleves som selvfølgelig for andre barn i dagens velferdssamfunn. Det krever mer ressurser enn tidligere for å delta i normale aktiviteter i forbindelse med lek, skole og fritid. I et samfunn med generelt høy levestandard og sterkt kjøpepress rettet mot barn og unge kan det være en ekstra belastning å leve i en familie med vedvarende lavinntektsproblemer. Det kan være grunn til å anta at mange barn og unge forsøker å skjule familiens økonomiske problemer og konsekvensene av slike problemer.
410. Regjeringen la i 2002 fram en tiltaksplan mot fattigdom, jf. St.meld. nr. 6 (2002-2003). Barnefamilier med vedvarende lavinntekt er en prioritert målgruppe i tiltaksplanen. Yrkesaktivitet blant foreldrene er den klart viktigste forutsetningen for å motvirke fattigdom og bedre oppvekstvilkårene til barn som lever i lavinntektsfamilier. Tiltak som kan bidra til å styrke foreldrenes arbeidstilknytning står sentralt i tiltaksplanen. Regjeringen vil også gjennomføre målrettede forbedringer i velferdstjenestene. Tiltaksplanen inneholder følgende enkelttiltak som vil bidra til å bedre situasjonen for vanskeligstilte barnefamilier og barn/ungdom:
- Bedre overgangsstønning for enslige forsørgere – for å fullføre utdanning
  - Målrettede arbeidsmarkedstiltak
  - Bedre bostøtteordning for vanskeligstilte barnefamilier
  - Gratis grunnskole
  - Økt innsats for å unngå at ungdom faller ut av videregående opplæring
  - Omlegging av stønadsordningen for unge elever med rett til videregående opplæring
  - Styrking av skolehelsetjenesten
  - Økt satsing på ”Ungdomstiltak i større bysamfunn” (se pkt. 413 nedenfor)
  - Tiltak for økt deltakelse for barn og unge med innvandrerbakgrunn
  - Bedre målretting av barnevernstjenesten.
411. Sosialdepartementet ga i februar 2001 veiledende retningslinjer for utmåling av stønning til livsopphold etter sosialtjenesteloven. Formålet med de veiledende retningslinjene er en mer ensartet praksis i kommunene, større likhet i stønning på tvers av kommuner og å gi et signal om tilrådelig stønningnivå. Retningslinjene inneholder egne veiledende satser for barns livsopphold. Barnesatsene ble i 2002 hevet utover det som følger av en prisjustering. I tillegg til de veiledende satsene for barns livsopphold, er det i rundskriv til kommunene gitt et signal om at det ved utmåling av stønning til barnefamilier må tas særlig hensyn til at barn skal ha en så normal oppvekst som mulig.

412. Regjeringen har i statsbudsjettet for 2002 økt barnetillegget til uføre- og alderspensjonister med barn under 18 år med kr 5 136 pr. år, slik at barnetillegget nå utgjør 40 prosent av grunnbeløpet i folketrygden.
413. Barne- og familiedepartementet forvalter tilskuddsordningen ”Ungdomstiltak i større bysamfunn”. Målet med ordningen er å bedre oppvekst- og levekår for ungdom i større bysamfunn (10 byer i 2002) og målgruppen er ungdom med spesielle behov og utsatte ungdomsgrupper og ungdomsmiljø, spesielt i områder med store levekårsproblemer. Fra og med 2002 vektlegges særlig arbeid og innsats som tar sikte på å nå barn og unge berørt av fattigdomsproblemer ved tildeling av midler.

Gratisprinsippet i grunnskolen

414. Regjeringen la 14. juni frem for Stortinget et forslag om ny lovregel i opplæringsloven om gratisprinsippet i grunnskolen. Forslaget er en viktig presisering og veiledning i hvordan gratisprinsippet skal praktiseres. Alle aktiviteter som er en del av grunnskoleopplæringen, skal være gratis. Det betyr bl.a. at kommunenes begrensede adgang etter gjeldende rett til å ta betaling for reise- og oppholdsutgifter ved leirskoleopphold faller bort. Kommunene må oppfylle minimumsforpliktelsene i henhold til opplæringsloven med forskrift. Kommunene kan ikke la være å utstyre elevene med lærebøker og hensiktsmessig skrive- og tegneutstyr. Skolene kan motta gaver fra foreldre o.a under forutsetning av at gavene er frivillige.

Kapittel VII – Utdanning, fritid og kulturelle aktiviteter

A. Utdanning, inkludert fagopplæring og veiledning (artikkel 28)

Grunnskolen (art. 28.1 a)

Jf. Norges andre rapport, pkt. 208-213.

415. I 2001/2002 var det totalt 3 147 kommunale og interkommunale grunnskoler med til sammen 588 521 elever, og 98 ordinære private grunnskoler med 10 734 elever.
416. Ny opplæringslov for grunnskolen og videregående opplæring ble vedtatt av Stortinget 17. juli 1998. Loven trådte i kraft 01.08.1999. Opplæringsloven er en felles lov om grunnskolen og den videregående opplæringen som erstatter grunnskoleloven, lov om videregående opplæring og fagopplæringsloven. Videre går visse deler av voksenopplæringsloven inn i den nye loven. Dette gjelder de delene i voksenopplæringsloven som inneholder regler om spesialundervisning på grunnskolens område, og regler om grunnskoleopplæring og videregående opplæring spesielt organisert for voksne. Bakgrunnen for den nye opplæringsloven var reformer gjennomført på 90-tallet. Loven dekker det samlede skoleløpet fra 6 års alder til og med videregående opplæring. Kirke- utdannings- og forskningsdepartementet har gitt en felles forskrift for hele opplæringsloven: Forskrift 28.06.1999 nr. 722 til opplæringslova. *Jf. også kap. III D, pkt. 202 - 205 i denne rapporten.*
417. Fra ”Livet under 18”: Gjennom ”Elevinspektørene” svarer litt over 80 prosent av elevene at de trives på skolen. De har også blitt spurt om hvor godt de selv opplever at de lærer av ulike arbeidsmåter. Flest – 81,4 prosent - oppgir at de lærer veldig godt eller godt av å ha prosjektarbeid.

Nesten 60 prosent sier de ønsker mer av denne arbeidsmåten. På spørsmål om inneklimaet i skolen svarer 57 prosent at inneklimaet på deres egen skole er ganske eller veldig dårlig.

418. I november 2002 vedtok stortinget en innskjerping i opplæringslovens bestemmelser om bl.a. det psykososiale miljøet, jf. Ot.prp. nr. 72 (2001-2002). Om tiltak mot mobbing i skolen *jf. kap. III A, pkt. 127 - 131 i denne rapporten.*
419. Regjeringen ønsker å styrke opplæringen i grunnskolen i basisfagene lesing, skriving og matematikk. Dette skal sikres dels gjennom økt timetall og styrking av begynneropplæringen, dels gjennom omlegging av lærerutdanningen og etter/videreutdanning for lærere og mer relevant bruk av IKT. Timetallet i norsk økes med gjennomsnittlig 1 time pr. uke i 2., 3. og 4. klasse fra og med høsten 2002. Læringscenteret vil i 2003 utarbeide en plan for styrking av leseferdigheter og fremme av leselyst, herunder kompetanseutvikling i bruk av skolebibliotek.
420. Utdannings- og forskningsdepartementet arbeider med å lage en helhetlig strategiplan for realfagene i hele utdanningsløpet. Læringscenteret arbeider med å lage en handlingsplan for styrking av matematikkfaget i skolen. Nasjonalt senter for matematikk i opplæringen er opprettet fra august 2002. Det er foreslått å øke timetallet i matematikk med to timer på 5. – 7. trinn fra 2003.
421. **Fra "Livet under 18": Barn og unge i prosjektet opplever at data er en mulighet for å lære, møte verden, møte ulike kulturer og forstå mer. Men det må tas mer aktivt i bruk, unge vil lære – de kan ofte mer enn voksne og ønsker seg voksne som vil utforske sammen med dem. Data, film og video oppleves som en positiv del av barn og unges hverdag og de forstår og kommuniserer gjerne med bildespråk framfor ord. Gjennom "Elevinspektørene" svarer over 60 prosent at de ønsker å bruke PC/Internett, TV, film og video mer i opplæringen på skolen – for å lære bedre.**

Skolefritidsordningen

422. Etter opplæringsloven § 13-7 har alle kommuner plikt til å ha SFO for elever fra 1.-4. klassetrinn i grunnskolen. Omfanget av kommunes forpliktelser er svært begrenset. Kommune er ikke forpliktet til å opprette et bestemt antall plasser eller til å gi tilbud ved mer enn en av skolene i kommunen. Plikten til å ha SFO gjelder bare i skoleåret og gjelder bare før og etter skoletid og omfatter ikke lignende ordninger midt i skoletiden. Opplæringsloven gir ikke elevene rett til plass i SFO, jf. Ot. prp. nr. 60 (97-98) s. 2.
423. Søknad om kommunal SFO behandles etter alminnelige forvaltningsrettslige regler, som bl.a beskytter mot usaklig forskjellsbehandling. Kommunes avgjørelse av om en elev skal få plass i SFO, er enkeltvedtak etter forvaltningsloven, og kan påklages. Forskrift 28.06.199 nr. 722 til opplæringsloven kapittel 23 inneholder forskjellige regler om SFO.

Ny lov om frittstående skoler

424. Høsten 2002 la regjeringen fram Ot.prp. nr. 33 (2002-2003) om lov om frittstående skoler (friskoleloven) med høringsfrist 1. september 2002. Regjeringen ser tilbudene i frittstående skoler som et viktig supplement og alternativ til den offentlige skolen, og ønsker å øke innslaget av disse og dermed mangfoldet i sektoren. Regjeringen vil fremme forslag om avvikling av privatskoleloven til fordel for en ny friskolelov, med større rom for mangfold og færre begrensninger enn dagens lov. De mest vesentlige

endringsforslagene vil gjelde grunnskolenivået. I forslaget åpnes det for godkjenning av internasjonale skoler.

425. I forslaget til ny lov om frittstående skoler har departementet lagt vekt på å synliggjøre barnekonvensjonens bestemmelser. Det har ikke vært gjort omfattende endringer i privatskoleloven siden den ble vedtatt, og det ble ikke foretatt endringer i loven i forbindelse med at Norge ratifiserte barnekonvensjonen i 1991.
426. Konvensjonens artikkel 28, *Retten til utdanning*, vil bli synliggjort gjennom lovfesting av opplæringsplikten, lovfesting av bestemmelser om reglement og disiplin og lovfesting av rådgivningsplikten. Privatskoleloven har ingen regler om rett til rådgivning. Etter barnekonvensjonen artikkel 28 nr. 1 bokstav d skal staten gjøre informasjon og veiledning om undervisning og fagutdanning tilgjengelig og oppnåelig for alle barn. Retten til rådgivning er lovfestet i opplæringsloven § 9-2. Departementet foreslår derfor en lovfestet rett til rådgivning for elever i frittstående skoler. For å synliggjøre barnekonvensjonens artikkel 28 nr. 2, slik det er gjort i opplæringsloven, vil departementet videre foreslå en bestemmelse om at fysisk refsing eller annen krenkende behandling ikke må benyttes.
427. Privatskoleloven har ingen bestemmelser om rett til fritak fra religiøse aktiviteter m.m. Departementet legger til grunn at de samme hensyn som ligger bak reglene om fritak i opplæringsloven § 2-4 fjerde og femte ledd også kan gjøre seg gjeldende for elever i frittstående grunnskoler. For å synliggjøre artikkel 14 i barnekonvensjonen, *Tanke-samvittighet og religionsfrihet*, foreslås derfor en bestemmelse i den nye loven som viser til opplæringsloven § 2-4 fjerde og femte ledd. Det er etter departementets syn ikke ønskelig med en ordning der elever skal kunne be seg fritatt fra deler av undervisningen som innebærer utøving av den religionen og/eller det etiske grunnlaget som skolen bygger på. Etter forslaget gjelder derfor ikke retten til fritak fra religiøse aktiviteter m.m. for elever i frittstående grunnskoler som bygger på et religiøst og/eller etisk grunnlag.
428. Opplæringsloven § 1-2 siste ledd har regler om mobbing m.v. Departementet foreslår at denne bestemmelsen også tas inn i forslaget til lov om frittstående skoler. Også bestemmelsen om innskjerping i opplæringslovens bestemmelser om det psykososiale miljøet vil bli foreslått tatt inn i lov om frittstående skoler. *For nærmere utdyping av disse bestemmelsene, se kap. III A, pkt. 127 - 128 i denne rapporten.*

Lærerenes kvalifikasjoner og lønnsnivå

Jf. Barnekomiteens merknad 44/anbefaling 45

429. *Komiteén uttrykker bekymring over begrensninger og manglende spesialisering i noen læreres utdanningsbakgrunn. Den anbefaler at parten ser nærmere på følgene av lave lærerlønninger og andre forhold, og iverksetter tiltak for å ta hånd om de problemer som avdekkes.*
430. I lærerutdanningene er det etablert en ordning med vurdering av studentenes skikkethet. Studenter som ikke er egnet til å lede læringsprosesser overfor barn og unge, men som det kan være vanskelig å stryke ved ordinære prøver og i praksisundervisning, vil etter en vurdering av skikkethet bli utelukket fra læreryrket i barnehage og skole. Hensynet til barn og unge er den viktigste grunnen for en slik vurdering av lærerstudenter. Lærere er en vesentlig faktor i et barnas oppvekstmiljø, og det er nødvendig å sikre at de lærerne som utdannes kan virke til barnas beste. Barn og foreldre har krav på at lærere

ivaretar barns og unges læring og utvikling på en god måte og arbeider for å fremme de mål som er satt for barnehage og skole.

431. Ny forskrift om Lærarkompetanse trådte i kraft 01.08.02. Den fastsetter minimumskrav for tilsetting av lærere i grunn- og videregående opplæring. Utgangspunktet for endringene i ny forskrift om lærerkompetanse har vært at de tidligere kompetansekravene skal føres videre. Dette er i høy grad fulgt opp, men i stedet for å liste opp de enkelte utdanningene som kan godtas, viser den nye forskriften hva som er minimumskravene for å kunne bli tilsatt som lærer med full kompetanse. De kravene som skal stilles til den enkelte lærer utover minimumskravene, er det opp til arbeidsgiver selv å fastsette. Dersom det til en utlyst lærerstilling ikke melder seg søkere som helt ut fyller kompetansekravene i forskriften, sier de nye reglene at arbeidsgiveren, i enkelte situasjoner, kan tilsettes på vilkår uten full kompetanse. En konsekvens av den nye forskriften er at departements hjemmel for å dispensere fra forskriften bortfaller fra 01.08.02.
432. Det er vedtatt å styrke arbeidet med veiledning av nyutdannede lærere. En god sosialisering til yrket det første året har stor betydning for å få tro på egne evner og lyst til å bli i læreryrket.
433. I 1999 var 70 prosent av dem som ble tatt opp til allmennlærerutdanning kvinner. For førskolelærerutdanningen var prosentsatsen 90. I omfattende nasjonale rekrutteringskampanjer i 2001 og 2002 er et spesielt fokus rettet mot å rekruttere flere menn.
434. Ved hovedtariffoppgjøret 1. mai 2000 ble det inngått en intensjonsavtale om lærernes lønnsnivå mellom staten v/AAD og hovedsammenslutningene. Bakgrunnen for avtalen var Stortingsmelding nr. 12 (1999-2000) ”...og yrke skal båten bere..” en handlingsplan for rekruttering til læreryrket, og Stortingets behandling av denne. Med bakgrunn i ovenstående er det inngått to avtaler, den første med virkning fra 01.08.00 og den andre med virkning henholdsvis fra 01.01. og 01.08.02. I forbindelse med avtalene er lærere og skoleledere gitt 5 lønnstrinn. Inkludert tillegg gitt ved de ordinære tariffoppgjørene har lærerne i perioden 01.05.00 – 01.08.02 fått fra 8 til 11 lønnstrinns tillegg (avhengig av utdanning og ansiennitet fra ca. 45 000 til ca. 85 000 kr). I samsvar med intensjonserklæringen er det også ført lokale forhandlinger i den enkelte kommune/fylkeskommune både i 2000 og 2001. Disse forhandlingene har gitt mange lærere ytterligere lønnstillegg.
435. Regjeringen vil styrke etter- og videreutdanningen av skoleledere og lærere lokalt. Deler av det treårige (2000-2002) kompetanseutviklingsprogrammet Samtak vil bli vurdert videreført i 2003. Utdannings- og forskningsdepartementet vil ellers samarbeide med Barne- og familiedepartementet om videreutdanning for førskolelærere i barnehagen.
436. Det skal lages en felles, nasjonal utdanningsportal som skal gjøre det lettere å finne læringsressurser på nettet, og det ble fra høsten 2002 gitt tilbud om grunnleggende opplæring i pedagogisk bruk av IKT for lærere. Arbeidet med digitale læremidler skal intensiveres og flere skoler skal få bredbåndstilknytning.
437. I mars 2002 la regjeringen frem en stortingsmelding om en ny og forsterket allmennlærerutdanning; St.meld. nr. 16 (2001-2002) *Kvalitetsreformen - Om ny*

lærerutdanning. Endringene av lærerutdanningene tok utgangspunkt i reformene i høyere utdanning og en evaluering som ble organisert av Norgesnettrådet. Ut fra dette var det blant annet ønskelig å tilpasse lærerutdanningen til ny gradsstruktur, delegere større ansvar til institusjonene for å utforme lærerutdanningen, legge til rette for større valgfrihet for studentene og arbeide for større yrkesretting av utdanningen. Siktemålet med reformen var å legge til rette for en utdanning som er mangfoldig, krevende og relevant. I meldingen går regjeringen inn for å opprettholde fire års utdanningsløp, men øke den valgfrie delen fra ett til to år og redusere den obligatoriske delen fra tre til to år. Det legges særlig vekt på å styrke fagene norsk og matematikk, som sammen med pedagogikk med profesjonskunnskap og KRL skal inngå i den obligatoriske delen. Her inngår også en enhet med grunnleggende lese-, skrive- og matematikkopplæring.

Elever med særskilte opplæringsbehov

Jf. Norges andre rapport, pkt 219

438. De fleste elevene med særskilte opplæringsbehov går i dag i ordinære klasser, med ulike former for spesialundervisning etter enkeltvedtak og individuell opplæringsplan. Totalt er det om lag 6 prosent av elevene i grunnskolen og 4-5 prosent av elevene i videregående opplæring som får spesialundervisning etter enkeltvedtak. Elever med behov for spesialundervisning har rett på inntil til sammen 5 års videregående opplæring, med andre ord rett til inntil 2 års ekstra heltidsopplæring. Utdannings- og forskningsdepartementet har i 2001 utarbeidet en veiledning for grunnskolen og videregående opplæring med tittelen "Spesialundervisning i grunnskole og videregående opplæring". Dette er et hefte om regelverk, prosedyrer og prosesser. Hftet tar sikte på å være til hjelp for å videreutvikle samarbeidet mellom skole, PPT og andre i den hensikt å forbedre kvaliteten på dette opplæringstilbudet.
439. Under 0,5 prosent av elevene i grunnskole og videregående opplæring, totalt ca 3 100 elever, var i 1996 i spesialskoler eller egne organisatoriske tiltak utenfor de vanlige skolene. Disse tallene omfatter alle kategorier funksjonshemmede (inkludert elever ved skoler innenfor barneverninstitusjoner, psykiatriske institusjoner og rusmiddelinstitusjoner). I tillegg kommer vel 600 elever tilknyttet fengselsundervisningen.
440. Når det gjelder segregerte opplæringstilbud i statlig regi, finner vi i dag dette kun innenfor hørselssektoren (skoleavdelinger ved kompetansesentra for hørsel under Statlig spesialpedagogisk støttesystem), totalt om lag 300 helårselever.
441. Det er etablert et statlig spesialpedagogiske støttesystemet som har som overordnet mål å gi veiledning og støtte til kommuner og fylkeskommuner, slik at kvaliteten på tilbudet for barn, unge og voksne med særskilte opplæringsbehov ivaretas. Støttesystemet omfatter i dag 17 kompetansesentra innenfor områdene syn, hørsel, sammensatte læreversker, atferdsversker, språk- og taleversker. Støttesystemet omfatter også statlig syns- og audiopedagogtjeneste på fylkesplanet og noen mindre enheter med tilbud til mindre grupper av funksjonshemmede.

Spesielle tiltak overfor elever med minoritetsbakgrunn

442. Mange minoritetsspråklige elever står overfor særskilte språklige og kulturelle utfordringer i opplæringen. Mange av disse kommer til skolen med svært begrensede ferdigheter i norsk. Nyere forskning viser at elever fra språklige minoriteter har svakere skoleprestasjoner og dårligere progresjon enn elever med norsk språkbakgrunn. Dette

stiller norsk skole overfor nye utfordringer. Ulike sider ved dette er nærmere omtalt i St. meld. nr. 25 (1998/99) Morsmålsopplæring i grunnskolen.

443. Barn fra språklige minoriteter blir som regel tilbudt undervisning i sitt morsmål som et verktøy for å lære norsk språk. Barna kan få sin tidlige lese- og skriveopplæring på morsmålet og undervisning i andre fag både på norsk og på morsmålet. I 2001/2002 fikk 3.1 prosent av alle barn i grunnskolen sin utdanning på et annet morsmål enn norsk. Ordningen for særskilt norskopplæring innebærer at elever med annet morsmål enn norsk og samisk skal få særskilt norskopplæring inntil de har tilstrekkelige kunnskaper i norsk til å følge vanlige norskopplæring. Elevene kan enten følge læreplanen i norsk som andrespråk (NOA), eller få annen særskilt norskopplæring etter behov.
444. Departementets intensjon med NOA er at faget skal være et midlertidig opplæringstilbud. Departementet har gjennom ulike handlingsplaner forpliktet seg til å iverksette tiltak for å forbedre praktiseringen av NOA. Senter for kompetanseutvikling i den flerkulturelle skolen (SEFS) skal utarbeide kompetanseutviklingstiltak på feltet, og det skal lages klare kriterier for når en elev skal avslutte opplæringen og gå over til ordinær norskundervisning. Statistikkarbeidet skal forbedres, og fylkesmennene skal rapportere årlig om oppfølgingen av arbeidet. Videre skal kommunene informeres om konsekvensene for den enkelte elev ved valg av læreplan i norsk. Læringscenteret har utarbeidet en kunnskapstaus om hvordan elever med NOA med særskilte behov klarer seg i utdanningsløpet. Når det gjelder tiltak overfor elever med minoritetsbakgrunn i videregående skole, *se pkt. 459 i denne rapporten.*
445. Skoleåret 2001/02 var det i alt 2527 grunnskoleelever som fikk opplæring i samisk på de tre nivåene der slik opplæring blir gitt. Ved 34 skoler har 1024 samiske barn fått sin utdanning på samisk med norsk som andrespråk.
446. Utdannings- og forskningsdepartementet har etablert FUG-prosjektet: "Foreldre med minoritetsspråklig bakgrunn – en ressurs for elevenes opplæring i skolen" som startet opp i 2002. Hovedformålet er å gjøre foreldre med innvandrerbakgrunn bedre i stand til å oppdra og veilede sine barn i det norske samfunnet og i forhold til den norske grunnskolen. Prosjektet inngår som et av tiltakene i Handlingsplanen mot rasisme og diskriminering (2002-2006).
447. Regjeringen ga i juni 2002 ut en Handlingsplan for økt deltakelse i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn, der et av målene er bedre språk og samfunnskunnskaper hos barn og foreldre, og mer foreldresamarbeid. Et annet mål er større deltakelse fra innvandrerungdom i kultur og idrett. Se nærmere beskrivelse av tiltakene i *kapittel III D, pkt. 212 i denne rapporten.*
448. Mødrenes norskkunnskaper synes å ha stor betydning for elevenes skoleprestasjoner. I følge en forskningsrapport fra 1998 har 72 prosent av elever med mødre uten norskkunnskap svake skoleprestasjoner (Krange og Bakken, 1998). Et av tiltakene som er foreslått i Handlingsplanen for økt deltakelse i samfunnet for barn og unge med innvandrerbakgrunn er forsøk med tilbud om gratis korttidsbarnehage-plass, kombinert med tilbud om norskopplæring for mødre med minoritetsspråklig bakgrunn.
449. Det er i dag relativt få lærere med flerkulturell bakgrunn. Det er iverksatt rekrutteringskampanjer for å rekruttere flere med minoritetsspråklig bakgrunn til å ta

allmennlærerutdanning. Det blir også lagt til rette for at flere utdanningsinstitusjoner kan gi tilpasset oppfølging av studenter med slik bakgrunn og ufaglærte som allerede arbeider i oppvekstsektoren. Senter for kompetanseutvikling i den flerkulturelle skolen (SEFS) ble etablert i august 2000 og har som overordnet mål å bidra til kompetanseutvikling i den flerkulturelle skolen. Senterets arbeid skal medvirke til at fylkeskommuner/kommuner i samarbeid med høyskoler og universiteter selv skal kunne sørge for nødvendig kompetanseutvikling av skoleledere og lærere slik at SEFS på sikt blir overflødig,

450. Utdannings- og forskningsdepartementet ønsker gjennom et nyetablert forskningsprosjekt å belyse nærmere hvordan det flerkulturelle perspektivet fremstilles i lærebøker og læremidler etter 1997. Læringssenteret har ansvaret for utvikling av nye læremidler og veiledninger som støtter opp om skolens generelle holdningsskapende arbeid, samt læremidler med spesielt fokus på gjensidig respekt og toleranse og bekjempelse av rasisme og diskriminering.
451. Regjeringen har i handlingsplan mot rasisme og diskriminering (2002-2006) utfordret alle elever i grunnskolen til å utarbeide kjøreregler for et kulturelt mangfoldig Norge preget av toleranse, uten rasisme og diskriminering. Elevene skal bevisstgjøres på verdiene som ligger i de grunnleggende menneskerettighetene og på at menneskerettighetene stadig brytes. Regjeringen vil følge opp kjørereglene ved å utforme materiell til skolene på bakgrunn av elevenes innspill, og spre gode eksempler gjennom Læringssenterets nettsted. For å styrke det holdningsskapende arbeidet, skal dagen for avslutning av Holocaust (27.januar) markeres i skolen hvert år med en egen pris. Prisen, kalt Benjaminprisen, ble delt ut av Statsministeren og utdanningsministeren for første gang i 2003.
452. St.meld. nr. 21 (1999-2000) Handlingsplan for menneskerettigheter tok til orde for et prosjekt med sikte på kartlegging og oppfølging av opplæringsbehov for innvandrerkvinner. Årsrapport for menneskerettigheter 2001 omtaler hvordan dette er blitt fulgt opp: "Oslo kommune fikk i 2000 og 2001 tildelt ekstra midler for å fullføre norskopplæringstiltak for innvandrerkvinner med særskilte behov. Tiltakene rettet seg mot kvinner som hadde brukt opp timerammen og som i tillegg hadde behov for barnepass." Rapport fra dette prosjektet ventes å foreligge i 2003".
453. Kartleggingen av innvandrerkvinnens opplæringsbehov inngår i et samarbeidsprosjekt mellom Utdanningskontoret i Oslo/Akershus, Oslo kommune og FAO, og ble avsluttet i 2002. Første del av kartleggingen har avdekket et stort frafall blant innvandrerkvinner, og departementet har bedt om at en nå går videre med kartleggingen for å få fram årsakene til at mange kvinner faller fra og synes å ha problemer med å fullføre opplæringsløpet. En vil også søke å få fram kvinnenes vurderinger av egne opplæringsbehov."

Utdanningstilbud til barn med rom og romanibakgrunn

Jf. Barnekomitéens merknad 46/anbefaling 47

454. *Komiteen er bekymret over at mange barn av Rom/sigøynere og barn av andre omreisende grupper ikke fullfører obligatorisk skolegang, og anbefaler parten å undersøke hvordan formell utdanning kan gjøres mer tilgjengelig for barn som er omreisende deler av året.*

455. I St. meld nr. 15 (2000-2001) om nasjonale minoriteter i Noreg - Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar heter det "Opplæring i skolen er ikkje alltid tilpassa folkegrupper som har reising som ein del av livsforma si (rom og romanifolket). Regjeringa legg like fullt til grunn at retten og plikta til opplæring gjeld på lik linje for alle barn. Det kan vere behov for å utvikle undervisningsformer som kan praktiserast sjølv om elevane reiser ein del av sommarhalvåret." På bakgrunn av dette vurdere Utdannings- og forskningsdepartementet om IKT i kombinasjon med et skolebasert kontaktnett i de aktuelle områdene kan tilpasses opplæringsbehovet hos rom og romanifolket, som er på reise deler av skoleåret. Utvalgte departement deltar i en arbeidsgruppe som skal konkretisere de tiltak som nevnes i St. meld 15.
456. Med utgangspunkt i en grunnskole har Oslo Kommune deltatt i et såkalt Comenius-prosjekt, der hensikten var å få til et godt samarbeid med foreldrene til barn med rom og romanibakgrunn og utvikle opplæringsmodeller som kunne gjøre skolegangen mer attraktiv for dem. Prosjektet ble finansiert av EUs Sokrates-program, staten og Oslo kommune. Comenius-prosjektet er avsluttet og den involverte grunnskolen er fortsatt hovedkontakten for rom-barn i Oslo.
457. Ellers får personer med rom og romanibakgrunn opplæringstilbud i grunnskolen og voksenopplæringen i sine hjemstedskommuner etter ordinære behovskriterier. Fylkeskommunen har ansvaret for å legge forholdene til rette for tilpasset videregående opplæring for elever som trenger det.

Videregående opplæring (artikkel 28 1.b)

Jf. Norges andre rapport, pkt 220-224

458. I skoleåret 2001/2002 var mer enn 95 prosent av alle 16 åringer og 82 prosent av alle 18 åringer med rett til videregående opplæring under opplæring. Tilsvarende tall fra 1995 var henholdsvis 94.1 prosent og 83.6 prosent. Det er følgelig blitt noe færre elever som faller fra. Det mangler i dag en oversikt over omfanget og sammensetning av ungdomsgruppen som ikke begynner, eller faller fra, videregående opplæring. Mistrivsel og psykososiale problemer samt manglende tilrettelegging av den videregående opplæringen i forhold til de som ikke er teori-sterke er blant forhold som kan bidra til manglende motivasjon og frafall. De personer som ikke søker fra grunnskolen eller som faller fra underveis følges opp av oppfølgingstjenesten. *Jf. pkt. 461 i denne rapporten.*
459. Det er svak gjennomstrømning blant minoritetsspråklige elever i videregående opplæring. Blant elever fra førstegenerasjons minoritetsspråklige har kun 39 prosent fullført og bestått videregående opplæring (1999), mens tilsvarende tall for majoritets elever ligger på ca. 76 prosent. I tiltaksplanen mot fattigdom er det foreslått en bevilgning på 8 mill. kr i 2003 til å videreutvikle oppfølgingstjenestens arbeid for å forhindre at ungdom faller ut av videregående opplæring. Tiltak er rettet mot å forebygge og forhindre frafall, fange opp og veilede ungdom tilbake i arbeid eller utdanning, og videreutvikle arbeidet med å bedre statistikkgrunnlag og dokumentasjon på feltet. Tiltaket vil rette seg mot alle elever i denne kategorien, men et særlig fokus vil bli satt på minoritetsspråklige elever da disse utgjør en stor andel av gruppen som faller fra i videregående opplæring.
460. I 2001/2002 var det 29 325 elever på lærlingkontrakt. 571 elever fikk yrkesopplæring i skole fordi de ikke fikk lærlingeplass i bedrift. Etter reform 94 skal alle elever som går på yrkesfag som krever lærlingordning få lærlingkontrakt.

Målet om å redusere antallet elever som ikke fullfører skolegangen

461. I forbindelse med Reform 94 ble oppfølgingstjenesten (OT) etablert som en lovfestet fylkeskommunal tjeneste for ungdom med rett til videregående opplæring som ikke har plass i skole eller ikke har varig arbeid. OT skal sørge for at all ungdom som tilhører tjenestens målgruppe får tilbud om opplæring, arbeid eller annen beskjeftigelse. Tilbudet skal primært ta sikte på å føre frem til studiekompetanse, yrkeskompetanse eller kompetanse på lavere nivå. Evalueringen av Reform 94 viste at OT jevnt over fungerte godt. Tjenesten har bidratt til å sette fokus på frafallsproblematikken i skolen, og til at skolene i større grad enn før satser på frafallsforebyggende arbeid.

Tiltak for å gjøre høyere utdanning på grunnlag av evner oppnåelig for alle (artikkel 28 1.c)

462. Størrelsen på kullene med 19-åringer har holdt seg stabilt med en liten økning fra 52 806 i 1996 til 54 179 i 2001. Tallet på studenter ved universiteter og høyskoler har også vært relativt konstant på om lag 170 000 i perioden 1996-2001. Studiekapasiteten er nå så høy at mer enn halvparten av årskullene kan ta høyere utdanning. I 2002 ble vel 95 prosent av de kvalifiserte søkerne tatt opp ved et høyere lærested og mer enn 68 prosent av søkerne ble tatt opp på studier som var deres førstevalg. Tilsvarende tall var i 1996 henholdsvis 81 og 50 prosent.

463. Fra og med 2001 kan det tas opp søkere som er 25 år eller eldre uten generell formell studiekompetanse, men som blir vurdert til å ha realkompetanse for studiet. I 2001 fikk 2700 tilbud om opptak på grunnlag av realkompetanse.

464. Statens lånekasse for utdanning skal gi alle skoleelever og studenter anledning til å finansiere sin utdanning. Studenter som tar høyere utdanning, får lån og stipend uavhengig av forsørgernes økonomi. I den nye støtteordningen som er innført fra høsten 2002, er lånet heller ikke behovsprøvd etter studentens økonomi og det er lagt inn incitamenter for raskere gjennomstrømming i form av høyere kostnadsats og ved at deler av stipendet er gjort avhengig av studieprogresjonen.

Informasjon (artikkel 28.1.d)

Jf. Norges første rapport, pkt. 7.3.

465. Læringscenteret har utviklet en nettbasert møteplass for lærings- og oppvekstmiljøet. Målgruppen er lærere, skoleledere og skoleeiere, samt skolens rådgivningstjenester som PP-tjenesten. Opprettelsen av møteplassen er et tiltak for å bedre kvaliteten på og tilgjengelighet til informasjons- og veiledningstjenester og arbeidet med å sikre alle elever et trygt og stimulerende lærings- og oppvekstmiljø.

466. Utdannings- og forskningsdepartementet har satt i gang prosjektet "Delt rådgivningstjeneste" (2001-2003) som skal prøve ut nye modeller for organiseringen av rådgivningstjenesten, med formål å styrke utdannings- og yrkesveiledningen i ungdomsskolen og videregående opplæring.

Menneskeverdig behandling i opplæringen (artikkel 28.2)

Jf. Norges første rapport pkt. 7.5

Internasjonalt samarbeid (artikkel 28.3)

467. Verdenskonferansen om utdanning for alle avholdt i Jomtien, Thailand, og "World Summit for Children" i New York i 1990 var viktige milepeler i det multi- og bilaterale

bistandsarbeidet på utdanningsområdet. Tiåret som fulgte etter var kjennetegnet av en gradvis opptrapping og prioritering av bistand til utdanning både på norsk side og internasjonalt. En ny verdenskonferanse "World Education Forum on Education for All", avholdt i Dakar i 2000, bidro til fastslå at målsettingen om å tilby utdanning for alle som en grunnleggende menneskerettighet langt fra er nådd.

468. Konferansen i Dakar som samlet representanter for 181 land og berørte internasjonale organisasjoner som UNESCO, UNICEF og Verdensbanen, munnet ut i en handlingsplan der verdenssamfunnet forpliktet seg til en økt satsing for å sikre grunnutdanning for alle innen 2015, med særlig fokus på de fattige landene. I Dakar forpliktet Norge seg sammen med andre rike land til å sørge for at intet utviklingsland skal mangle økonomiske ressurser til å realisere utdanning for alle.
469. Koordineringsansvaret for oppfølging av Dakar-erklæringen er på internasjonalt nivå lagt til UNESCO. Norges oppfølging av Dakar-erklæringen finner sted både multilateralt og bilateralt som ledd i norsk bistand til utdanning. Norge støtter aktivt samarbeidet i de afrikanske nettverkene ADEA (Association for the Development of Education in Africa) og FAWE (Forum for African Women Educationalists).
470. Norge har også tatt initiativ til nordisk samarbeid om oppfølging av Dakar-erklæringen om utdanning for alle, gjennom temakonferansen "Et solidarisk Norden" om utdanning som ledd i utviklingspolitikken. Konferansen fant sted i Oslo i juni 2002. I et sluttkommuniké fra konferansen framholder de nordiske utdannings- og utviklingsministre bl.a. at barn utgjør den viktigste utviklingsressurs i alle land, og at investeringer i barns utdanning, med særlig vekt på jenter, er det som gir best utbytte i utviklingspolitikken. De nordiske land vil derfor legge økt vekt på utdanning i bistandssamarbeidet i tiden framover. Utdanning er viktig for enkeltmennesket og et sentralt virkemiddel for å bekjempe fattigdom, fremme sosial og økonomisk utvikling og styrke demokrati og respekt for menneskerettigheter.
471. Norge har som målsetting å øke utdanningens andel fra 9 prosent til 15 prosent av det totale norske bistandsbudsjettet innen 2005, gjennom en særkilt satsing på utdanningssektoren i viktige samarbeidsland, og med særlig vekt på grunnutdanning (barne- og ungdomsskoletrinnet). I en utviklingspolitisk redegjørelse for Stortinget i 2002 erklærte den norske utviklingsminister at utdanning for alle er jobb nr. 1 i utviklingspolitikken. Norsk bistand til utdanningsformål utgjorde i 2001 8,4 prosent av bistandsbudsjettet, tilsvarende ca. 700 mill. kr.
472. Størstedelen av norsk bistand til utdanning gis til det enkelte lands utdanningsmyndigheter gjennom såkalt sektorprogrammer. På utdanningssiden samarbeider Norge særlig med land som Bangladesh, Nepal, Tanzania, Zambia og Malawi. I tillegg er et bredere samarbeid i startfasen i Pakistan og Vietnam. En betydelig del av norsk støtte til utdanningssektoren kanaliseres gjennom internasjonale organisasjoner som UNESCO, UNICEF og Verdensbanken, og gjennom frivillige organisasjoner som Redd Barna, Kirkens nødhjelp, Flyktningerådet og lærerorganisasjonene. Prosjekter som støttes av norske frivillige organisasjoner har ofte barn som prioritert målgruppe, direkte eller indirekte.
473. Satsingen på utdanning i bistandspolitikken har ført til et tettere samarbeid mellom NORAD og norske utdanningsmyndigheter og utdanningsmiljøer blant annet i form av

rammeavtaler inngått mellom NORAD og henholdsvis Utdannings- og forskningsdepartementet og Lærerutdanningens internasjonale senter ved Høgskolen i Oslo. Ifølge rammeavtalen med Utdannings- og forskningsdepartementet som første gang ble inngått i 2000, skal departementet fungere som et fagsenter for NORAD i forhold til utvikling av utdanningssystemer og gjennomføring av utdanningsreformer i norske samarbeidsland. Som fagsenter har departementet bl.a. opprettet et direkte samarbeid med søsterdepartementer i andre land, for derved å bidra til faglig dialog og god forvaltning, alt med sikte på at landene skal bli satt bedre i stand til å tilby utdanning for alle.

B. Målsettinger for utdanningen (artikkel 29)

Tiltak for å styrke målsettingen for utdanningen

Jf. Norges andre rapport, pkt 232.

Opplæring i menneskerettighetsprinsipper/barnekonvensjonens prinsipper

474. I juni 2002 ble det fastsatt et nytt nasjonalt valgfag i videregående opplæring:

Menneskerettigheter. Forslaget om et slikt valgfag ble fremmet i St.meld. nr. 21 (1999-2000) Handlingsplan for menneskerettigheter. *Jf. kap. IV, pkt. 213 - 215 i denne rapporten.* Fagets mål er bl.a.: kjenne hva som ligger i begrepet menneskeverd og menneskerettigheter, kunne sette menneskerettighetstanken i et historisk og kulturelt perspektiv, ha kunnskaper om ulike organer som fremmer og håndhever menneskerettigheter, kunne drøfte hvordan Norge oppfyller sine menneskerettighetsforpliktelser; nasjonalt og internasjonalt, kunne vurdere aktuelle hendelser i et menneskerettighetsperspektiv, kunne se betydningen av egen deltakelse i samfunnet for å fremme menneskerettigheter, toleranse og likeverd, kunne utvikle evne til kritisk tenkning og toleranse. Handlingsplan signaliserte også en økt satsing på etterutdanning av lærere på menneskerettighetsområdet. For nærmere omtale *jf. kap. I B, pkt. 64 - 65 i denne rapporten.*

475. Regjeringen har tatt initiativet til å sette i gang prosjektet "Verdier i skolehverdagen". Læreplanen er et virkemiddel for å bidra til det kontinuerlige holdningsskapende arbeidet i skolen. Prosjektet ble presentert på en nasjonal konferanse hvor temaet var "Demokrati og verdier". Konferansen var en av fem konferanser initiert av Nordisk Ministerråd. Felles tema for de fem konferansene er "Verdispørsmål i et barne- og ungdomsperspektiv".

476. I mars 2000 ble "Organisasjonsarbeid" fastsatt som et nytt nasjonalt valgfag i videregående opplæring. Fagets mål er bl.a.: kjenne organisasjonenes plass og rolle i samfunnet, kjenne hovedtrekkene i de demokratiske spillereglene i samfunnet, kunne utføre praktiske oppgaver i en organisasjon, vise evne til sosialt samspill med andre mennesker, vise en adferd som fremmer likeverd og likestilling, kunne forstå nødvendigheten av etiske normer i organisasjonsarbeid, kunne arbeide selvstendig og ta ansvar for egen læring og eget arbeid, kunne delta aktivt i elevdemokratiet ved skolen og i organisasjonslivet for øvrig, kunne se faget i et tverrfaglig og samfunnsnyttig perspektiv.

C. Fritid, rekreasjon og kulturelle aktiviteter (artikkel 31)

477. Studier viser at stadig flere barn og unge er fysisk inaktive, kontakten med naturen svekkes og kløften mellom fysisk aktive og passive barn øker. Stillesittende aktiviteter,

gjerne foran data- eller fjernsynsskjermen, opptar stadig mer av fritiden. Symptomer på «voksne velstandslidelser» som vond rygg, stiv nakke og verkende skuldre opptrer stadig oftere i de yngre generasjonene. Økende urbanisering er én av årsakene til denne utviklingen. Andelen natur- og grøntområder i nærmiljøet som kan danne grunnlaget for naturlige lekeplasser og plasser for fysisk utfoldelse, er blitt redusert eller er for lite utfordrende.

478. Erkjennelsen av at Norge er et flerkulturelt samfunn representerer en utfordring for kulturpolitikken fremover. Dette har gjort det nødvendig å utvide den allmenne kulturpolitikken med en ny dimensjon, og utforme en overordnet kulturpolitikk som skal fremme økt deltakelse og kulturelt mangfold. Statlige myndigheter har et spesielt ansvar for å sørge for formidling av den samiske kulturen. Blant barn og unge finnes det grupper som har behov for ekstra hjelp og tilrettelegging for å kunne ta del i kulturlivet på samme måte som andre. Dette gjelder blant annet barn og ungdom med funksjonshemninger.

Arealplanlegging

Jf. Norges første rapport, pkt. 7.8.2 og Norges andre rapport pkt. 243. Jf. også kapittel III D 184 - 185 i denne rapporten.

Rekreasjon, natur og kulturarv

Jf. Norges første rapport, pkt. 7.8.1 og Norges andre rapport pkt. 235 – 239.

479. Friluftsliv gir bedre helse, økt livskvalitet, danner grunnlag for miljøvernengasjement, og bidrar til en bærekraftig utvikling. Det er regjeringens mål at naturglede, kunnskap om og respekt for naturen skal formidles til nye generasjoner av barn og ungdom. Alle skal ha mulighet til å drive friluftsliv som helsefremmende, trivselskapende og miljøvennlig aktivitet i nærmiljøet og i naturen ellers. Våren 2001 la regjeringen fram en stortingsmelding om friluftsliv med undertittelen "ein veg til høgare livsstil" (St. meld. nr. 39 (2000-2001)). Barn og unge var meldingens hovedmålgruppe og Regjeringens forslag hadde til hensikt å bedre deres "grønne oppvekstvilkår".
480. NOU 2002: 1 Fortid former framtid - legger stor vekt på barn og unge og kulturminner. Det er en utfordring å involvere barn og unge og få dem interessert i kulturminner. I det videre arbeidet med å følge opp denne utredningen, vil dette spørsmålet bli tatt opp.
481. FN har utpekt 2002 til kulturarvåret. I løpet av det samme året har en rekke tiltak rettet mot barn og unge blitt lansert: Norsk kulturarvs ryddeaksjon 2002 engasjerer barn og unge i arbeidet med å få flere kulturminner fram i lyset. Nettverk for miljølære har fått en ny kulturminneportal hvor skolene blir oppfordret til å gjennomføre kulturminneaktiviteter. Kulturminner har blitt tema i Den kulturelle skolesekken (*jf. pkt. 496 i denne rapporten*). Kulturminneverneren Werner har sett dagens lys – en ung løve med en lang stamtavle av løver fra norsk kulturhistorie. Werner retter seg mot barn og unge mellom åtte og tolv år. Norsk kulturskoleråd har, i samarbeid med Miljøverndepartementet, satt i gang et kulturminneprosjekt på enkelte kulturskoler.
482. Som det fremgår i *Norges 2. rapport, pkt. 238*, finnes det statlige midler for kjøp og tilrettelegging av spesielle områder for utendørs fritidsaktiviteter. Ved utgangen av 2000 fantes over 1800 slike statsstøttede områder, herunder ca. 300 særlig beskyttede kystparker langs sørkysten av Norge.

Kulturelle aktiviteter

Jf. Norges første rapport, pkt. 7.9 - 7.10 og Norges andre rapport, pkt. 240 – 260.

483. Mulighetene til å delta i kulturelle aktiviteter og organisasjoner, til å oppleve og bidra til kunst og kultur av god kvalitet, må inngå i en samlet barne- og ungdomspolitik og forankres i det offentlige planarbeidet på alle nivå. Det må legges til rette for at barn og ungdom med særskilte behov sikres likeverdige muligheter til deltakelse. For å sikre like muligheter er det også av betydning at kostnadene ved deltakelse holdes på et lavt nivå. Det er videre en utfordring å ivareta de kulturpolitiske interessene på de kommersielle arenaene, som representerer tilbud som mange barn og unge benytter. Kultur- og kirkedepartementet arbeider for tiden med en ny kulturmelding som etter planen skal fremmes for Stortinget tidlig i 2003. Barn og unge vil være et tema i meldingen.

Idrett

484. Barn og ungdom er sentrale målgrupper for statlig idrettspolitik. I St.meld. nr. 14 (1999-2000) Idrettslivet i endring - Om statens forhold til idrett og fysisk aktivitet og St.meld. nr. 39 (2000-2001) Friluftsliv legges det spesielt vekt på å legge forholdene til rette for et allsidig tilbud om idrett, fysisk aktivitet og friluftsliv for barn og ungdom.

485. Innenfor mange frivillige organisasjoner er frafallproblematikken innenfor ungdomsgruppen et aktuelt tema, så også innenfor idrettsbevegelsen. I en MMI-undersøkelse fra 2000 har en sett nærmere på hvilke grunner ungdom oppgir for å slutte med organisert idrett. Den årsak som flest oppgir, er at de har mistet interessen for idrett, eller at det er kjedelig. Tidsfaktoren er en annen dimensjon som påvirker barn og ungdoms prioriteringer. Ungdommen ønsker i stor grad mer tid til venner og skolearbeid.

486. Med bakgrunn i St.meld. nr. 27 (1996-97) Om statens forhold til frivillige organisasjoner og St.meld. nr. 44 (1997-98) Tilleggsmelding om statens forhold til frivillige organisasjoner er det utviklet en ny tilskuddsordning til lokale idrettslags arbeid for barn og ungdom (6-19 år). Tilskuddsordningen ble etablert i 2000. For 2002 ble det satt av 86 mill. kr til ordningen av spilleoverskuddet. Alle frivillige medlemsbaserte idrettslag som driver aktivitet for barn og/eller ungdom har rett til støtte gjennom tilskuddsordningen. Idrettsrådene står for fordelingen av midlene i sin kommune. På oppdrag fra Kultur- og kirkedepartementet foretar Rogalandsforskning en evaluering av tilskuddsordningen.

Friluftsliv

487. I St.meld. nr. 39 (2000-2001) *Friluftsliv* er det satt fokus på barn og ungdom og deres deltakelse i friluftslivet. I meldingen er det foreslått en rekke tiltak for å stimulere friluftsliv blant barn, ungdom og barnefamilier. Blant tiltakene er en styrking av arbeidet med motivasjon og stimulering til friluftsliv ved å øke tilskuddet til aktivitetstiltak i regi av friluftslivsorganisasjonene, og kompetanseoppbygging i kommunene der en generelt setter fokus på verdien av friluftsliv og spesielt på verdien for barns helse og utvikling.

Kunst- og kulturaktiviteter

488. Kultur- og kirkedepartementet har fra 2001 satt som forutsetning for bevilgninger til virksomheter som driver kulturformidling mot billettsalg, at innehavere av ledsagerbevis for funksjonshemmede som kjøper billett til full pris til et kulturarrangement, får rett til

gratis billett for sin ledsager. Idretten har en tilsvarende ordning for idrettsarrangement. Mange kommuner har nå innført ledsagerbevis til funksjonshemmede.

489. 431 kommuner hadde i skoleåret 2000-2001 etablert et musikk- og kulturskoletilbud, alene eller i samarbeid med andre kommuner. Rundt 70 000 barn i grunnskolealder tok del i dette tilbudet, i tillegg til 7 000 førskolebarn og nær 9 000 elever over grunnskolealder.

Bibliotek

490. Data fra lokale ungdomsundersøkelser viser at bibliotek er et tilbud som særlig jenter med etnisk minoritetsbakgrunn er flittige brukere av. Kultur- og kirkedepartementet støtter gjennom Statens bibliotektilsyn bibliotektilbud for innvandrere og flyktninger i Oslo. Tjenesten fungerer som en nasjonal fjernlåsentral for litteratur til flyktninger og innvandrere. Departementet gir også støtte til Samisk spesialbibliotek i Karasjok.

Museer

491. 340 av landets nærmere 800 museer mottar i dag direkte eller indirekte tilskudd over statsbudsjettet. Et av målene for museumspolitikken er at museumstilbudet skal nå ut til alle grupper, med spesiell vekt på barn og ungdom. I 2000 var ca. 1,8 millioner barn og ungdom på museum. I 1999 ga Norsk museumsutvikling (NMU) ut publikasjonen «Norsk museumsformidling og den flerkulturelle utfordring». Som oppfølging av rapporten har NMU samlet noen museer som ønsker å utvikle formidlingsprosjekt med nyere innvandrergupper som målgrupper. Internasjonalt Kultursenter og Museum, som er en del av dette tiltaket, har i flere år gjennomført prosjekt med nyere innvandrergupper og da særlig med barn og unge som målgruppe.

Scenekunst

492. Gjennom statlige bevilgninger til scenekunstinstitusjoner og til frie sceniske grupper er det et hovedmål å sikre at flest mulig skal få tilgang til teater, opera og dans av høy kunstnerisk kvalitet. Barn og ungdom er en sentral målgruppe. I 2000 viste teatrene 6 450 forestillinger. Drøye 40 prosent av teatervirksomheten hadde barn og ungdom som primær målgruppe.
493. Teaterskolen ved Nordic Black Theatre gir tilbud om teaterutdanning som særlig retter seg mot ungdom med etnisk minoritetsbakgrunn. Skolen har eksistert siden 1993 og har som siktemål å utdanne profesjonelle skuespillere. Skolen har gjennomført en treårig utdanning for til sammen fem studiekull
494. Et treårig prøveprosjekt med tegnspråketeater ble igangsatt våren 1999. I prøveperioden har teatret holdt til i Ål kommune, men har turnert over store deler av landet. Prosjektet ble evaluert etter prøveperioden. Proveperioden viste at det kunstnerisk og publikumsmessig var grunnlag for et tegnspråketeater, og Det norske Tegnpråketeater ble etablert fast fra og med 2002. Statstilskuddet inneværende år er på 6,7 mill. kr. Teatret vil være knyttet til Riksteatret med styre og administrasjon. Teatret skal være et turnéteater og vil legge deler av virksomheten til Oslo.

Musikk

495. Rikskonsertene har et særskilt ansvar for konserter for barn og ungdom. I 2000 utgjorde konsertene for barn og ungdom 95 prosent av den totale konsertvirksomheten. Rikskonsertene inngår avtaler med fylkeskommunene om planlegging og gjennomføring av skolekonserter og barnehagekonserter. Norsk kulturråd forvalter en rekke tilskudd til

musikkformål rettet mot barn og ungdom. I 2000 ble det gitt tilskudd til 399 prosjekter fordelt på 148 kommuner i alle landets fylker. Tilskuddet er i 2001 økt med over 1 mill. kr for å inkludere det flerkulturelle musikkmiljøet i eksisterende nettverk og støtteordninger.

Den kulturelle skolesekken

496. Den kulturelle skolesekken er et nasjonalt utviklingstiltak for mer kunst og kultur i skolen. Tiltaket skal legge til rette for at elever i grunnskolen får lettere tilgang til kunst- og kulturuttrykk av alle slag. Den kulturelle skolesekken startet i 2001, og er forankret i Læreplanen for den 10-årige grunnskolen (L 97). I 2001 fikk alle fylkeskommuner tilskudd til formidlingsprosjekt lokalt og regionalt. I statsbudsjettet for 2002 er det avsatt 12,3 mill. kr til arbeidet med den kulturelle skolesekken over Kultur- og kirkedepartementets budsjett. Den kulturelle skolesekken er et samarbeidstiltak mellom Kultur- og kirkedepartementet og Utdannings- og forskningsdepartementet.

Utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet

497. Som et ledd i arbeidet med å bedre oppvekstmiljøet igangsatte Barne- og familiedepartementet høsten 1998 et utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet for barn og ungdom. Målet er å styrke og videreutvikle de lokale oppvekstmiljøene gjennom et bredt samarbeid mellom offentlige og frivillige krefter. Å bedre barn og ungdom sine muligheter til deltakelse, medvirkning og mestring står sentralt. Samtidig skal innsatsen mot vold, mobbing, rus, kriminalitet og rasisme i barne- og ungdomsmiljøene styrkes. Ti kommuner har deltatt i programmet i en tre-års periode. Fra 2002 er det valgt ut åtte nye kommuner til å delta i programmet i en ny tre-års periode. Gjennom programmet høstes det erfaringer til bruk i arbeidet med å bedre oppvekstmiljøet i andre kommuner. Erfaringene fra utviklingsarbeidet skal formidles videre gjennom konferanser, rapporter med mer. En beskrivelse av arbeidet er lagt fram i et notat fra Norsk institutt for by- og regionforskning i november 2002.

Frivillige barne- og ungdomsorganisasjoner

498. **Fra "Livet under 18": På spørsmål om hva som er positivt med å være med i en barne- og ungdomsorganisasjon i Norge svarer de unge i prosjektet at de lærer om samhold, dialog, solidaritet og selvtillit. De opplever som negativt at det er lite ressurser, voksenstyring og manglende kommunikasjon med andre organisasjoner. De opplever likevel at det er positivt å være med.**

499. De frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene i Norge driver en verdifull og mangfoldig virksomhet og står sentralt i barn og unges hverdag. Rundt 90 prosent av alle barn og unge har vært medlem i en organisasjon eller klubb.

500. Barne- og familiedepartementet gir støtte både til barne- og ungdomsorganisasjonenes sentrale og lokale virksomhet (Frifond). Det har vært gitt statlig støtte til barne- og ungdomsorganisasjonenes sentrale virksomhet siden 1950. Hensikten med denne støtten er å legge til rette for barn og unges deltakelse i organisasjonene ved å stimulere demokratiske organisasjoner som fremmer barn og unges synspunkter i samfunnet og som gir barn og unge en arena for kreativ utfoldelse og tilhørighet. Hovedansvaret for støtten til barne- og ungdomsorganisasjonene ligger i Barne- og familiedepartementet, men det gis også tilskudd fra andre departement. I 2002 ble det bevilget totalt 60,3 mill. kr til barne- og ungdomsorganisasjonene sentralt, herav kr 800.000,- til Idébanken (*jf. pkt. 502 i denne rapporten*).

501. I 2002 foretok departementet en betydelig forenkling av regelverket for den sentrale støtten. Hensikten med forenklingen er å bidra til at en større del av den offentlige støtten

brukes til å stimulere organisasjonenes egne målsetninger og til en enklere forvaltning av ordningene.

Idebanken

502. Regjeringen bevilger midler til Idebanken som i dag forvaltes av Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU). Gjennom Idebanken gis det tilskudd til flerkulturelle aktiviteter blant barn og ungdom i regi av frivillige organisasjoner og lokale ungdomsgrupper og ungdomsmiljø. Formålet med ordningen er å stimulere til aktivitet og bedre dialog mellom ungdom med ulik kulturell bakgrunn. Idebanken skal også lagre og formidle erfaringer fra prosjekter og fra tiltak mot rasisme og diskriminering. Erfaringene fra Idebanken er positive. Regjeringen vil derfor bevilge midler slik at ordningen med Idebanken kan videreføres. Idebanken har eksistert som egen ordning siden 1998.

Frifond

503. I 2000 opprettet regjeringen en ny tilskuddsordning til frivillig barne- og ungdomsarbeid lokalt, kalt Frifond-ordningen. Disse midlene skal bidra til å bedre rammebetingelsene for frivillige organisasjoner og grupper lokale virksomhet og benyttes til ulike former for lokale aktiviteter og prosjekter. Intensjonen er at ordningen skal nå ut til et bredt spekter av lokale lag og grupper med ulike formål og aktivitetsgrunnlag, både de som er tilknyttet de tradisjonelle store organisasjonene og frittstående lokale grupper. Frifond-ordningen var i 2002 på 43,5 mill. kr Stortinget har i 2002 foretatt en endring av fordelingen av spillemidler, som innebærer at Frifond vil bli betydelig styrket i løpet av en tre-årsperiode. Barne- og familiedepartementet gjennomførte en evaluering av ordningen i 2002. Evalueringen viser at Frifond har bidratt til å styrke økonomien og øke aktivitetsnivået i barne- og ungdomsorganisasjonenes lokalledd. Ordningen slår ulikt ut geografisk. Sett i forhold til antall barn og unge, mottar det sentrale Østlandsområdet mindre støtte fra ordningen enn de andre landsdelene. En mulig årsak er at aktiviteten til organisasjonene i dette området forvitres og svekkes til fordel for frittstående grupper. Hovedutfordringen i den videre utvikling av Frifond, blir å sørge for at ordningen blir mer tilgjengelig for frittstående grupper.

Ungdomssatsing i distriktene

504. Barne- og familiedepartementet opprettet i 1999 en ny tilskuddsordning til ungdomssatsing i distriktene. Midlene går til lokale satsinger på kultur- og fritidsområdet i kommuner med stor nedgang i folketallet. Departementet er særlig opptatt av at kommunene legger opp til en helhetlig og gjennomtenkt lokal satsing og at ungdom deltar i planlegging og gjennomføring av aktivitetene og prosjektene som mottar støtte. Ordningen har bidratt til større fokus på ungdoms innflytelse i distriktskommunene, og ungdommens frivillige innsats i de lokale satsingene har bidratt til mye aktivitet for relativt små tilskuddsbeløp. Det ble i 2002 bevilget totalt 2,6 mill. kr til denne satsingen.

Ungdomstiltak i større bysamfunn

505. Barne- og familiedepartementet forvalter tilskuddsordningen Ungdomstiltak i større bysamfunn. Formålet med tilskuddsordningen er å bedre oppvekst- og levekår for ungdom i større byer (10 byer i 2002). Bevilgningen benyttes til tiltak og prosjekter som retter seg mot ungdom med spesielle behov og utsatte ungdomsgrupper og ungdomsmiljø. Det legges vekt på:

- å forebygge uønsket sosial atferd, bl.a. vold, mobbing, kriminalitet, rus og rasisme, å motvirke fordommer og diskriminering, og å fremme gjensidig aksept

- deltakelse fra ungdomsgrupper som i liten grad benytter seg av de eksisterende kultur- og fritidstilbud
- inkludering og etablering av alternative mestringsarenaer
- arbeid og innsats som tar sikte på å nå ungdom berørt av fattigdomsproblemer
- likeverd og like muligheter for jenter og gutter
- likeverdige muligheter for funksjonshemmede

Kapittel VIII – Spesielle beskyttelsestiltak

A. Barn i nødssituasjoner, herunder

1. Flyktningebarn (artikkel 22)

506. Om tilbud til mindreårige asylsøkere, flyktningbarn og deres foreldre, *jf. kap. III B, pkt. 145 - 165, og kap. III D, pkt. 212 i denne rapporten.*

Jf. Barnekomitéens merknad 48/anbefaling 49 og 50.

507. *Komiteen er bekymret over behandlingen av søknader fra asylsøkende barn, og anbefaler at barn gis tilstrekkelig anledning til å ta del i beslutningsprosessen og si fra om forhold som opptar dem. Komitéen anbefaler en bedre fungerende vergeordning overfor barn som kommer alene, bl.a. gjennom opplæring av verger. Komitéen er videre betenkt over at behandlingen av asylsøknader tar lang tid og at noen asylsøkende barn ikke integreres i skoleverket. Den anbefaler å undersøke grunnene til forsinkelser i behandlingen og tiltak for å sikre rask integrering i det ordinære skoleverket.*

508. Barn som kommer til Norge som asylsøkere eller som flyktninger gjennom FNs Høykommissær for flyktninger (overføringsflyktninger), er som regel i følge med sine foreldre eller andre familiemedlemmer med foreldreansvar. Når voksne gis asyl eller oppholdstillatelse i Norge, får deres barn samme status. Barn som er i følge med sine foreldre kan også gis asyl på eget grunnlag, uten at foreldrene får innvilget asyl. I slike tilfeller vil den nærmeste familien til barnet få innvilget familiegjening i Norge. Mange medfølgende barn får også sammen med sine foreldre avslag på søknad om asyl. Det anses å være til barnets beste å være sammen med sine foreldre, uavhengig av utfallet av søknaden. Dette er også i tråd med anbefalingene fra FNs Høykommissær for flyktninger.

509. I 2002 kom det 3688 barn under 18 år i følge med sine foreldre som asylsøkere til Norge. Tallene inkluderer ikke enslige mindreårige asylsøkere. De siste tre årene har det i gjennomsnitt kommet i overkant av 550 enslige mindreårige asylsøkere i året til Norge. I 2002 kom det 894 enslige mindreårige asylsøkere. Pr. 1. mars 2003 har det kommet om lag 130 enslige mindreårige asylsøkere til Norge. *Jf. kap. III A, pkt. 155 - 165 i denne rapporten.*

510. Det har i 2001 – 2002 vært en generell nedgang i saksbehandlingstiden i asylsaker. Asylsøknader fra enslige mindreårige skal prioriteres i alle ledd. Årsakene til at det allikevel kan ta lang tid å behandle en søknad om asyl fra enslige mindreårige, er

problemet med å skaffe nok verger, behovet for verifisering av opplysninger om alder og identitet, søking etter omsorgspersoner, klagebehandling og hindringer for retur.

511. For å sjekke om barn i følge med sine foreldre kan ha et eget asylgrunnlag, ble det fra og med 1. juli 2000 innført en ny ordning når det gjelder intervju av barn i asylsaker. *Jf. kap. III D, pkt. 209 - 211 i denne rapporten.*
512. Verifisering av opplysninger knyttet til den enkelte er tidkrevende. UDI har fra februar 2003 igangsatt et nytt system for aldersfastsetting. Dette vil kunne korte saksbehandlingstiden ytterligere.
513. Svært få enslige mindreårige får asyl i Norge. Det er derimot mange som får oppholdstillatelse på humanitært grunnlag fordi myndighetene ikke er i stand til å oppspore foreldrene i hjemlandet. Det er et mål at enslige mindreårige skal bosettes innen tre måneder etter innvilget oppholdstillatelse. Alle barn som er i Norge lenger enn tre måneder skal ha et tilbud om skolegang.
514. En tverrdepartemental arbeidsgruppe har vurdert en vergeordning for enslige mindreårige asylsøkere som kan erstatte eller komme i tillegg til dagens vergeordning. I tillegg inngår det i Vergemålsutvalgets mandat å utrede behovet for særordninger for enslige mindreårige. Salangen kommune fikk i juli 2002, 250.000 kr i støtte fra Kommunal- og regionaldepartementet for å sette i gang et forprosjekt med hensikt å avklare innholdet i vergerollen, utarbeide forslag til rekruttering og kvalitetssikring av hjelpeverger til enslige mindreårige, inkludert avlønning av hjelpeverger. En sentral del av prosjektet vil være å bidra til å avklare hvordan avlønning av hjelpeverger praktisk kan la seg gjennomføre, og å se om dette vil føre til en lettere rekruttering av nye hjelpeverger. *Jf. kap. II, pkt. 90 og kap. II B, pkt. 157 i denne rapporten.*
515. Kommunenes bosetting av enslige mindreårige er beskrevet i to rapporter utarbeidet i desember 2000 og februar 2002, på oppdrag fra Utlendingsdirektoratet og Barne- og familiedepartementet. *Jf. kap. III B, pkt. 163 og 164 i denne rapporten.*
516. Boliger som kommunene skaffer til bosetting av flyktninger er i stor grad familieboliger, og i tillegg er familier ønsket av kommunene fordi det er gunstig med hensyn til overføring av statlige midler. Familier med barn bosettes derfor normalt raskt, og innen målet om 6 måneder etter vedtak om opphold.
517. En del enslige mindreårige må vente relativt lenge på bosetting. Hovedgrunnen til lang ventetid er mangel på kommuneplasser, særlig dersom barnet har familie i en kommune med stort press i boligmarkedet og skal bosettes der. I tillegg bruker mange kommuner lang tid på planleggingsarbeidet før bosetting.
518. Etter at det ble åpnet for refusjon av utgifter etter § 4.4 i Barnevernloven for denne gruppen, har kommunenes vilje til bosetting økt. Dette kommer i tillegg til at kommunene får vanlig integreringstilskudd og et eget tilskudd per barn per år på kr 96.400 (f.o.m. 2003) inntil den enslige mindreårige har fylt 21 år. Mangel på kapasitet og barnefaglig kompetanse er i enkelte kommuner trolig en større hindring for bosetting enn økonomi. *Jf. kap. III A, pkt. 125 i denne rapporten.*

519. Det arbeides med alternative modeller for mottak og bosetting av enslige mindreårige som kan bidra til en bedre og raskere bosetting. SOS-barnebyer fikk i januar 2002, 200.000 kr i støtte fra Kommunal- og regionaldepartementet for å gjennomføre en seks måneders utredning av et bosettingsprosjekt for enslige mindreårige. Kommunal- og regionaldepartementet avventer en søknad fra SOS-barnebyer om gjennomføring av bosettingsprosjektet.

Integrering i skoleverket

520. Vedrørende integrering av flyktningbarn i det ordinære skoleverket, *se kap. III A, pkt. 121 - 122 i denne rapporten.*

521. Når det gjelder enslige mindreårige, har det fra 1998 blitt gitt et øremerket tilskudd til grunnskoleopplæring for innvandrere (inkl. flyktninger og asylsøkere) 16 - 20 år. Tilskuddet har gitt minoritetsspråklige mulighet til å ta grunnskoleeksamen og dermed benytte retten til videregående opplæring. I 2001 gav 113 kommuner tilbud om grunnskoleopplæring til minoritetsspråklige i alderen 16-20 år. De fleste fikk heltidstilbud på 30 timer i uken. I underkant av 1 900 personer tok del i undervisningen, og omlag 40 prosent av deltakerne var kvinner.

522. Disse øremerkede midlene er nå lagt inn i de samlede rammeoverføringene, som følge av at alle voksne fra 1. august 2002 fikk rett til grunnskoleopplæring. Retten omfatter også innvandrere i alderen 16-20 år. Det er nå opp til den enkelte kommune å prioritere bruken av disse midlene.

523. Rett til grunnskoleopplæring gjelder ikke asylsøkere 16-18 år. For å sikre grunnskoleopplæring for disse asylsøkerne har departementet for 2003 foreslått at tilskuddsordningen tilknyttet grunnskoleopplæring for asylsøkere under 16 år blir utvidet til også å gjelde asylsøkere 16-18 år. Tilskuddet til opplæring av barn og unge i statlige asylmottak dekker all grunnskoleopplæring, også særskilt norskopplæring og morsmålsopplæring for språklige minoriteter.

Tilskudd til barnehager

524. Staten gir tilskudd til barnehager for nyankomne flyktnings barn. Målet for ordningen er at kommuner og private barnehageeiere skal kunne gi barn av nyankomne flyktninger et barnehagetilbud når familien skal etablere seg i bosettingskommuner etter opphold i mottak.

Jf. Barnekomitéens merknad 51/anbefaling 52.

525. *Komiteén er bekymret over at psykososial hjelp til mindreårige flyktninger ikke tilbys alle barn som har behov for det, og anbefaler å utvide dagens tilbud om psykologhjelp. Komiteén er også bekymret over tilfeller av feilernæring blant flyktning- og asylsøkerbarn, og oppmuntrer til fortsatt innsats for å løse dette problemet.*

526. Generelt er det manglende kapasitet i helsetjenestetilbudet for psykologisk og psykiatrisk hjelp i Norge. Den hjelpen flyktningbarn og deres foreldre tilbys må ses i forhold til dette. Det er helsemyndighetene som først og fremst vil fange opp, og følge opp, tilfeller av traumatiserte barn. Det har i de par siste årene skjedd en betydelig bedring av rutiner og kompetanse på dette området i mottakene. Det ligger en "barnevernfaglig"

plattform til grunn for hvordan barn behandles. Det drives bedre veiledning av personell enn tidligere, selv om en ønsker seg at den barnefaglige siden styrkes ytterligere.

527. Det jobbes sammen med flere fagmiljøer for å sikre muligheten for fysisk og psykisk rehabilitering av barn med spesielle behov. En er i større grad enn tidligere klar over de problemene som finnes for ulike grupper mindreårige asylsøkere. Det drives veiledning overfor de kommunene som er mottakere av mindreårige asylsøkere. Senter for krisepsykologi i Bergen arbeider med terapigrupper for barn i asylmottak og foreldreveiledning. Det vises til *kap. III, B, pkt. 151 i denne rapporten*.
528. I Stortingsmelding nr. 17 (2000-2001) "Asyl- og flyktningepolitikken i Noreg" omtales enslige mindreårige asylsøkere særskilt. Her rettes det også fokus på behovet for psykososial oppfølging og tidlige vurderinger av eventuelt behov for behandling for psykiske problemer. Egne retningslinjer for helsetjenestetilbud overfor asylsøkere og flyktinger kom i 2002. Det ble bevilget midler for 2002 til etablering av en kompetanseenhet for somatisk og psykisk helse og omsorg blant personer med innvandrerbakgrunn. Her er det gitt føringer om at barn og unge skal være en særlig målgruppe.
529. Det er utarbeidet en ny tilsynsinstruks og en tilsynsguide for arbeidet med enslige mindreårige asylsøkere som er tatt i bruk fra våren 2002. *Jf. kap. III B, pkt. 158 i denne rapporten*. Her vektlegges særlig den enkeltes behov for bearbeiding av traumer. Det vurderes å etablere egne behandlingsteam som kan stille opp for den enkelte mindreårige asylsøker i første fase etter ankomst.

2. Barn i væpnede konflikter inkludert fysisk og psykisk rehabilitering og sosial integrering (artikkel 38)

530. Når det gjelder behandlings- og integreringstilbud til barn som har opplevd krig, *jf. kap. III A, pkt. 151 - 152 i denne rapporten*.

Ratifisering av tilleggsprotokoll til BK om barn i væpnet konflikt

531. Norsk lovverk (lov om verneplikt og lov om Heimevernet) åpnet inntil nylig for at verneplikt i visse tilfeller kunne inntreffe før et barn hadde fylt 18 år (nærmere om dette regelverket i Norges første rapport, pkt. 2.13.). Blant annet som følge av vedtakelsen av den nye tilleggsprotokollen til Barnekonvensjonen om barn i væpnet konflikt, er det nå gjennomført visse endringer i dette regelverket (lovendringene trådte i kraft 1. juli 2002).
532. Endringene innebærer et absolutt lovforbud mot *tvungen* rekruttering av barn under 18 år til enhver form for tjenestegjøring i Forsvaret i fredstid, under beredskap og i krigstid. Dette betyr at verneplikt selv i krigstid først kan settes til *den dag* en mann fyller 18 år, jf. vernepliktslovens § 4 og heimevernslovens § 4 (normal vernepliktsalder er imidlertid fremdeles 1. januar det året en mann fyller 19 år).
533. Videre er det innført et lovforbud mot *frivillig* rekruttering til opplæring og deltakelse i stridsrelatert virksomhet for barn under 18 år, samt en bestemmelse om at frivillig personell under 18 år straks skal fritas for tjeneste dersom riket er i krig eller krig truer, eller Forsvaret eller noen del av det er beordret satt på krigsfot (jf. vernepliktslovens § 4 og heimevernslovens § 6). Videre forutsettes det at frivillige under 18 år (herunder

Heimevernsungdommen) ikke skal regnes som rekruttert til de væpnede styrker. Blant annet er de ikke mobiliseringsdisponert eller innrullert som vernepliktige, de er ikke underlagt militær disiplinærmakt, og de regnes ikke som ”tilhørende” til de væpnede styrker i forhold til militær straffelov.

B. Barn i konflikt med loven

534. Kriminalitetsstatistikken viser at det bare er et lite mindretall barn og unge i Norge som årlig blir registrert for forbrytelser. Dette gjelder under en halv prosent av barn under den kriminelle lavalder (15 år), og to til tre prosent av ungdom opp til 20 år. Men selv om barne- og ungdomskriminaliteten i Norge er lav sammenlignet med mange andre land, har det de senere år vært en økning i registrert kriminalitet blant barn og ungdom. Det er et økt antall unge lovbrøtere for de fleste typer forbrytelser, men ungdom (15-20 år) har oftest tyveri, narkotika eller skadeverk som sitt groveste lovbrudd. Utviklingen for noen former for registrert kriminalitet gir grunn til uro. Dette gjelder spesielt utviklingen for narkotikaforbrytelser, men også for voldsforbrytelser og ran. Det er spesielt ungdomsgruppen mellom 15 og 20 år som her kommer negativt ut. For barn under 15 år er det relativt liten endring, unntatt når det gjelder skadeverk (tagging) der de er registrert med en kraftig økning.

1. Administrering av rettssaker mot ungdom (artikkel 40)

Jf. Barnekomiteens merknad 53/anbefaling 54.

535. *Komiteen er betenkt over at barn som begår straffbare handlinger enten utelukkende blir møtt med barnevernstiltak eller med reaksjonsformer tilpasset voksne lovbrøtere. Komiteen anbefaler at det i ungdomsrettspleien tas større hensyn til behovet for forebyggende tiltak og rehabilitering.*

536. I 1999 la Regjeringen fram en Handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet (St.meld. nr. 17 (1999-2000)). Handlingsplanen bygger på det syn at bekjempelse av kriminalitet blant barn og unge må ha sitt grunnlag både i justispolitikken og barne- og ungdomspolitikken. Fem departementer samarbeider om planen som gjennomføres over fem år (2000-2004). Fokus rettes blant annet mot bedre tverretatlig/-faglig arbeid lokalt – og økt samspill mellom offentlige myndigheter og barn, ungdom, foreldre, frivillige organisasjoner og grupper.

537. Et av tiltakene i planen er et forsøksprosjekt (2001-2003) med ungdomskontrakter i syv kommuner. Ungdomskontrakter er en ordning med alternativ straff for kriminalitet, særlig rettet mot unge i alderen 15-17 år som ikke har kommet inn i et fast kriminalitetsmønster. Ungdomskontrakt er en avtale mellom den unge med samtykke av foresatte på den ene siden og politi og kommunale myndigheter på den andre siden. I kontrakten forplikter den unge seg til å gjennomføre spesifiserte aktiviteter mot at rettsmyndighetene avstår fra ytterligere rettsforfølgelse. Kontrakten skal inneholde tiltak som bidrar til å endre atferd og gir støtte til å komme inn i et positivt livsløp. På grunnlag av erfaringene fra forsøket vil regjeringen vurdere den videre oppfølgingen.

538. Som en viktig del av oppfølgingen av handlingsplanen mot barne- og ungdomskriminalitet, satte justisministeren og barne- og familieministeren høsten 2000 ned en interdepartemental arbeidsgruppe. Gruppen skulle vurdere og komme med forslag

til hvordan samfunnets møte med unge lovbrøyttere (under 15 år) kan styrkes og videreutvikles, slik at utvikling av en kriminell atferd kan forebygges. Arbeidsgruppen fikk også i oppdrag å vurdere tiltak som gjelder ungdom opp til 18 år, samt tiltak som bare er aktuelle for gruppen mellom 15 og 18 år. Gruppens rapport, avlevert i juni 2001, ble sendt på høring til berørte instanser.

539. På bakgrunn av rapporten og høringsuttalelsene, fremmet regjeringen en rekke lovendringsforslag våren 2002. I arbeidet ble det tatt hensyn til barnekomiteens anbefalinger nr. 23, 29 og 54. Forslagene har som formål å sikre en mer hensiktsmessig oppfølging av barn og unge og et bedre samarbeid mellom de berørte offentlige etater. Tiltakene skal virke forebyggende, ved å hindre at unge personer utvikler kriminell atferd. I det følgende gjengis kort de viktigste forslagene.
540. I proposisjonen foreslås det at politiet skal få en plikt, avhengig av lovbruddets art og alvorlighet, til å etterforske lovbrudd som er begått av barn som var mellom 12 og 15 år på handlingstidspunktet. Unge lovbrøyttere får gjennom politiets etterforskning av saken beskjed om at samfunnet tar lovbruddet alvorlig. At lovbrudd etterforskes og oppklares, har i seg selv en allmennpreventiv og individualpreventiv effekt. Etterforskningen vil dessuten kunne lede til at barnets foreldre blir kjent med lovbruddet, slik at de kan følge opp lovbruddet overfor barnet. Også hensynet til den fornærmede taler for en etterforskningsplikt.
541. Når barn og unge begår kriminalitet, kan barneverntjenesten etter omstendighetene beslutte at det skal settes i verk tiltak. Barnevernet har ingen egen etterforskningskompetanse og er ofte avhengig av den informasjonen som politiet kan skaffe. En etterforskningsplikt kan være den nødvendige bro mellom de to etatenes ansvarsområder. Siden etterforskningsmaterialet i mange tilfeller kan danne grunnlag for barneverntjenestens behandling av en sak og bidra til at adekvate tiltak iverksettes overfor barnet, foreslås det at dette formålet gjenspeiles i straffeprosessloven. Videre foreslås det at politiet skal kunne avslutte saken formelt ved å overføre den til barnevernet etter at etterforskningen er avsluttet når gjerningspersonen var under 15 år. Etterforskningen i saker der gjerningspersonen er under 15 år, kan ikke lede til noen strafferettslig reaksjon. Derfor er det behov for at saken overføres til en annen offentlig myndighet som har kompetanse til å iverksette tiltak overfor barnet. Gjennom overføring til barneverntjenesten får samfunnet i større grad markert alvoret ved lovbruddet, i tråd med de hensyn som begrunner utvidelsen av etterforskningsplikten.
542. Rask saksbehandling har avgjørende betydning for at straffeforfølgningen av barn og unge skal ha den ønskede allmennpreventive og individualpreventive effekt. Det foreslås derfor å lovfeste en 6 ukers frist for påtalevedtak i saker mot personer under 18 år. I oktober 2002 trådte en rekke endringer i straffeprosessloven om hurtigere straffesaksavvikling og varetektsfengsling i isolasjon i kraft. Noen av endringene berører gruppen under 18 år spesielt. Hovedforhandling skal avholdes så snart som mulig. Om ikke særlige forhold er til hinder, skal hovedforhandlingen være påbegynt innen seks uker etter at saken kom inn til tingretten, og innen åtte uker etter at anke til lagmannsretten er henvist til ankeforhandling dersom den siktede var under 18 år da forbrytelsen ble begått.
543. Det foreslås også at barn og foreldre skal kunne pålegges å møte til samtale hos politiet. Målsetningen for samtalen skal være å forebygge en kriminell utvikling hos en ungdom som politiet mener befinner seg i risikozonen. I de aller fleste tilfeller vil

foreldrene være en viktig og nødvendig ressurs i en slik prosess. Bestemmelsen om møteplikt skal kunne anvendes overfor alle mindreårige, både barn over og under den kriminelle lavalder.

544. Det fremmes også et forslag om at påtalemyndigheten skal kunne nedlegge et oppholdsforbud for barn under 15 år, dersom det er grunn til å tro at opphold på et bestemt sted øker faren for at barnet vil begå en ellers straffbar handling. Hvis ikke vergen samtykker i forbudet, må påtalemyndigheten etter forslaget bringe beslutningen inn for retten, som avgjør spørsmålet ved kjennelse.
545. Et forslag har særlig betydning for personer mellom 15 og 18 år. Det foreslås at det presiseres i straffeloven at megling i konfliktråd kan settes som særvilkår for betingede dommer. Erfaringen viser at megling mellom gjerningsperson og offer kan bidra til å motvirke ny kriminalitet og til å fremme gjerningspersonens tilpasning til samfunnet. Megling tilgodeser i de fleste tilfeller også offerets behov. Det anses derfor som hensiktsmessig å legge til rette for økt bruk av konfliktrådsmegling som særvilkår i betingede dommer.
546. Proposisjonen behandler også spørsmål om politiets og påtalemyndighetens taushetsplikt som mulig hinder for et ønsket samarbeid med andre offentlig etater – særlig barneverntjenesten. Det foreslås enkelte endringer i taushetspliktreglene for å fjerne usikkerhet om forståelsen og dermed bedre og sikre samarbeidet. Justisdepartementet legger også til grunn at det skal utarbeides et rundskriv for å klargjøre de sider ved taushetspliktreglene som er av betydning for arbeidet med å forebygge barne- og ungdomskriminalitet.
547. Høringen viste at flere av forslagene i rapporten fra den interdepartementale arbeidsgruppen og i høringsbrevet var kontroversielle. Flere av forslagene reiste problemstillinger som krever en bredere kriminalpolitisk gjennomgåelse. Dette gjelder særlig spørsmål knyttet til tiltak overfor personer under 15 år som begår kriminelle handlinger, bl.a. et forslag om å opprette oppfølgingsteam/samarbeidsorgan i hver kommune. I rapporten drøftes også ulike metoder for å gi en ung lovbrøyer muligheten til å gjøre opp for seg. Forslag fra rapporten som ikke ble fulgt opp i regjeringens lovforslag, vil bli gjenstand for videre utredning og avklaring. Regjeringen vil følge opp arbeidet med en handlingsplan om grunnleggende kriminalpolitiske problemstillinger knyttet til mindreåriges lovbrudd.

2. Barn som blir utsatt for frihetsberøvelse (artikkel 37)

Jf. Norges første rapport, pkt. 8.3.2.

548. Pr. 10.03.03 var det 10 gutter under 18 år innsatt i norske fengsler. Norge har ikke ungdomsfengsler, og grunnet det lave antallet ville det medføre tilnærmet fullstendig isolasjon om de skulle holdes atskilt fra de øvrige, voksne innsatte. Unge innsatte gis imidlertid særlig oppfølging av de tilsatte for å hindre skadelige virkninger av innsattelsen. I retningslinjene til den nye straffegjennomføringsloven er dette nevnt flere steder bl.a. ved valg av fengsel. Det presiseres også at de unge skal oppfordres til fysisk aktivitet. Det vil under straffegjennomføring også bli lagt vekt på unge innsattes behov for opplæring.

549. 1. oktober 2002 trådte en rekke endringer i straffeprosessloven om hurtigere straffesaksbehandling og varetektsfengsling i isolasjon i kraft. Lovendringene skal dels sikre en mer betryggende behandling av spørsmålet om hvorvidt varetektsinnsatte skal undergis hel eller delvis isolasjon, og dels begrense bruken og varigheten av isolasjon. Pågrep og varetektsfengsling av personer under 18 år skal bare skje dersom det er særlig påkrevd. Flere av endringene i straffeprosessloven er rettet direkte mot de tilfellene der mindreårige blir varetektsfengslet, for å sikre at isolasjon kun blir brukt når strenge vilkår er oppfylt og for en kortest mulig periode.

3. Rettslig forfølgelse av barn med særlig referanse til forbud mot dødsstraff og fengsling på livstid (artikkel 37 a)

Jf. Norges første rapport pkt. 8.3.5.

4. Fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering (artikkel 39)

Jf. Norges første rapport, pkt. 8.3.6.

C. Barn utsatt for utnytting, inkludert fysisk og psykisk rehabilitering og sosial reintegrering, herunder:

1. Økonomisk utnytting av barn, inkludert barnearbeid (artikkel 32)

Jf. Norges 1. rapport pkt. 8.4.1 og Norges 2. rapport, para. 283.

Arbeidstid

550. Det ble foretatt endringer i arbeidsmiljøloven i 1998, som regulerer barns arbeidstid. Endringene innebærer at den alminnelige arbeidstiden for barn som er under 15 år eller skolepliktige, ikke må overstige 2 timer i døgnet og 12 timer i uken. På undervisningsfrie dager kan den daglige arbeidstiden heves til 7 timer. I perioden med skoleferie på minst en uke må den alminnelige arbeidstiden ikke overstige 7 timer i døgnet og 35 timer i uken. For barn som er under 15 år eller er skolepliktige og som arbeider som ledd i en ordning med vekslende teoretisk og praktisk utdanning, må arbeids- og skoletiden til sammen ikke overstige 8 timer i døgnet og 40 timer i uken. For barn mellom 15 og 18 år som ikke er skolepliktig, må den alminnelige arbeidstiden ikke overstige 8 timer i døgnet og 40 timer i uken.

551. Barn under 15 år eller som er skolepliktig skal ha en arbeidsfri periode mellom kl 2000 og kl 0600. De skal ha en sammenhengende hvileperiode på minst 14 timer i døgnet. Barn mellom 15 og 18 år som ikke er skolepliktig skal ha en arbeidsfri periode enten mellom kl 2200 og kl 0600 eller mellom kl 2300 og kl 07 00. De skal ha en sammenhengende hvileperiode på minst 12 timer i døgnet. Det er krav om helsekontroll for barn mellom 15 og 18 år som arbeider innenfor de ordinære rammene for nattarbeid (kl 2100 – kl 0600). Ved ulykker, naturkatastrofer og lignende kan barn mellom 15 og 18 år og som ikke er skolepliktige under nærmere angitte betingelser nyttes til arbeid i tiden mellom kl 2200 og kl 0700.

Helsefarlig arbeid

552. Arbeidsmiljøloven inneholder bestemmelser om at personer under 18 år ikke må nyttes til arbeid som kan være til skade for deres sikkerhet, helse eller utvikling. Nærmere spesifisering er gitt i forskrift. For øvrig kan opplyses at Norge har ratifisert ILO-konvensjon nr. 182 om de verste former for barnearbeid av 1999.

Arbeidsmiljøbestemmelsene i denne konvensjonen anses å være i samsvar med norsk regelverk.

Arbeid i private hjem

553. Nye forskrifter om arbeid i private hjem, ble fastsatt i juli i år. Forskrift om husarbeid, tilsyn og pleie i privat arbeidsgivers hjem eller hushold har egne bestemmelser om arbeidstid m.v. for personer under 18 år som tilsvarer bestemmelsene i arbeidsmiljøloven, jf. ovenfor). For forskrift om arbeid som utføres i arbeidstakers hjem, gjelder for personer under 18 år arbeidsmiljølovens regler om arbeidstid m.v., jf. ovenfor. I begge forskriftene er det krav om arbeidsavtale som regulerer de vitale områdene i et arbeidsforhold og at arbeidsmiljøet skal være ivaretatt på best mulig måte, under hensyntagen til at arbeidsplassen er et privat hjem.

Informasjon

554. Alt regelverk på arbeidsmiljøområdet er lagt ut på Arbeidstilsynets hjemmeside, herunder det regelverk som omfatter barn og ungdom spesielt. Landsorganisasjonen i Norge (LO) har en ordning med sommerpatruljer som hver sommer frekventerer arbeidsplasser som tradisjonelt har barn/ungdom som sommervikarer. De informerer både arbeidsgiver og de aktuelle ungdommene om deres rettigheter og plikter. Ved mer alvorlige tilfeller av brudd på arbeidslivets bestemmelser, kontaktes de berørte myndigheter.

2. Rusmiddelmisbruk (artikkel 33)

Det vises til Norges første rapport pkt 8.4.2 og Norges andre rapport, pkt. 284-289.

555. Etter at det de siste årene har vært en dramatisk økning i alkoholforbruket blant unge i alderen 15-20 år, noe som blant annet kom til uttrykk i en europeisk ungdomsundersøkelse (The 1999 ESPAD Report), viser resultatene fra spørreskjemaundersøkelsen til SIRUS (Statens institutt for rusmiddelforskning) at forbruket ser ut til å ha gått noe ned i 2002. Resultatene indikerer et brudd på tidligere utvikling. Kommende års undersøkelser vil kunne fortelle om nedgangen representerer en endring i utviklingen, eller om den skyldes tilfeldige forhold. Den gjennomsnittlige debutalder for de ulike drikkesorter synes imidlertid å være stabil omkring 14,5 år for øl og omkring 15 år for vin og brennevin.

556. Etter at det i årene 1995-2000 var en jevn økning i andelen unge i aldersgruppen 15-20 år som oppga at de noen gang hadde brukt cannabis, indikerer resultatene fra 2001- og 2002-undersøkelsene til SIRUS at økningen synes å ha stoppet opp (14,8 prosent i 2002). Det ser heller ikke ut til å ha vært noen økning de siste par årene i andelen som oppgir at de noen gang har brukt stoffer som eksempelvis amfetamin (3-5 prosent) og ecstasy (3 prosent). Selv om tallene fortsatt er betydelig høyere enn for 10 år siden, er dette positive tall.

557. Den norske regjeringen fortsetter å arbeide aktivt for å forebygge rusmiddelproblemer blant barn og unge. Regjeringen har utarbeidet en handlingsplan mot rusmiddelproblemer (2003-2005) som ble lagt fram høsten 2002. For å redusere rusmiddelproblemer for enkeltpersoner, pårørende og samfunn er det nødvendig med en fornyelse av rusmiddelpolitikken. Handlingsplanen mot rusmiddelproblemer redegjør for utfordringer og problemer på rusfeltet. I planen har regjeringen satt klare mål for alkohol- og

narkotikapolitikken, og klargjort hvilke strategier og tiltak som tas i bruk for å nå målene. Barn og unge er en prioritert målgruppe for handlingsplanen.

558. Norge har videre reorganisert det nasjonale forebyggingsfeltet, og har nå 7 regionale kompetansesentre for rusmiddelspørsmål. Hovedmålene med reorganiseringen var å legge til rette for lokalsamfunnets mulighet til å forebygge og takle rusmiddelmisbruk, og å styrke forskning og utdanning på rusfeltet. Det arbeides også med å reorganisere og styrke behandlingsapparatet for rusmiddelmisbrukere.
559. Støtten til PAG-stiftelsen (tidligere Wanda-senteret), som gir råd, veiledning og støtte til organisasjoner eller kommuner som ønsker å starte opp tiltak for barn av rusmiddelmisbrukere i lokalmiljøer, videreføres. *Jf. kap. V J, pkt. 308 i denne rapporten.*

3. Seksuell utnytting og seksuelt misbruk (artikkel 34)

Jf. Norges første rapport, pkt. 8.4.3 og Norges andre rapport, pkt. 292-294.

Seksuelle overgrep mot barn

560. I 2000 ble kapittel 19 i straffeloven om seksualforbrytelser revidert. Formålet med revideringen var dels en forenkling og modernisering, og dels en styrking av barns og kvinners vern mot seksuelle overgrep. Seksuell omgang med mindreårige er fortsatt regulert i to forskjellige paragrafer med ulik strafferamme, én for seksuell omgang med barn under 14 år (§ 195) og én for seksuell omgang med barn under 16 år (§ 196). Etter § 195 er straffen fengsel inntil 10 år, men minst 2 år dersom den seksuelle omgangen var samleie. Lovens strengeste straff (fengsel inntil 21 år) kan idømmes dersom den seksuelle omgangen med et barn under 14 år ble gjort av flere i fellesskap, begått på en særlig smertefull eller krenkende måte, handlingen er foretatt overfor et barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep, den skyldige tidligere har vært straffet for overgrep mot barn under 14 år eller voldtekt eller fornærmede dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Paragraf 196 har en strafferamme på fengsel inntil 5 år, men fengsel inntil 15 år kan idømmes dersom det foreligger skjerpene omstendigheter som nevnt ovenfor. Hovedregelen om foreldelse av straffbare forhold, er at fristen regnes fra den dag det straffbare forhold er opphørt (straffeloven § 68). Ved overtredelse av §§ 195 og 196 løper likevel ikke fristen før fra den dag fornærmede fyller 18 år. Det ble innført en ny generell bestemmelse om misbruk av overmaktsforhold, slik at den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, straffes med fengsel inntil 5 år (§ 193). Samtidig videreførte en det absolutte forbudet mot seksuell omgang mellom ansatte i politiet, kriminalomsorgen eller barnevernet og personer som er innsatt eller plassert i anstalt eller institusjon, jf. § 194. Reglene om seksuell omgang mellom nærstående ble videreført uten vesentlige endringer.
561. Voldsoffererstatningsordningen ble lovfestet i 2001 og samtidig omgjort fra en billighetsordning til en rettighetsordning. Samfunnet har både et ansvar for å søke og sikre individet mot voldsovergrep og et ansvar for å bidra til å reparere skadene der overgrep har funnet sted.

Jf. barnekomitéens merknad 55/anbefaling 56.

562. *Komiteén er betenkt over tilfeller av seksuelt misbruk, og anmoder om at parten fortsetter sine anstrengelser for å forhindre og ta hånd om slike problemer, gjennom forsvarlig vurdering av voksne som skal arbeide med barn, tilsyn, rettslige virkemidler, gjennom opplæring av aktuelle fagfolk, og ved at ofrene for slike handlinger får et omsorgstilbud i tide.*
563. To landsdekkende undersøkelser (1986 og 1993) har vært gjennomført for å kartlegge forekomst av seksuelle overgrep mot barn og unge. Undersøkelsene tyder på at 3-5 prosent blir utsatt for vedvarende, grove overgrep fra eldre personer før de fyller 18. Tallene er imidlertid usikre. Undersøkelsene viser også at tallet på saker der barnevernet griper inn på dette grunnlaget er lite i forhold til tallet på utsatte barn. Seksuelle overgrep/incest var inngrepskriterium for 96 barn i 1999 og 99 barn i 2000 (d.v.s. 1,2 og 1,1 prosent av nye barn med barneverntiltak). Seksuelle overgrep utført av personer utenfor familien blir imidlertid ikke registrert i barnevernstatistikken. Kriminalstatistikken viser at 131 personer ble dømt for seksuelle overgrep (seksuell omgang med barn under 14 år eller 16 år og incest) i 2000. Det foreligger utfordringer både når det gjelder å oppdage seksuelle overgrep, håndtere de saker der det foreligger mistanke om overgrep og bistå de barna som blir utsatt for dette.
564. Fra og med 1995 har det vært lovpålagt at personer som søker stillinger i barnehager skal legge fram politiattest (*jf. Norges andre rapport, pkt. 294*). Politiattesten skal vise om søkeren er siktet, tiltalt eller dømt for bestemte paragrafer i straffeloven som gjelder seksualforbrytelser mot barn. I så fall kan søkeren ikke ansettes i barnehager. Tilsvarende lovbestemmelser om politiattest ble innført for ansatte i grunnskolen da den nye Opplæringslova ble vedtatt i 1998. Krav om slik politiattest ble innført for søkere til stillinger i kommunale barneverntjenester, personell i barneverninstitusjoner og fosterforeldre ved endringer i barnevernloven i 1999. Etter barnevernloven kan det også kreves politiattest for andre enn fosterforeldrene som bor i fosterhjemmet, støttekontakter, tilsynsførere, private som mottar barn som avlastningstiltak og andre som utfører oppgaver for barneverntjenesten som ledd i et hjelpetiltak.
565. Regjeringen legger vekt på å utvikle stabile og tverrfaglige fagmiljøer i alle landsdeler. To veiledere om arbeid mot seksuelle overgrep er/vil bli ferdigstilte i 2002 og 2003. En egen nettverksgruppe i departementene med politikere og fagfolk har f.o.m. 1998 arbeidet med planlegging og koordinering av tiltak for barn og unge som utsettes for seksuelle overgrep og utnyttning.
566. Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn (*jf. Norges andre rapport, pkt. 127 og 292*) er blitt videreført som prosjekt. Fra og med 2000 har Nasjonalt ressurscenter for seksuelt misbrukte barn vært et sentralt ledd i et prosjekt som arbeider for å styrke kompetansen og tiltaksapparatet i landets regioner når det gjelder saker om seksuelle overgrep mot barn og til dels også andre former for barnemishandling. Prosjektet (2000-2002) ledes av Statens Helsetilsyn. Sosial- og helsedirektoratet overtok denne funksjonen i 2003. På bakgrunn av tidligere erfaringer fra forsøk på å styrke regionale fagmiljøer, er det lagt særlig vekt på å etablere varige og stabile tverrfaglige nettverk som ikke er avhengig av engasjerte enkeltpersoner. Forskjellige modeller for å samorganisere nasjonale kompetansemiljøer som arbeider med ulike typer vold og traumer blir nå vurdert.

Seksuell utnyttning av barn

567. I løpet av de senere år har det blitt vanlig å skille mellom seksuelle overgrep og seksuell utnytting av barn. Med seksuell utnytting av barn siktes det til produksjon, distribusjon og oppbevaring av barnepornografi og kjøp av sex fra personer under 18 år.
568. I følge en kunnskapsstatus fra 2002 om ungdom under 18 år som selger seksuelle tjenester, er det stor usikkerhet med hensyn til forekomsten av problemet. I en omfattende spørreundersøkelse foretatt blant 14-17 åringer i Oslo i 1996, oppga 1, 4 prosent av respondentene at de en eller flere ganger hadde solgt seksuelle tjenester. Usikkerheten når det gjelder omfang er blant annet knyttet til i hvilken grad salg av seksuelle tjenester er et storbyproblem. Det finnes tydelige indikasjoner på at slik kjønnshandel som oftest foregår i former som er lite synlige for omverdenen og at et mindretall av de guttene og jentene dette gjelder har vært i kontakt med hjelpeapparatet. Norske myndigheter legger vekt på å integrere tiltak mot seksuell utnytting av barn blant annet med tiltak for barn som utsettes for seksuelle overgrep og tiltak mot rusmiddelbruk blant barn og unge. Samtidig må aktuelle fagmiljøer mestre de spesielle utfordringene som er knyttet til å forebygge seksuell utnytting og å hjelpe de utsatte.
569. I forbindelse med endringene i straffelovens bestemmelser om seksuallovbrudd, ble det også vedtatt endringer med det formål å styrke barns vern mot seksuelle overgrep og seksuell utnytting. Kjøp av seksuelle tjenester fra personer under 18 år ble gjort straffbart. Overtredelse av bestemmelsen er straffbar også når den er begått i utlandet av norske statsborgere og personer som hører hjemme i Norge. Det er straffbart å overlate pornografi til personer under 18 år. For å presisere at all befatning med barnepornografi er straffbar, ble også produksjon av barnepornografi og overlatelse av slikt materiale til andre nevnt eksplisitt. Slike handlinger kunne også tidligere straffes, selv om det ikke gikk direkte fram av bestemmelsen. Det ble også innført et forbud mot å forlede noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av stillbilder og levende bilder med seksuelt innhold. Det er også forbudt å produsere slike bilder der noen under 18 år avbildes. Det ble videre innført en plikt for domstolen til å vurdere om rettighetstap skal idømmes når noen kjennes skyldig i seksuelle overgrep mot barn.
570. Regjeringen sendte i desember 2002 på høring et forslag om å endre straffeloven § 204. Forslaget gikk ut på å endre definisjonen av barnepornografi. I dag er "barn" ikke nærmere definert i straffeloven § 204, slik at om en person i pornografisk materiale skal anses som et barn eller ikke, må bestemmes i hvert enkelt tilfelle. For å bestemme dette, vil den seksuelle lavalder (som er 16 år) og vedkommendes kjønnsmodenhet være viktige momenter. I høringsnotatet foreslo Regjeringen at alle personer under 18 år skal defineres som barn i forhold til § 204. Det betyr at pornografisk materiale hvor en person under 18 år deltar, skal regnes som barnepornografi, og dermed vil det være straffbart å besitte eller på annen måte være i besittelse av slikt materiale. Bakgrunnen for endringsforslaget var at dette bedre vil oppfylle Norges forpliktelser, bl.a. etter den valgfrie protokollen til barnekonvensjonen om salg av barn, barneprositusjon og barnepornografi. I tillegg mente Regjeringen at det vil gi barn og unge et bedre vern mot seksuell utnyttelse. Regjeringen fremmet våren 2003 proposisjon (Ot.prp. nr. 45 (2002-2003)) om disse endringene.
571. Justisdepartementet sendte i juni 2002 ut et høringsbrev der høringsinstansene blir bedt om å uttale seg om et mulig forbud mot å stille ut nakenbilder og kjønnslige skildringer. Lignende forslag har vært diskutert før, blant annet for å skåne barn fra å se slike framstillinger i dagligvarebutikker, bensinstasjoner og kiosker.

572. Norge og Sverige har bidratt til å sette temaet seksuell utnyttning av barn på dagsordenen i Østersjørådets medlemsland, først gjennom et regionalt seminar i 1998 arrangert i samarbeid med estiske myndigheter. Etter det, har arbeidet særlig vært rettet inn mot å etablere et IT-basert nettverk i regionen om utsatte barn og unge. Barn og unge som utsettes for seksuell utnyttning og seksuelle overgrep har vært mye fokusert i dette arbeidet, men målgruppene inkluderer også barn som utsettes for andre typer mishandling eller særlig risikofylte levekår. IT-nettverket ble operativt i 2001. Nettverket skal være et bidrag til å øke kommunikasjonen og det faglige samarbeidet over landegrensene mellom grupper som arbeider med utsatte barn og unge. Grupper betyr i denne sammenhengen blant annet fagpersoner, myndigheter og frivillige organisasjoner. I 2002 opprettet Østersjørådet en permanent arbeidsgruppe for å koordinere arbeidet med risikoutsatte barn og unge i regionen.
573. For å iverksette slutterklæringen fra den første verdenskongressen mot kommersiell seksuell utnyttning av barn i 1996, la Barne- og familiedepartementet og andre berørte departementer i 1999 ut en norsk oppfølgingsplan med atten tiltak. Erfaringene fra oppfølgingsarbeidet ble oppsummert som forberedelser til den andre verdenskongressen mot seksuell og kommersiell utnyttning av barn i Yokohama, Japan i desember 2001. Som en oppfølging av konferansen bidro Utenriksdepartementet med finansiering av en Redd Barna-kampanje rettet mot barnesexturisme. Kampanjen inkluderte bl.a. samarbeid med fem av de viktigste reiseoperatører i Norge om brosjyrer som blir distribuert til turister om seksuell utnyttning av barn under utenlandsreiser.
574. Høsten 2001 ratifiserte Norge tilleggsprotokollen til FNs barnekonvensjon om salg av barn, barneprostitusjon og barnepornografi (jf. St.prp. nr. 58 (2000-2001)). Norge sluttet seg i 2001 til Europarådets handlingsplan ("Commitment and Plan of Action") og Europarådets Anbefaling 2001- 16 om beskyttelse av barn mot seksuell utnyttning og slutterklæringen fra verdenskongressen i Yokohama ("The Yokohama Global Commitment"). Disse regionale og internasjonale forpliktelsene vil danne rammene for framtidige tiltak mot seksuell utnyttning av barn.
575. Barne- og familiedepartementet og andre berørte departementer la i 2001 fram en tiltaksplan om barn, unge og Internett. Hensikten med planen var blant annet å beskytte barn og unge mot å bli utnyttet i barnepornografi og hindre formidling av salg av sex fra mindreårige gjennom elektroniske kanaler. Se nærmere om planens innhold i *kap. IV G, pkt. 238 - 240 i denne rapporten*.
576. Redd Barna og ECPAT-Norge har vært aktive i det nasjonale arbeidet med å bekjempe menneskehandel med barn for seksuelle formål og spredning av barnepornografi over Internett. Redd Barna drev i perioden 1996 – 2001 en tipslinje ("hotline") om barnepornografi på Internett, delvis finansiert av Barne- og familiedepartementet og i samarbeid med Kripos. I 2002 overtok Kripos i hovedsak disse oppgavene.

4. Bortføring, salg og handel med barn (artikkel 35)

Seksuell utnyttning av barn i andre land

Jf. Norges første rapport, pkt. 5.9 og 8.4.3.2, og Norges 2. rapport kap. VIII D.

577. Mange forhold og livsbetingelser gjør barn og unge til en spesiell risikogruppe for seksuell utnyttning og menneskehandel. Norge har et ansvar for å bidra til å forebygge og bekjempe handel med kvinner og barn. Regjeringen la i februar 2003 fram en handlingsplan mot handel med kvinner og barn. Planen vil inneholde konkrete tiltak som først og fremst kan knyttes mot norske forhold og erfaringer, men som også reflekterer det internasjonale ansvaret vi har. Planen omfatter forebyggingstiltak, blant annet for å motvirke rekruttering og etterspørsel. Den inneholder videre tiltak knyttet til straffeforfølgning og etterforskning, og ikke minst tiltak for å beskytte og bistå dem som er ofre for menneskehandel. Barns perspektiv inngår i analyser og vurderinger som ligger til grunn for utforming av tiltakene i handlingsplanen. De allmenne tiltakene skal også ta hensyn til barns situasjon og deres spesielle sårbarhet som ofre for denne typen kriminelle handlinger. I tillegg skal særskilte tiltak vurderes knyttet til bistand og beskyttelse av barn og unge.

5. Andre former for utnyttning (artikkel 36)

Jf. Norges andre rapport, pkt. 297.

578. Medieutviklingen representerer klare utfordringer til samfunnet. De kommersielle fjernsynskanalerne påvirker ungdom gjennom reklame, og bidrar til økt kjøpepress. Gjennom film, fjernsyn, Internett og dataspill kan barn og unge eksponeres for voldelige uttrykk. Som et ledd i arbeidet med å sikre barn og ungdoms bruk av Internett la Barne- og familiedepartementet i august 2001 fram tiltaksplanen "Barn, unge og Internett". *Jf. kap. IV G, pkt. 238 - 240 i denne rapporten.* Gjennom EU/EØS-avtalen inngår Norge i, og har tatt initiativ til et samarbeid med Sverige, Danmark, Island og Irland om en felles tiltaksplan for tryggere bruk av Internett for barn og unge. Dette har resultert i prosjektet "Safety And Awareness For Tweens" (SAFT), med oppstart høsten 2002, og med foreløpig tidsramme 2004. Den norske tiltaksplanen og SAFT har felles nettsted: <http://www.saftonline.org/>

579. Ved utløpet av handlingsplanen mot vold i bildemediene (1995 – 1998) ble det opprettet en egen enhet i Statens filmtilsyn som forvalter virkemidler for å motvirke vold i mediene.

580. "The Oslo Challenge" ble lansert under den Internasjonale 10-årsmarkeringen av FNs Barnekonvensjon i Oslo (1999). "The Oslo Challenge" er en utfordring til verdens land og til mediene om å ta barns rettigheter på medieområdet alvorlig, en oppfordring om å bruke mediene til å fremme barns rettigheter generelt og å gjøre barnekonvensjonen kjent. Som oppfølging av "The Oslo Challenge" samarbeider Norge og UNICEF, med økonomisk tilskudd fra Norge, om å utvikle konkrete "verktøy" som landene og media kan bruke i arbeidet med å legge til rette for tiltak som styrker og virkeliggjør barns rettigheter på mediefeltet.

581. I kringkastningsloven finnes det et forbud mot reklame "særlig rettet mot barn". Norsk regulering får ikke full gjennomslagskraft idet man ikke kan regulere reklame i fjernsynssendinger sendt fra utlandet. I markedsføringsloven finnes generelle regler om at "reklame ikke skal være i strid med god markedsføringskikk". Nyborg-utvalget (NOU 2001:6) foreslo å utrede et forbud mot all reklame særlig rettet til barn under 12 år. Barne- og familiedepartementets vurdering er at en slik regel vil være for vid, og vil skape håndhevings- og avgrensingsproblemer. Barne- og familiedepartementet har gitt støtte til

Forbrukerombudet for å styrke ombudets tilsyn med markedsføringsloven, vinklet mot barn, unge og Internett. Vedrørende et mulig forbud mot å stille ut nakenbilder og kjønnslige skildringer, *jf. Kap. VIII C 3, pkt. 571 i denne rapporten.*

582. Barne- og familiedepartementet vil i april 2003 legge frem en tiltaksplan for å begrense kommersielt press mot barn og unge. Departementet legger opp til en strategi med følgende hovedelementer:

- Få i gang en konstruktiv dialog med annonsører, reklamebransje, media og relevante organisasjoner for å skape debatt, holdninger og retningslinjer når det gjelder påvirkning av mindreårige.
- Utvikle læremidler, samt fremme informasjon og undervisning rettet mot barn og unge om forbrukeremner, herunder om reklamens påvirkning, dens idealer, etc.
- Vurdere relevant regelverk i forhold til kommersiell påvirkning av barn og unge.

D. Barn som tilhører minoritetsgrupper eller urbefolkningsgrupper (artikkel 30)

Innvandrerbarn

Jf. Norges andre rapport, pkt. 298.

583. Regjeringen ga i juni 2002 ut en ny handlingsplan som omfatter barn og unge med innvandrerbakgrunn. *Jf. kapittel III D, pkt. 212 i denne rapporten. Se også kapittel III A Ikke-diskriminering, og kapittel III B Barnets beste, pkt. 145 - 165 i denne rapporten.*

584. Et tilbud om halvdagsplass i barnehage for 4- og 5-åringer i ordinære statlige mottak, ble innført fra januar 2002. Formålet med ordningen er å sikre at barna lærer norsk før skolestart, og kan delta i aktiviteter sammen med andre barn.

585. Staten gir tilskudd til tospråklig assistanse i barnehager. Målet med ordningen er å legge til rette for at barn fra språklige og kulturelle minoriteter kan få et godt og utviklende barnehagetilbud. Vi kan foreløpig ikke si noe om omfanget på tilbudet.

586. Som en forsøksordning er det gjennom tre år bevilget statlige midler til gratis barnehagetilbud for alle 4- og 5-åringer i bydel Gamle Oslo. Overordnet mål med prosjektet er å bedre språkutviklingen og integreringen, og øke andelen innvandrerbarn i barnehage. Tiltaket er under evaluering, men foreløpige resultater viser at forsøket har vært meget vellykket. Samtlige familier og barn i målgruppen som det har vært mulig å oppnå kontakt med, har deltatt i barnehagetilbudene deler eller hele året. Barna har gjort målbare fremskritt i norsk språk, selv om de fremdeles ligger noe etter sine norskspråklige jevnaldrende.

Samiske barn og ungdom

Jf. Norges andre rapport, pkt. 299-307.

587. Utforming og oppfølging av barne- og ungdomspolitikken for samiske barn og ungdom har som mål å skape oppvekstmiljøer der samisk og norsk kultur i størst mulig grad har samme status og oppleves som likeverdige. Hva som er nødvendig å gjøre for å styrke samiske barn og unges identitet og tilhørighet til det samiske samfunnet, vil variere fra kommune til kommune. Sametinget og Barne- og familiedepartementet har samarbeidet om et hefte for å stimulere kommuner til bedre tilrettelegging av tilbud til samiske barn og

ungdom. Sametinget har opprettet et ungdomspolitisk utvalg som skal gi innspill til politikktutforming. Utvalget har arrangert to konferanser for ungdom og for representanter for myndighetene.

588. Opplæringsloven trådte i kraft 1. august 1999. Loven styrket elevers rettigheter til opplæring i og på samisk. Alle elever i grunnskolen i områder som loven definerer som samisk distrikt, har rett til opplæring i og på samisk. Samiske elever har individuell rett til opplæring i samisk språk over hele landet. Utenfor samisk distrikt har en gruppe på ti elever, uansett bakgrunn, som krever det, rett til å få opplæring i og på samisk. Denne retten beholder de så lenge det er minst seks elever igjen. I henhold til opplæringsloven har samer i videregående opplæring rett til opplæring i samisk. Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringen ikke kan gis med egne undervisningspersonale på skolen.

589. Det gis et eget tilskudd til barnehager som har vedtektsfestet at de bygger på samisk språk og kultur. Intensjonen med tilskuddet er å dekke de ekstraavgifter som et samisk barnehagetilbud medfører og derigjennom sikre at samiske barn i barnehagene får utviklet og styrket sitt samiske språk og sin kulturbakgrunn. Det særskilte tilskuddet til samiske barnehager ble overført til Samtinget 1. januar 2001 som et ledd i å styrke den samiske selvvråderetten. Sametinget har utarbeidet nye retningslinjer for tilskuddsordningen.